

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Maruša Rosulnik

**Vpliv tranzicijske pravičnosti na spravo:
primer Mednarodnega kazenskega sodišča za vojne zločine
na območju nekdanje Jugoslavije**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2009

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Maruša Rosulnik

Mentor: red. prof. dr. Bojko Bučar

**Vpliv tranzicijske pravičnosti na spravo:
primer Mednarodnega kazenskega sodišča za vojne zločine
na območju nekdanje Jugoslavije**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2009

Hvala vsem mojim za podporo, pomoč in pozitivno energijo.
Hvala tudi mentorju, prof. Bučarju, za vztrajnost, potrpežljivost in njegove usmeritve.

Vpliv tranzicijske pravičnosti na spravo: primer Mednarodnega kazenskega sodišča za vojne zločine na območju nekdanje Jugoslavije

Tranzicijska pravičnost se nanaša na mehanizme, s katerimi družba po dolgotrajnih notranjedržavnih spopadih, po koncu avtoritarnega režima ali temeljnih političnih spremembah obravnava kršitve človekovih pravic storjenih v predhodnem režimu. Namen mehanizmov tranzicijske pravičnosti je zagotavljati mir in pravičnost ter spodbujati spravo. Mehanizmi tranzicijske pravičnosti naj bi prispevali k procesu sprave, s tem ko odkrivajo resnico o predhodnem režimu, zagotavljajo pravičnost, spodbujajo demokratične reforme, utrjujejo vladavino prava in vzpostavljajo legitimne institucije ter vzpostavijo mir. Bosna in Hercegovina predstavlja primer družbe po spopadih, kjer je bil vpeljan spekter mehanizmov tranzicijske pravičnosti, večinoma s pomočjo ali na pobudo mednarodne skupnosti. Mednarodno kazensko sodišče za vojne zločine na območju nekdanje Jugoslavije (MKSJ) izpolnjuje cilja retributivne pravičnosti, tj. kazenski pregon obtoženih kršitev norm mednarodnega humanitarnega prava in vzpostavljanje miru, ter posredno izpeljan cilj spodbujanja sprave. Kazalci vzročno-posledičnega odnosa med MKSJ in spravo so legitimnost zgodovinskega zapisa in ustvarjanje platforme za pripovedovanje žrtev, kazensko pravna učinkovitost MKSJ in priznavanje žrtvam za njihovo trpljenje, spoštovanje vladavine prava, izgradnja pravnega sistema in delegitimizacija odgovornih za vojno ter odvracanje od novih kršitev človekovih pravic. Na podlagi teh kazalcev diplomsko delo analizira, v kolikšni meri je MKSJ srednjeročno prispeval k spravi v Bosni in Hercegovini.

Ključne besede: tranzicijska pravičnost, retributivna pravičnost, sprava, Mednarodno kazensko sodišče za vojne zločine na območju nekdanje Jugoslavije

The Impact of Transitional Justice on Reconciliation: The Case of International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia

Transitional justice refers to the mechanisms by which a country after intrastate conflict, at the end of an authoritarian regime or after fundamental political changes addresses human rights violations committed during the previous regime. The aim of the transitional justice mechanisms is to establish peace and justice as well as to promote reconciliation. The mechanisms ought to contribute to the process of reconciliation by establishing truth on the preceding regime, establishing justice, promoting democratic reforms, strengthening the rule of law, establishing legitimate institutions and lasting peace. Bosnia and Herzegovina presents an example of a post-conflict society where a range of transitional justice mechanisms has been established, largely with the assistance or through the impetus of the international community. The International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia (ICTY) fulfils the objectives of the retributive justice, i.e. criminal prosecution of accused of violating the norms of international humanitarian law and peace consolidation, and indirectly derived objective of promoting reconciliation. The indicators of the cause-effect relationship of the ICTY and reconciliation are the legitimacy of historical record, the set up of the platform for the victims' narration, the criminal legal effectiveness of the ICTY, the recognition of victims for their suffering, the respect for the rule of law, the formation of the legal system, the delegitimization of those responsible for war and deterrence. Based on these indicators the thesis analyzes the extent to which the ICTY has in the medium term contributed to the reconciliation in Bosnia and Herzegovina.

Key words: transitional justice, retributive justice, reconciliation, International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia

Kazalo

1 Uvod.....	8
2 Sprava.....	10
2.1 Definicija glede na vzrok konflikta.....	10
2.2 Definicija glede na področje raziskovanja.....	11
2.3 Sprava kot proces ali cilj.....	13
2.4 Dimenzije sprave.....	13
2.4.1 Raven sprave.....	14
2.4.2 Področja sprave.....	15
2.4.3 Komponente sprave.....	16
3 Tranzicijska pravičnost.....	18
3.1 Teoretski okvir.....	19
3.2 Oblike tranzicijske pravičnosti.....	21
3.2.1 Retributivna pravičnost.....	21
3.2.2 Restorativna pravičnost.....	23
3.2.3 Reparacijska pravičnost.....	24
3.2.4 Zgodovinska pravičnost.....	24
3.2.5 Perspektivna pravičnost.....	24
3.2.6 Upravna pravičnost.....	25
3.3 Mehanizmi tranzicijske pravičnosti.....	26
4 Vpliv retributivne pravičnosti na spravo.....	29
4.1 Ugotavljanje resnice.....	30
4.2 Zagotavljanje pravičnosti.....	32
4.3 Spodbujanje demokratičnih reform.....	35
4.4 Vzpostavitev stabilnosti in miru.....	36
5 Tranzicijska pravičnost v BiH.....	38
5.1 Identificiranje in kaznovanje odgovornih.....	40
5.1.1 MKSJ.....	40
5.1.2 Oddelek za vojne zločine pri Sodišču BiH.....	42
5.2 Ugotavljanje resnice.....	43
5.3 Zagotavljanje reparacij.....	45
5.4 Uvedba reform.....	46
6 Mandat MKSJ.....	48
7 Vpliv MKSJ na spravo.....	52

7.1 Metodologija	52
7.1 Ugotavljanje resnice	56
7.1.1 Legitimnost zgodovinskega zapisa.....	56
7.1.2 Ustvarjanje platforme za žrtve	59
7.2 Zagotavljanje pravičnosti	61
7.2.1 Kazensko pravna učinkovitost MKSJ	61
7.2.2 Priznavanje žrtvam za njihovo trpljenje.....	65
7.3 Spodbujanje demokratičnih reform	65
7.3.1 Spoštovanje vladavine prava in izgradnja pravnega sistema	65
7.3.2 Delegitimizacija institucij in oseb odgovornih za vojno.....	66
7.4 Vzpostavitev stabilnosti in miru.....	69
7.4.1 Odvračanje od novih kršitev človekovih pravic.....	69
7.5 Sodelovanje nacionalnih in mednarodnih organov	69
7.6 Outreach program.....	71
7.6.1 Legitimnost institucije s strani prebivalcev.....	72
7.7 Sprava.....	76
8 Sklep.....	81
9 Literatura	83
10. Prilogi.....	91
Priloga A: Seznam raziskav o vplivu MKSJ na spravo v BiH.....	91
Priloga B: Rezultati statistične analize.....	94

Seznam grafov

Slika 2.1: Ravni sprave	15
Slika 2.2: Področja sprave	16
Slika 2.3: Komponente sprave	17
Slika 7.1: Shematičen prikaz odnosa med dejavnostmi MKSJ in spravo.....	55

Seznam tabel

Tabela 3.1: Mehanizmi tranzicijske pravičnosti.....	26
---	----

Seznam kratic

BiH – Bosna in Hercegovina

EUFOR – *European Force* (Evropske sile)

EUPM – *European Union Police Mission* (Policijska misija Evropske unije)

EWS UNDP – *Early Warning System United Nations Development Programme* (Sistem za zgodnje opozarjanje Programa Združenih narodov za razvoj)

FBiH – Federacija Bosne in Hercegovine

IFOR – *Implementation Force* (Sile za implementacijo)

IPTF – *United Nations International Police Task Force* (Mednarodne policijske sile Združenih narodov)

MKSJ – Mednarodno kazensko sodišče za vojne zločine na območju nekdanje Jugoslavije

NATO – *North Atlantic Treaty Organisation* (Organizacija severnoatlantskega sporazuma)

NVO – Nevladna organizacija

OHR – *Office of the High Representative* (Urad visokega predstavnika)

OVSE – *Organization for Security and Cooperation in Europe* (Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi)

RS – Republika Srbska

SFOR – *Stabilization Force* (Stabilizacijske sile)

UNDP – *United Nations Development Programme* (Program Združenih narodov za razvoj)

UL ZN – Ustanovna listina Združenih narodov

VS – Varnostni svet

ZDA – Združene države Amerike

ZN –Združeni narodi

ZRJ – Zvezna republika Jugoslavija

1 Uvod

Diplomsko delo preučuje družbe v času tranzicije, njihove ukrepe za obravnavanje zločinov iz predhodnega avtoritarnega sistema in spodbujanje sprave. Delo se torej osredotoči na koncepta tranzicijske pravičnosti in sprave ter njun vzročno-posledični odnos iz teoretičnega stališča in primera Bosne in Hercegovine (BiH).

Koncepta tranzicijske pravičnosti in sprave sta predvsem relevantna v primeru tranzicije po notranjdržavnih spopadih, ko le-ti potekajo po etničnih, verskih in rasnih ločnicah ter so dolgotrajni, skrajno nasilni in povzročijo številne žrtve. Torej se koncepta osredotočita na »močno razdeljene družbe« po »dolgotrajnih in brezplodnih notranjih spopadih« (Lederach 1998, 11; Bar-Siman-Tov 2004, 4).¹

Konec spopada še ne zagotovi miru ali varnosti. Po koncu notranjdržavnih spopadov morajo nasprotne strani, žrtve in storilci živeti drug ob drugem v skupni državi. V družbah po koncu spopadov ostajajo globoko ukoreninjene razmejitve, strah, sovraštvo in stereotipne podobe sovražnika. Družbo zaznamujejo masovne kršitve človekovih pravic, nekaznovanost, šibkost institucij, neobstoje vladavine prava, ekonomsko opustošenje in omejena varnost. Travma, različne interpretacije konfliktov in njihovih vzrokov negativno vplivajo na družbene odnose in odnose do političnega sistema in s tem poglobljajo razprtije v družbi. Bližina med žrtvami in storilci v prostoru in času poveča pomembnost obravnavanja kršitev v predhodnem sistemu.

Koncept tranzicijske pravičnosti se nanaša na »pozitivno tranzicijo« (Hunjoon 2007, 6), torej na čas po revolucionarnem obdobju političnih sprememb, ki vodijo proti bolj demokratičnemu sistemu. Gre za prehod iz avtoritarnega sistema po koncu temeljnih političnih sprememb, kot je konec spopadov, ustanovitev nove ali transformacija obstoječe države, v bolj demokratičen sistem. Sam proces tranzicije ustvarja nadaljnje vire napetosti. Možnost, da ponovno pride do spopadov, je realna. V družbi po spopadih obstaja 44 odstotno tveganje, da bodo v roku petih let ponovno izbruhnili konflikti (Ndulo 2007, 2). Zato se države, ki so izkusile tranzicijo, v vse večji meri odločajo za vzpostavitev enega ali kombinacijo večih mehanizmov tranzicijske pravičnosti, ki obravnavajo kršitve človekovih pravic v *ancien régime*.

Koncept tranzicijske pravičnosti izhaja iz legalistične utemeljitve o nujnosti določitve odgovornosti za kršitve človekovih pravic tudi v času tranzicije, medtem ko so koncept

¹ Prevodi so avtoričini.

nadalje razvile in razširile prakse držav v tretjem valu demokratizacije v Latinski Ameriki in vzhodni Evropi. S tem so mehanizmi tranzicijske pravičnosti prerasli funkcije ugotavljanja odgovornosti, sojenja in kaznovanja kršiteljev osnovnih norm mednarodnega humanitarnega prava ter prešli na politične in družbene cilje odkrivanja resnice, rehabilitacije žrtev, delegitimizacije struktur predhodnega režima, vzpostavitve vladavine prava, vzpostavljanja miru ter spodbujanja sprave. Tako sta koncepta tranzicijske pravičnosti in sprave postala del debat o transformaciji konfliktov, vzpostavljanju miru in demokratizaciji. Hkrati sta postala ključna elementa pri oblikovanju post-konfliktnih politik v pozitivni tranziciji.

A odnosi med mehanizmi tranzicijske pravičnosti, torej kazenskimi sodišči, komisijami za resnico in preiskovalnimi komisijami, programi kompenzacij, institucionalnimi reformami, varnostnimi preverjanji in lustracijami, projekti za spominjanje in dr., in njihovim ciljem spodbujati spravo so nejasni, sporni in domnevni. Medtem ko teorije lahko pojasnijo vzročno-posledični vpliv mehanizmov tranzicijske pravičnosti na spravo, je število empiričnih študij, ki bi analizirale in izmerile vpliv, zelo omejeno.

Diplomsko delo preuči teoretično podlago in analizira dosedanje empirične študije ter z lastno statistično analizo izbranih kazalcev poskuša prispevati k nadaljnjemu razvoju raziskovalnega področja. Diplomsko delo pojasni in definira termina tranzicijske pravičnosti in sprave, preuči njun vzročno-posledični odnos ter predstavi Mednarodno kazensko sodišče za nekdanjo Jugoslavijo (MKSJ) v luči promocije sprave v BiH. Tako delo preveri trditev Antonia Cassesa (v Scharf in Williams 2003, 175–6), prvega predsednika MKSJ, ali so retributivni mehanizmi tranzicijske pravičnosti res »ključni pri obnovi miroljubnih in normalnih odnosov, /.../ saj prekinejo krog nasilja, sovraštva in zunaj sodnih povračil.« Delo nasprotno predvideva, da izvajanje kompleksnih funkcij ugotavljanja resnice, zagotavljanja pravičnosti, spodbujanja demokratičnih reform ter vzpostavljanja trajnega miru s strani MKSJ, ne spodbuja procesa sprave v BiH.

2 Sprava

Šele v zadnjem desetletju, predvsem z ustanovitvijo Komisije za resnico in spravo v Južnoafriški republiki leta 1995, je sprava postala novo raziskovalno področje v okviru političnih znanosti (Bar-Siman-Tov 2004, 4). Temelji na razumevanju, da je potrebno preučiti pogoje za stabilizacijo miru po koncu spopadov. Kajti konec spopadov ne vodi nujno k stabilizaciji miru niti ne zagotavlja, da se spopadi ne bodo ponovili. Tako se sprava obravnava kot ključna komponenta pri vzpostavljanju miru oziroma metoda za preprečevanje nadaljnjih spopadov v družbah po spopadih (Lederach 1998, 24; Brounéus 2003, 3).

A konsenza o definiciji koncepta sprave ni. Sprava je splošno razumljena kot »pomemben, kompleksen, večdimenzionalen in dolgotrajen proces, ki ga je težko izpeljati« (Chapman 2009, 145). Različne definicije sprave izhajajo iz razlik v določanju vzrokov dolgotrajnih, nasilnih in globoko ukoreninjenih konfliktov. Torej gre pri definiciji sprave posplošeno rečeno za vprašanje odnosov ali strukture.

2.1 Definicija glede na vzrok konflikta

Struktura je možen vzrok konflikta, ker določenim družbenim skupinam onemogoča dostop do virov moči. Rešitev konflikta v tem primeru predstavlja sprememba strukture ali sprememba razumevanja, da struktura onemogoča dostop do želenih sredstev in položajev. Vprašanje odnosov je sekundarnega pomena. Zagovorniki družbene strukture kot ključnega vzroka konflikta so na primer Mitchell, Dugan in John Galtung (van der Merwe 1999, 2.2. pogl.). Galtung (1998, 101–3) predstavi tridimenzionalen model medsebojno odvisnih in enakovrednih komponent, ki omogočajo transformacijo konflikta, in sicer rekonstrukcijo kot obnovo fizične škode, resolucijo kot izgradnjo sprejemljivih struktur in spravo. Medtem ko struktura predstavlja vzrok konflikta, sta resolucija in sprava enako pomembna elementa vzpostavljanja miru, saj se le v tem primeru upošteva vse dimenzije konflikta. Torej sta za transformacijo konflikta po Galtungu pomembna tako sprememba strukture kot odnosov.

Odnos je potencialen vzrok konflikta, če imata dve družbeni skupini vzajemno izključevalni definiciji svojih identitet oziroma vzajemno izključujoče cilje, pri čemer dojemata razlike kot konfliktne. V dolgih neobvladljivih notranjdržavnih spopadih postanejo družbeno-psihološke percepcije, subjektivne izkušnje in čustva vpletenih bolj pomembni in pravzaprav neodvisni od dejanskih vzrokov konflikta. Posamezniki vidijo spopad kot boj za lastno preživetje ter preživetje skupine, pri čemer ne vidijo spopada kot sistema zatiranja.

Zato se sprava osredotoči na obnovo in izgradnjo odnosov med stranmi v konfliktu. Sprava tako poudari, da so odnosi osrednjega pomena za razumevanje sistema (Ledearch 1998, 15–16).

2.2 Definicija glede na področje raziskovanja

Razumevanje sprave se nadalje razlikuje glede na področje, s katerega se koncept preučuje. Sprava je namreč multidisciplinaren pojem, ki sega na področje političnih ved, mednarodnih odnosov, reševanja konfliktov, prava, zgodovine, psihologije, sociologije, filozofije in teologije (Bar-Siman-Tov 2004, 3).

S socialno psihološkega pristopa Bar-Siman-Tov (2004, 3–5) pravi, da sprava preseže proces reševanja konfliktov in se osredotoči na preseganje kognitivnih in emocionalnih ovir za normalizacijo in stabilizacijo miroljubnih odnosov. Sprava zahteva kognitivno spremembo, resnično spremembo prepričanj, ideologije in čustev med vsemi člani družbe. Na splošno se sprava nanaša na obnovitev prijateljstva in harmonije med nasprotnimi stranmi po koncu spopadov oziroma spremembo sovražnih odnosov v prijateljske. Sprava zahteva enostransko ali obojestransko pripravljenost na opravičilo in odpuščanje, primerno kompenzacijo, vzajemno sprejemanje in spoštovanje identitete drugega, vzajemno razumevanje, da je mirovni sporazum pravičen, ponotranjenje miroljubnih vrednot in pripravljenost na spremembo v odnosih. Tako Daniel Bar-Tal (v Brounéus 2003, 15) definira spravo kot »psihološki proces oblikovanja trajnega miru«. Gre za spremembo v konfliktnem etosu, predvsem glede transformacije prepričanj, vedenja in čustev o ciljih svoje skupine, o drugih in odnosih med njimi.

S teološkega vidika se sprava osredotoči na izgradnjo harmoničnih medosebnih odnosov in moralnega konsenza oziroma na priznanje, kes, opravičilo in odpuščanje. Za Hizkias Assefa (2001) je tako bistvo sprave »prostovoljna iniciativa strani v konfliktu, da priznajo svojo odgovornost in krivdo«. Tako William J. Long opredeli spravo kot model odpuščanja. Sprava je torej vzajemno spravljava prilagoditev, poravnava med bivšimi nasprotniki in del procesa odpuščanja (v Brounéus 2003, 16).²

S področja reševanja konfliktov Louis Kriesberg označi spravo kot »proces, ko strani, ki so bile v odnosu zatiranja ali vpletene v destruktiven konflikt, začnejo obnavljati ali izgrajevati

² S teološkega vidika sprava vključuje odpuščanje, medtem ko iz sekularnega stališča ni konsenza glede vloge odpuščanja v procesu sprave (Brounéus 2003, 18). Zagovorniki pragmatizma vidijo odpuščanje kot neodvisen in od sprave ločen proces, kar pomeni, da lahko sprava poteka, tudi ko odpuščanje ni možno.

minimalno sprejemljive odnose. Sprava je prav tako aspekt sedanjega odnosa, ki ga označujejo različne stopnje vzajemnega sprejemanja« (Kriesberg 2001, 48). Galtung pravi, da proces sprave pripravi strani v konfliktu na odnose, ki temeljijo na miru in pravu ter ne vodijo v nasilje. Medtem Priscila Hayner (v Brounéus 2003, 15) definira spravo kot »današnja izgradnja oziroma obnovo odnosov, ki jih ne obremenjujejo včerajšnji konflikti in sovražnosti«. Tako se sprava nanaša na dva elementa, kako pristopiti do preteklosti in kako do prihodnosti, z ozirom na vzpostavljanje trajnega miru (Sommerfeldt 2000, 240–1).

Z vidika političnih znanosti Chapman (v van der Merwe in dr. 2009, 151–3) obravnava spravo kot dolgotrajen in dvodimenzionalen proces. Ta proces najprej vključuje spremembo družbenih in političnih odnosov med bivšimi nasprotniki, ki zgradijo zaupanje in toleranco, da lahko skupaj miroljubno živijo in sodelujejo. Drugič sprava vključuje spremembo odnosa med državljani in oblastjo, kar se nanaša na izgradnjo političnih institucij in procesov, ki spodbujajo stabilno in pravično družbo temelječo na vladavini prava in spoštovanju človekovih pravic. Druga komponenta vključuje vzpostavitev legitimitete in zaupanja ljudi v nov politični sistem. S tem ko novemu sistemu uspe rešiti konflikt, spodbuja pravičnost, pravni red ter spoštovanje človekovih pravic, zmanjša strukturne vzroke nepravičnosti, pravičneje porazdeli družbene, politične in ekonomske vire moči, skupine začnejo recipročno spreminjati politične odnose in nadalje medosebne odnose. Tako uspeh sprave leži tudi na učinkovitosti, legitimnosti in možnosti vključitve v nov politični sistem.

Nasproti spravi, s konotacijo teoloških in normativnih aspektov odpuščanja in družbene integracije, se je izoblikoval termin politična sprava. Zanj je značilno osredotočenje sprave iz medosebnega na nacionalen nivo, zmanjšanje pričakovanj glede transformacije odnosov in osredotočanje na politične odnose. Tako se diskurz o politični spravi odmakne od zdravljenja in odpuščanja ter približa sobivanju, ki je blizu definiciji Galtungovega negativnega miru.

Bloomfield pravi, da se politična sprava navezuje na izgradnjo vsakdanjih političnih odnosov. Nanaša se na sodelovanje v skupnih demokratičnih institucijah z ljudmi, ki imajo drugačna politična mnenja (Nalepa 2007, 6). Siri Gloppen (2006, 17) za cilj politične sprave določi oblikovanje politične klime, ki omogoči, da strani v konfliktu rešujejo svoja nesoglasja na nenasilen način. Strani se odpovedo vsaj delu svojih ciljev iz časov spopadov ter sprejemajo politike, ki vodijo k politični in družbeni spravi. Kljub nesoglasjem strani komunicirajo in sodelujejo na osnovi novega skupnega normativnega okvirja in vzajemnega priznavanja. Ključno je, da zgradijo zadostno zaupanje, da lahko sobivajo v miru in sodelujejo v družbenih in političnih odnosih (Chapman 2009, 152). Gre torej za minimalističen koncept sprave v smislu »ne-smrtonosnega sobivanja« (Ambos 2007, 10).

Po Villa-Vicenciou (v Bloomfield 2006, 10) »politična sprava ni odvisna od takšne intimnosti, kot jo zahtevajo religije ali oblike medosebne sprave. V politiki se zahteva le miroljubno sobivanje.« Medtem definicija sobivanja sega od negativnega sobivanja oziroma vzajemnega priznavanja pravice do bivanja na skupni zemlji brez nasilja, do pozitivnega sobivanja oziroma skupnih vrednot, pozitivnih odnosov, zaupanja, spoštovanja in sodelovanja (Bloomfield 2006, 13–16). Proces sprave se torej nanaša na izgradnjo izvedljivih, uporabnih ekonomskih, političnih in družbenih odnosov, ki omogočajo v minimalnem obsegu sobivanje, sodelovanje v političnih, družbenih in ekonomskih institucijah in vzajemno toleranco. Pasivno sobivanje oziroma negativen mir lahko preraste v aktivno sobivanje oziroma pozitiven mir, ki se nanaša na odsotnost strukturnega nasilja, a to ni pogoj za sam proces sprave.

2.3 Sprava kot proces ali cilj

Zagovorniki pragmatizma zagovarjajo definicijo sprave kot proces, torej kot dolgotrajen proces spremembe odnosa. Medtem Bar-Tal in Bennink zagovarjata obravnavanje sprave kot končnega rezultata, torej kot »vzajemno priznanje in sprejemanje, vlaganje v razvoj miroljubnih odnosov, vzajemno zaupanje, pozitivno vedenje, sposobnost čustvovanja in upoštevanja interesov in potreb drugega« (Bloomfield 2006, 6). Idealistični pogled na spravo kot končno stanje je v primeru dolgotrajnih nasilnih spopadov v večini primerov le deloma dosegljivo (van der Merwe 1999, 2.3. pogl.).

Medtem Bloomfield in dr. (2003, 12) definirajo spravo »kot cilj, ki ga je potrebno doseči, kot tudi kot proces, torej sredstvo, s katerim se doseže cilj«. S tem poudarjajo dvojni značaj sprave, kot proces in cilj hkrati.

2.4 Dimenzije sprave

Definicijam sprave je skupno, da se pomen splošno nanaša na obnovitev odnosov med konfliktnimi stranmi v konstruktivne odnose in da sprava vodi k trajnemu miru. Ne glede na razumevanje vzrokov konflikta in prioritiziranje raziskovalnih področij vsi pristopi zagovarjajo obravnavanje odnosov na nekem nivoju.

Van der Merwe (1999, 2.1. pogl.) definira tri dimenzije procesa sprave, in sicer ravni sprave, komponente sprave in področja sprave. Področja sprave se nanašajo na različne vidike odnosov in vključujejo identiteto, vrednote, vedenje in obnašanje. Komponente sprave se nanašajo na različne družbene potrebe akterjev v procesu sprave, in sicer na pravičnost,

resnico, zdravljenje in varnost. Ravni sprave razlikujejo med različnimi ravnmi intervencije, in sicer med medosebno, skupnostno in nacionalno ravnjo.

2.4.1 Raven sprave

Temelječ na Lederachovi klasifikaciji pristopov k vzpostavljanju miru se spravo preučuje na treh družbenih ravneh, najvišji, srednji ter osnovni ravni, pri čemer ima vsaka raven svoje akterje ter pristope (glej Sliko 2.1) (Brounéus 2003, 32). Van der Merwe (1999, 2.8. pogl.) ravni, na katerih poteka sprava, poimenuje kot nacionalna, skupnostna in individualna raven.

Na najvišji oziroma nacionalni ravni se sprava nanaša na spremembe pri odnosih med političnimi voditelji, pri mobilizaciji podpore ali identifikaciji družbenih skupin (van der Merwe 1999, 2.8. pogl.). Osredotoči se na družbenopolitične institucije in odnose, na reprezentativne institucije, demokratične politične procese, spoštovanje vladavine prava in človekovih pravic (Chapman 2009, 146). Primeri doseganja sprave na najvišji ravni so mednarodna in nacionalna kazenska sodišča, javna opravičila s strani politične elite in nacionalni programi reparacij. Primer akterja na najvišji ravni predstavljajo ugledni mirovni voditelji, na primer Nelson Mandela ali Dalai Lama (Brounéus 2003, 32).

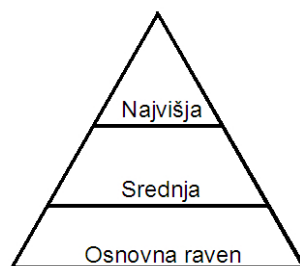
Iniciative sprave na srednji ravni so po Lederachu in Brounéusovi (2003, 5) najbolj pomembne, saj vplivajo tako na spravo na najvišji kot na osnovni ravni. Primeri pristopov k spravi na srednji ravni so komisije za resnico in mediji. Akterji vključujejo predstavnike organizacij, civilnih in verskih družb ter medijev.

Sprava na osnovni družbeni ravni se nanaša na lokalne iniciative za spravo. Primeri takšnih iniciativ so srečanja med lokalnimi voditelji nasprotujočih si strani, na katerih obravnavajo področja pomembna za proces sprave. Akterji sprave na osnovni družbeni ravni so prebivalci vključeni v organe lokalne skupnosti, lokalne organizacije oziroma programe, ki imajo vpliv na lokalni ravni (Brounéus 2003, 5).

Pojavita se vprašanji, katera raven si zasluži prednost ter ali so ravni medsebojno odvisne. To se manifestira v debati med pristopom od zgoraj navzdol in od spodaj navzgor. Pristop od zgoraj navzdol daje prednost spravi na nacionalni ravni, na ravni političnih elit, medtem ko skupine in posamezniki le sprejmejo odločitve elit in njihove posledice. Čeprav lahko prispevajo k procesu sprave preko vnaprej določenih oblik, kot so volitve ali sodelovanje v javnih obravnavah, sprava poteka predvsem na nacionalni ravni. Zato je pomembno, da ima zakonit sistem vladanja dovolj široko legitimiteto, da izpelje iniciative (Bloomfield 2006, 25). Medtem pristop od spodaj navzgor poudarja iniciative na ravni skupnosti in medosebni ravni,

ki se lahko odvijajo tudi v odsotnosti zakonitega sistema vladanja. Proces se tako prilagodi potrebam skupnosti oziroma posameznikov. Z upoštevanjem specifičnih lokalnih dinamik gre za obnovitev lokalnih družbenih mrež, medosebnih odnosov ali obravnavanje lokalnih storilcev ali žrtev (van der Merwe 1999, 2.9. pogl.). Pristopa od zgoraj navzdol in od spodaj navzgor sta ključna za trajen in dolgoročen proces sprave ter po mnenju Bloomfielda (2006, 26) komplementarna in vzajemno povezana.

Slika 2.1: Ravni sprave

Vir: van der Merwe (1999, 2.9. pogl.).

2.4.2 Področja sprave

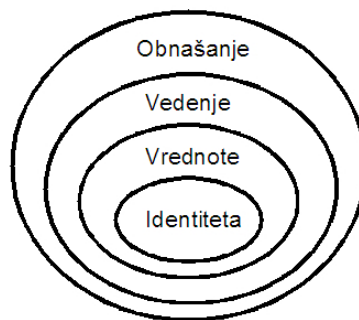
Glede na obravnavanje odnosov v literaturi van der Merwe (1999, 2.3. pogl.) določi štiri področja odnosov, ki se nanašajo na doseženo globino sprave. Področja sprave so identiteta, vrednote, vedenje in obnašanje (glej Sliko 2.2).

Temelj sprave predstavlja priznanje pravice do obstoja nasprotni skupini. To priznanje vključuje ponovno ovrednotenje in rekonstrukcijo identitete lastne skupine ter identitete »druge« skupine oziroma nasprotnika. Sprememba v odnosu se tako nanaša na spremembo v definiciji lastne in nasprotne oziroma druge skupine. Torej se spremenijo meje, ki definirajo skupino, oblikuje se razlikovanje med skupinami, ki ne temelji na konceptu »boljši-slabši«, ali pa se zgradi enoten kroven vir identifikacije, ki zmanjša pomen razlik med skupinami (van der Merwe 1999, 2.3. pogl.).

Drugič, v procesu sprave se izoblikuje nov vrednotni sistem, če le-ta prej ni obstajal ali se preoblikuje obstoječi vrednotni sistem. Vrednote vplivajo na interakcijo v skupini in med skupinami ter na občutek povezanosti v odnosu. In sicer vrednote definirajo, kakšno je sprejemljivo obnašanje ter kakšni so sprejemljivi načini spopadanja s konflikti in nesoglasji (van der Merwe 1999, 2.3. pogl.). V procesu sprave tako pride do premika od interakcij temelječih na moči k interakcijam, ki temeljijo na določenih vrednotah.

Tretjič je potrebno spremeniti vedenje med konfliktnimi stranmi, da se preseže strah, bes in maščevalnost. Ustvariti je potrebno pozitivno vedenje naproti drugi skupini, spoštovanje, zaupanje ter nevtralnost emocij. Četrtrič je v procesu sprave potrebno spremeniti obnašanje oziroma vzorce interakcij, ki se navezujejo na raven in kvaliteto komunikacije, prisotnost in raven prisile ali nasilja, izmenjavo blaga in storitev. Skupine morajo kljub tveganju začeti interakcijo, s čimer se gradi zaupanje in oblikujejo vzorci sodelovanja. Vzorci interakcij predstavljajo najbolj viden dokaz sprave. Lahko so le površinski ali začasni, a zaradi možnosti opazovanja predstavljajo pomemben kazalec sprave (van der Merwe 1999, 2.3. pogl.).

Slika 2.2: Področja sprave

Vir: van der Merwe (1999, 2.3. pogl.).

2.4.3 Komponente sprave

Komponente sprave se nanašajo na ne-strukturna, bistvena vprašanja, ki jih je potrebno obravnavati za uspešen proces sprave. Te ključne družbene potrebe so za van der Merwa (1999, 2.4. pogl.) pravičnost, resnica, zdravljenje in varnost (glej Sliko 2.3).³

Tako je sprava proces, ki omogoča spremembe v štirih ključnih zadevah, ki se dotikajo izgradnje odnosov sodelovanja. Prvič je pomembna vzpostavitev ali obnovitev občutka pravičnosti ter občutek popravljanja krivic. V času spopadov strani pogosto dobijo občutek krivičnosti, da jim je nasprotna stran storila krivico glede na norme, na katerih naj bi temeljil njihov odnos. Občutek krivičnosti se razlikuje od konflikta interesov, saj prvi vzbuja željo po povračilu in maščevanju. Zato je pravičnost oziroma definicija in razumevanje pravičnosti, ki se oblikuje po koncu spopadov, ključna komponenta procesa sprave (van der Merwe 1999, 2.6. pogl.). Le-ta omogoči obsodbo preteklih kršitev človekovih pravic in odvrčanje od novih

³ Van der Merwe izpelje svojo kombinacijo komponent iz Lederachovega in Shiverjevega modela, slednji vključuje pravičnost, spomin na preteklost in upanje za skupnost v prihodnosti (van der Merwe 1999, pogl. 2.5). Iz teološke perspektive Lederach določi za komponente sprave pravičnost, sočutje, mir in resnico.

zločinov, spodbuja spoštovanje načel človekovih pravic in izgradnjo mednarodnih pravnih norm (Bloomfield 2006, 12).

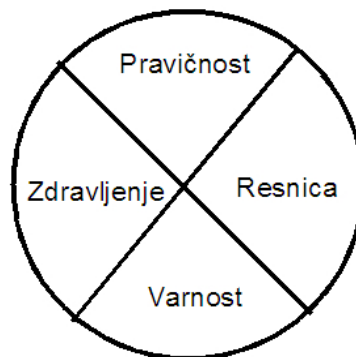
Drugič je pomembno odkrivanje in priznavanje resnice o bližnji preteklosti. Stranem v konfliktu je pomembno odkrivanje resnice, da dobijo celotno sliko o spopadih. Odkrivanje resnice je del procesa spominjanja, ki obravnava obstoječe interpretacije bližnje zgodovine in želi zgraditi skupen spomin na preteklost (van der Merwe 1999, 2.6. pogl.).

Tretjič je pomembno, da se občutek ranljivosti zmanjšuje, medtem ko narašča občutek varnosti. Občutek varnosti v času sprave je ključen, saj so strani takrat ranljive; sprejemajo tveganje, ko gradijo zaupanje do nasprotne skupine (van der Merwe 1999, 2.6. pogl.).

Kot četrto van der Merwe (1999, 2.6. pogl.) izpostavi zdravljenje, priznavanje žrtvam za njihovo trpljenje, obnavljanje dostojanstva in obravnavanje travm. Družba mora po koncu spopadov tako obravnavati fizično škodo, ki jo utrpela družba, priznati psihološko trpljenje žrtvam in sprejeti ukrepe, da se situacija žrtev spremeni.

Medtem ko van der Merwe ne daje prednosti določeni komponenti, je vloga posameznih komponent odvisna od kulture družbe, od skupin v spopadih in spopadov samih.

Slika 2.3: Komponente sprave

Vir: van der Merwe (1999, 2.5. pogl.).

Od same definicije komponent sprave je odvisna tudi identifikacija instrumentov potrebnih za dosego sprave. Van der Merwe kot instrumente sprave identificira zdravljenje, pripovedovanje resnice, reparacije in restorativno pravičnost. Proces doseganja pravičnosti, proces zdravljenja ter pripovedovanje in odkrivanje resnice identificirajo kot komplementarne in medsebojno odvisne instrumente sprave tudi Bloomfield in dr. (2003, 18–30), pri čemer sočutje nadomestijo z reparacijami. Le-te definirajo kot kratkoročne instrumente, medtem ko dolgoročne instrumente sestavljajo izobraževanje, retrospektivna opravičila in spomin kot instrument za javno priznavanje žrtvam, opozorilo storilcem in nauk za prihodnje generacije.

To se že povezuje s potencialnimi oblikami mehanizmov tranzicijske pravičnosti, ki so predstavljeni v tretjem poglavju. Medtem naslednje poglavje pojasni koncept tranzicijske pravičnosti.

3 Tranzicijska pravičnost

Tranzicijska pravičnost se nanaša na pristope, s katerimi družba po spopadu, po koncu avtoritarnega režima ali temeljnih političnih spremembah obravnava kršitve človekovih pravic predhodnega sistema in s tem prispeva k miru in stabilnosti ter spodbuja tranzicijo v demokratično družbo temelječo na vladavini prava.⁴ Tako se tranzicijska pravičnost nanaša na globoko razdeljene družbe, v katerih država ni uspela zagotavljati pravice svojim državljanom. Predstavlja del širšega političnega konteksta izgradnje nove demokratične politične skupnosti.

Tranzicijska pravičnost se nanaša na »celoten sklop procesov in mehanizmov povezanih s poskusi družbe, da obravnava zapuščino zelo obsežnih zlorab z namenom zagotoviti odgovornost, pravičnost in spravo« (S/2004/6161, 8. ods.).

Na povečanje pomembnosti tranzicijske pravičnosti v post-konfliktnih študijah vplivajo naslednji faktorji. Spremenjena narava svetovnih medijev omogoči, da se o obširnih kršitvah človekovih pravic intenzivno poroča v realnem času, kar postavi vlade in mednarodno skupnost pod pritisk, da zagotovijo odgovornost za storjene zločine. Drugič, povečanje skupnosti zagovornikov človekovih pravic, še posebej nevladnih organizacij (NVO), v obsegu in moči predstavlja nov pritisk, da se obravnava vprašanja pravičnosti in odgovornosti (Kritz 2002, 56). Tretjič, mednarodno pravo jasno določa, da predstavljajo zločini proti človečnosti, genocid, kršenje zakonov in običajev v vojni ter mučenje *jus cogens* zločine oziroma norme prisilnega značaja, kar obvezuje države, da sodijo ali izročijo osumljene, jim zagotovijo pravno pomoč, preprečijo omejevanje teh zločinov in dodeljevanje imunitet politični in vojaški eliti. Nadalje karakterizacija zločinov kot *jus cogens* obvezuje države *erga omnes*, da ne zagotovijo nekaznovanja storilcev teh zločinov (Bassiouni 2002, 25). Naslednji faktor se nanaša na spremenjeno naravo vojn, saj poteka danes večina oboroženih spopadov znotraj meja države. Po koncu spopadov, ki jih v večini primerov zaznamujejo množični zločini in

⁴ Prvi je pojem tranzicijske pravičnosti (*transitional justice*) uporabil Neil Kritz leta 1995 (Bell 2009, 8). Prevod termina v slovenščino izhaja iz prevoda uporabljenega v Splošnem poročilu o dejavnostih Evropske unije (Evropska komisija 2007). Prevode tranzicijsko pravosodje, prehodna pravosodna praksa in prehodno pravosodje avtorica dela ocenjuje kot neustrezne, saj se besedna zveza nanaša tako na sodne kot nesodne mehanizme, ki jih termin pravosodje ne obsega.

nehumane kršitve človekovih pravic, morajo strani v konfliktu živeti v skupni državi, drug ob drugem. Ena izmed vse bolj prevladujočih taktik v notranjdržavnih spopadih je napad na civiliste, kar predstavlja načrtno kršitev mednarodnega humanitarnega prava. Ti faktorji so spodbudili interes za tranzicijsko pravičnost kot instrument, ki kaznuje kršitve norm mednarodnega prava in prepreči, da bi se kršitve kadarkoli ponovile (Kritz 2002, 57).

3.1 Teoretski okvir

Teorije o tranzicijski pravičnosti izhajajo iz odnosa med političnim sistemom in pravom lociranim v družbo po spopadih. Teoretično izhodišče predstavlja torej vprašanje, kaj v krhki družbi v tranziciji zagotoviti prej: »mir ali pravičnost«. Pragmatizem, oziroma ožje gledano realizem, izbere stabilnost oziroma »mir sedaj, pravičnost nekoč kasneje« (Bassiouni 2002, 8).⁵ Medtem ko realizem predvideva anarhičen mednarodni sistem brez superiorne in centralne avtoritete, notranji sistem temelji na pravilih in hierarhičnem redu. Po spopadu je notranji red uničen, zato ga je potrebno ponovno vzpostaviti in zagotoviti stabilnost (Sriram in Mahmoud 2007, 225). A tranzicijska pravičnost ni primeren mehanizem za vzpostavljanje stabilnosti. Pravičnost je pri obnovi političnega sistema v najboljšem primeru ekstravagantna, potratna in nerelevantna, v najslabšem pa lahko destabilizira že tako krhko tranzicijo. »Razumne, fleksibilne politične odločitve prinašajo boljše rezultate kot rigidne, apolitičen legalizem« (Kissinger v Vinjamuri in Snyder 2004, 353). Tranzicijo tako zaznamuje politika, narava procesa demokratizacije, distribucija politične moči in ne moralni ali pravni argumenti. Zato pragmatizem da prednost politični tranziciji, vzpostavitvi institucij in družbene stabilnosti ter miru, čemur sledi vzpostavitev vladavine prava. Tranzicijska pravičnost je s stališča pragmatizma le produkt tranzicije. Razumno politično sredstvo predstavlja le v primeru, če bi nepristranske vrednostne sodbe prispevale k utrditvi demokracije. V tem primeru so kazenska sodišča »odlična priložnost za družbeni premislek in kolektiven pregled moralnih vrednot političnih institucij,« na podlagi katerih se lahko spremeni ravnotežje moči in oblikuje nov družbeni red (Nino v Vinjamuri in Snyder 2004, 355). Na splošno pragmatizem zavrača kazenska sodišča kot neučinkovita, saj le redko obsodijo ključne

⁵ V nasprotju z realizmom pragmatizem kot cilje akterjev obravnava tudi etične in pravne cilje ter sledijo posledičnemu pogledu na doseganje ciljev (Vinjamuri in Snyder 2004, 353).

osumljence, ne odvrtaajo pred novimi kršitvami, v najslabšem primeru pa lahko izzovejo nove spopade (Sriram in Mahmoud 2007, 225–6).⁶

Legalizem, utemeljen kot »etično vedenje, na podlagi katerega moralne odnose sestavljajo določene pravice in dolžnosti, medtem ko moralno vodstvo temelji na upoštevanju pravil«, zagovarja pomen širjenja univerzalnih standardov pravičnosti (Shklar v Vinjamuri in Snyder 2004, 346). S stališča pragmatizma obnašanje akterjev v mednarodnih odnosih izhaja iz spoštovanja norm, ki naj bi bile primerne.⁷ »Logika primernosti« tako pogojuje zmanjševanje zločinov s prepričevanjem elit in množic, da spoštujejo norme mednarodnega pravnega sistema. Tako legalizem na prvo mesto v času tranzicije postavi pravo, kateremu sledi politična tranzicija. Kajti »dolgoročno gledano so moralne vrednote in osnovna načela pravičnosti tista, ki tvorijo najbolj odločno podlago za trajen mir in varnost« (Akhavan 1998, 743).⁸

Konstruktivistična teorija zagovarja, da tranzicijska pravičnost vpliva na tranzicijo, na politične in družbene spremembe, hkrati pa tranzicija zaznamuje tranzicijsko pravičnost. V času temeljnih političnih sprememb je tradicionalno pojmovanje vladavine prava ovrženo. Medtem ko je vladavina prava v stabilnih demokratičnih sistemih perspektivna in dolgotrajna, je vladavina prava v času tranzicije perspektivna in retrospektivna, dolgotrajna in prekinjena. Vladavina prava v tem obdobju ne predstavlja idealističnega, temveč normativni vrednotni sistem, ki je pogojen s političnimi in zgodovinskimi okoliščinami ter oblikovan glede na pretekli politični režim. Norme vladavine prava v teh obdobjih niso univerzalne. Legalnost je družbeno konstruirana. Resnica ter pravičnost nista nepristranski, neodvisni ali objektivni. Sam pojem vrednot vladavine prava v času tranzicije je »sporen, odvisen deloma od politične in pravne zapuščine države ter predvsem od vloge prava v predhodnem režimu« (Teitel 2000, 18).

Koncept pravičnosti v obdobju političnih sprememb je za Teitlovo (2000, 6) »poseben in konstruktivističen. Koncept je utemeljen s tranzicijo, hkrati je njen sestavni element.« Tako je

⁶ Predstavniki realističnega utemeljevanja tranzicijske pravičnosti so John H. Herz, Martin Wight, J. Ann Tickner, Jack Snyder, Leslie Vinjamuri, Samuel Huntington, J. Zalaquett, T. Roehrig, P. Maguire, medtem ko C. Nino, Jon Elster, J. Goldsmith in S. D. Krasner sledijo posledični verziji normativnih argumentov (Vinjamuri in Snyder 2004, 352–6).

⁷ Norme za vzpostavljanje vladavine prava izhajajo iz Ustanovne listine OZN in štirih stebrov mednarodnega pravnega sistema, in sicer mednarodnega prava človekovih pravic, mednarodnega prava beguncev, mednarodnega humanitarnega in mednarodnega kazenskega prava (S/2004/616, 9. ods.).

⁸ Predstavniki legalističnega pogleda na tranzicijsko pravičnost so J. Shklar, M. C. Bassiouni, Neier, Diane Orentlicher, J. Malamud-Goti, Naomi Roth-Arriaza, P. Seils in Payam Akhavan (Vinjamuri in Snyder 2004, 346–52). Blizu legalistični perspektivi sta idealističen pogled (predstavnik Ackerman in E. B. F. Midgley) in liberalne teorije (predstavnik Anne-Marie Slaughter in John Rawls), ki poudarjata pomen tranzicijske pravičnosti (Teitel 2000, 4).

tranzicijska pravičnost politična, saj je odvisna od političnega okolja, hkrati ga sama oblikuje. Pravičnost je zato delna, odvisna od konteksta in vedno predstavlja kompromis v odnosu med pravom in političnimi spremembami. Njen namen ni vzpostavljati red in stabilnost, kot je to značilno za stabilne politične situacije, temveč ohranjati red in spodbujati tranzicijo. Tranzicijska pravičnost ima »neodvisen potencial, da vpliva na tranzicijske politike« (Teitel 2000, 213). Tranzicijska pravičnost delegitimizira pretekli politični sistem in vzpodbuja legitimnost sedanjega sistema ter postopne politične spremembe. Utemeljiteljica tranzicijske pravičnosti iz konstruktivističnega stališča je Ruti G. Teitel, medtem ko sta njena zagovornika Ellen Lutz in Kathryn Sikkink (Teitel 2000, 6).

3.2 Oblike tranzicijske pravičnosti

Tranzicijska pravičnost zaobsega tako sodne kot nesodne mehanizme, in sicer kazenska sodišča, komisije za resnico in preiskovalne komisije, programe kompenzacij, institucionalne reforme, varnostno preverjanje in lustracije, projekte za spominjanje in dr. Medtem ko avtorji obravnavajo podoben sklop partikularnih mehanizmov, je seznam oblik tranzicijske pravičnosti spreminjajoč in prekrivajoč se.⁹ Najbolj pogosto poteka debata o oblikah tranzicijske pravičnosti o razlikah med retributivno in restorativno pravičnostjo.

3.2.1 Retributivna pravičnost

Retributivna pravičnost se nanaša na »pravni obračun z zločini storjenimi v predhodnem režimu« (Elster v Skaar in Andreassen 2000, 19). Ključni retributivni namen sodnih postopkov je priznanje in stigmatizacija preteklih zločinov, temelječ na načelu odgovornosti in spoštovanju vladavine prava. S sodnimi postopki retributivna pravičnost razmeji in s tem predstavlja normativni premik od nelegitimnih k legitimnim sistemom (Teitel 2000, 8).

Retributivna pravičnost se osredotoči na zločin kot kršitev zakona. Sledi dolžnosti držav, da kazenskopravno preganja mednarodne zločine.¹⁰ Tako kazenski sistem sodi in kaznuje

⁹ Oblike tranzicijske pravičnosti po Teitlovi (2006, 6) so retributivna, zgodovinska, reparacijska, upravna in ustavna pravičnost. Hunjoon (2007, 10) loči med retributivno, rektifikatorno, (re)distribucijsko in (re)interpretativno obliko, medtem ko Bloomfield (2006, 21) med retributivno, restorativno, regulatorno in socialno, vključujoč distributivno in ekonomsko pravičnost. Bloomfield in dr. (2003, 97) razlikujejo med retributivno, restorativno, reparacijsko in zgodovinsko obliko tranzicijske pravičnosti. Lambornova (2004, 22) loči med retributivno, restitutivno, restorativno, postopkovno, simbolično in med distributivno, tj. ekonomsko in socialno.

¹⁰ Mednarodno pravno podlago tranzicijski pravičnosti predstavlja sodba *Velásquez Rodríguez v. Honduras*, ko je Medameriško sodišče za človekove pravice določilo, da so temeljne naloge države na področju kršitev

storilce dejanj, katerim se dokaže kazenska narava. Retributivna pravičnost tako spodbuja odgovornost, preprečuje nekaznovanost in s tem preusmeri željo posameznika po maščevanju na javno telo (Brounéus 2003, 29). Retributivna pravičnost usmeri odgovornost za kršitev na posameznika in s tem prepreči določanje kolektivne odgovornosti celotnim skupnostim (Méndez 1997, 8).

Po drugem členu Mednarodnega pakta o državljanskih in političnih pravicah in 68. in 75. členu Statuta Mednarodnega kazenskega sodišča imajo žrtve pravico do pravičnosti in ostalih pravic izpeljanih iz pomena pravičnosti kot pravnega koncepta (Ambos 2007, 19). Država mora tako žrtvam zagotavljati pravico do resnice, pravičnosti oziroma povračilnih ukrepov za dejanja, ki kršijo pravice posameznika, ter reparacij. Reparacije, vključujoč denarno odškodnino, rehabilitacijo, restitucijo, različne oblike zadoščenja in jamstvo o neponavljanju, vrnejo žrtvam dostojanstvo in ugled ter v največji možni meri obnovijo njihove pravice (Ambos 2007, 19–23). Pravice manjšine do obravnavanja preteklosti ne sme preseči nasprotna volja večine. Pozitivno dolžnost, da se preiskuje, obtoži in kaznuje kršitve človekovih pravic, nosita tako država, ki ima jurisdikcijo nad kršitvami, kot tudi sama mednarodna skupnost (Méndez 1997, 5–7). Tako retributivna pravičnost omogoča rehabilitacijo oziroma zdravljenje posameznikov in družbe ter omogoča obnovo skupnosti preko rasnih, etničnih ali verskih ločnic (Teitel 2000, 225).

Retributivna pravičnost obnovi vladavino prava, ponovno definira norme in vrednote sistema ter s tem obnovi občutek pravičnosti in reda. Posledično retributivna pravičnost tudi prispeva k nadaljnjemu razvoju mednarodnega humanitarnega prava in mednarodnega kazenskega sistema. Nadalje lahko retributivna pravičnost tudi pripomore k vzpostavljanju zgodovinskih dejstev (Bass v Vinjamuri in Snyder 2004, 352).

Retributivna pravičnost preprečuje nadaljnje zločine iz strahu pred kaznijo, pri čemer vpliva predvsem na spremembo obnašanja posameznikov (Bloomfield 2006, 19). Kazenska sodišča igrajo tudi izobraževalno vlogo s tem, ko socializirajo ljudi v vzorce obnašanj, ki se skladajo z liberalnimi in demokratičnimi normami (Vinjamuri in Snyder 2004, 347–8). Tako

človekovih pravic med drugim izpeljati temeljito preiskavo kršitev, identificirati odgovorne in proti njim izpeljati sodne postopke ter zagotoviti reparacije žrtvam kršitev. Načela je potrdilo Evropsko sodišče za človekove pravice in Odbor za človekove pravice pri ZN, ki je pripravil Sklop načel za varovanje in spodbujanje človekovih pravic preko akcije za boj proti nekaznovanosti in Temeljna načela in smernice o pravici do poprave in povračila škode žrtvam najhujših kršitev mednarodnega prava o človekovih pravicah in hujših kršitev mednarodnega humanitarnega prava (Ambos 2007, 16). Dolžnosti držav nadalje določajo Ženevske konvencije 1949, Konvencija o preprečevanju in kaznovanju zločina genocida, Konvencija proti mučenju in drugim krutim, nečloveškim ali poniževalnim kaznim ali ravnanju in Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah (Theissen 2004, 10). Nadalje dolžnost držav podpisnic do kazenskopravnega preganjanja zločinov proti človečnosti, genocidu in vojnih zločinov določa Statut Mednarodnega kazenskega sodišča, člen 6 do 8 (Ambos 2007, 17).

v času tranzicije pravičnost ni usmerjena le na kazenskopравни pregon, temveč prevzame tudi druge funkcije usmerjene tako na posameznika kot na celotno družbo.

3.2.2 Restorativna pravičnost

Restorativna pravičnost obravnava zločin kot konflikt med posamezniki in se osredotoči na posledice zločina pri žrtvah in družbi. Pozornost je usmerjena na žrtev, in ne na storilca in zločin, medtem ko zahteva sodelovanje tako žrtev kot storilcev. Cilj restorativne pravičnosti je spremeniti konfliktno odnose ter obnoviti odnose med žrtvami in storilci ter odnose v širši skupnosti. Restorativna pravičnost spodbuja skupnost in žrtve, da zahtevajo odgovornost za zločine in posledično spodbujajo zdravljenje družbe. Nagovarja storilce, da sprejmejo in priznajo svojo odgovornost neposredno žrtvam in skupnostim, ki so jih viktimizirali (Bloomfield in dr. 2003, 111). Restorativna pravičnost je torej »proces, preko katerega se žrtvam vrne oblast oziroma nadzor nad sporom, v nasprotju z retributivno pravičnostjo, kjer država določi vlogo žrtvi, s tem ko definira nepravilnost kot kršitev zakona« (van der Merwe 2009, 120).

Definicija restorativne pravičnosti obsega zelo različne funkcije in mehanizme. Ključni razliki ležita v ciljih tranzicijske pravičnosti, na primer popravljanju krivic preteklega režima, in postopku, na primer vlogi žrtev (van der Merwe 2009, 119). Tako mehanizmi restorativne pravičnosti vključujejo tako javna priznanja in objavo imen storilcev kot programe sprave med žrtvami in storilci ter komisije za resnico.

Komisija za resnico je mehanizem osredotočen na žrtve, ki pomaga pri vzpostavljanju zgodovinskih dejstev o celotnem obdobju, vzorcih kršitev in družbenih trendih, ki so jih omogočili (S/2004/616, 50. ods.), in tako opravlja funkcije restorativne in zgodovinske pravičnosti. Komisijo za resnico zaznamujejo naslednji štiri elementi: obravnava pretekle dogodke, osredotoči se na celoten potek konflikta, ne le na posamezne dogodke, obstaja določeno časovno obdobje, ki se ponavadi konča s sprejetjem poročila, in ima določeno obliko avtoritete, ki izhaja iz mednarodnega ali nacionalnega mandata (Bassiouni 2002, 32). Komisija za resnico je poleg kazenskih sodišč najbolj pogosto uveden mehanizem tranzicijske pravičnosti.

3.2.3 Reparacijska pravičnost

Reparacijska pravičnost odpravlja ali popravlja posledice nepravičnosti predhodnega sistema, s tem ko ponovno razdeli bogastvo, obnavlja dostojanstvo žrtev in vzpostavlja nove pravice ter tako preprečuje ali odvrača od nasilja (Teitel 2000, 8). Glavno sporočilo reparacijske pravičnosti za žrtve je priznavanje storjenih zločinov s strani države, s čimer žrtve obnovijo zaupanje v državo (Hunjoon 2007, 13).

Temeljna načela in smernice o pravici do poprave in povračila škode žrtvam najhujših kršitev mednarodnega prava o človekovih pravicah in hujših kršitev mednarodnega humanitarnega prava določijo pet osnovnih oblik reparacij. Te so kompenzacija oziroma denarna odškodnina, rehabilitacija oziroma zagotavljanje psihološke in druge podpore, restitucija,¹¹ različne oblike zadoščenja¹² in jamstvo o neponavljanju¹³ (Popović 2009, 24).

Tako mehanizmi reparacijske pravičnosti vključujejo finančne, materialne in simbolične ukrepe, kot so obnovitev pravnih pravic žrtev, programe za rehabilitacijo žrtev, uradna opravičila, spomenike in spominske slovesnosti (S/2004/616, 54. ods.). Ne glede na ukrep, je njihov namen nadomestiti fizične, emocionalne in ekonomske izgube žrtev (Backer 2009, 39).

3.2.4 Zgodovinska pravičnost

Zgodovinska pravičnost ustvarja zgodovinske zapise, ki omogočijo zaključek s preteklim obdobjem, posledično redefiniranje preteklosti in rekonstrukcijo politične identitete države. Glavni cilj zgodovinske pravičnosti je odkrivanje resnice, ki omogoča uspešno tranzicijo. A tudi resnica je odvisna od konteksta in mora zato biti oblikovana tako, da predstavlja verjeten in točen nadomestek za racionalizacijo predhodnega sistema (Teitel 2000, 89).

3.2.5 Perspektivna pravičnost

¹¹ Restitucija se nanaša na vrnitev žrtev v položaj, ki je obstajal pred kršitvami človekovih pravic. Vključuje zagotavljanje državljanskih pravic in svoboščin, vračanje premoženja ter vračanje na ozemlja, s katerih so bile osebe razseljene (Popović 2009, 24).

¹² Različne oblike zadoščenja so simbolični ukrepi, ki omilijo posledice krivic, na primer reševanje usode pogrješanih in različne oblike simboličnih reparacij, kot so opravičilo, postavitve spomenikov in ugotavljanje dejstev o kaznivih dejanjih (Popović 2009, 24).

¹³ Jamstvo o neponavljanju predstavlja ukrepe, ki zagotavljajo, da se kršitve človekovih pravic ne bodo ponovile. Primeri so demobilizacija, razorožitev in reintegracija vojakov, razpustitev paravojaških formacij in uničenje orožja (Popović 2009, 24).

Perspektivna pravičnost se nanaša na reforme, ki omogočajo odnose sodelovanja v sedanosti in prihodnosti. Preteklih zločinov in nepravičnosti se ne obravnava zaradi krivde, temveč zaradi potreb v sedanosti. Nepravičnosti iz preteklega obdobja je najprimerneje popraviti z reformami in programi pozitivne diskriminacije (Gloppen 2006, 39). Cilj perspektivne pravičnosti je vzpostavitev institucij, ki si prislužijo zaupanje družbe s tem, ko izvajajo svoje funkcije po najvišjih standardih človekovih pravic. Za uresničitev tega cilja mora družba po spopadih hkrati sprejeti nove predpise, predvsem na področju pravosodja, policije in obrambe (Popović 2009, 111–12). Da bi preprečili ponovno kršenje človekovih pravic, se pripravi institucionalne reforme. Strukturne spremembe vključujejo reformacijo ali zaprtje institucij, za katere javnost po spopadih pogosto meni, da so odgovorne za storjene zločine. V sklop perspektivne pravičnosti sodi Teitlina (2000, 8) definicija ustavne pravičnosti, ki pripravlja in uveljavlja ustavo v nov politični sistem.

3.2.6 Upravna pravičnost

Upravna pravičnost se nanaša na odstavitev posameznikov z izvoljenih ali imenovanih pozicij glede na njihove prejšnje aktivnosti, položaje ali zveze (Kritz 2004, 25). Vsebuje formalni proces za identifikacijo in odpust posameznikov odgovornih za kršitve, s čimer se neposredno vpliva na status, pravice in obveznosti posameznikov. Predvsem gre za preiskave pri opravljanju funkcij v policiji, vojski, sodstvu in zapornih ali varnostnih službah (S/2004/616, 52. ods.). Upravna pravičnost je torej »politično pogojevanje preko zakona« in sodi v sfero javnega prava (Teitel 2000, 185).

Pravzaprav vzpostavi upravna pravičnost nove kriterije za sodelovanje v javnih institucijah ter poveča njihovo legitimnost. Nadalje omogoči obnovitev odnosa med posameznikom in politično skupnostjo ter spodbuja izgradnjo vladavine prava (Teitel 2000, 218). Primerna je predvsem v primeru, ko so bili zločini storjeni s strani anonimnih birokratov proti večjemu številu osumljenih disidentov (Gloppen 2006, 26).

Upravna pravičnost se izvaja preko dveh metod, in sicer varnostnega preverjanja in lustracij. Varnostno preverjanje je preiskovalni proces, ki preverja integriteto in zmogljivost posameznikov, da se dokaže njegova oziroma njena primernost za delo v javni upravi. Lustracija ni preiskava, niti ne ocenjuje integritete posameznika, temveč le preučuje njegov odnos s politično stranko ali institucijo, ki naj bi storila kršitve človekovih pravic. Lustracija je v nasprotju z idejo človekovih pravic, da je potrebno preučiti individualno odgovornost

vsakega posameznika, temveč temelji predvsem na ideji o reformi institucije (Popović 2009, 27).

3.3 Mehanizmi tranzicijske pravičnosti

Število mehanizmov tranzicijske pravičnosti narašča, njihovi cilji pa postajajo vse bolj ambiciozni in vpeti v družbene in politične spremembe. Standardni cilji kateregakoli mehanizma tranzicijske pravičnosti, po katerem se oceni njihov uspeh, so po Kritzu (2009, 13)

1. ugotavljanje resnice in pripravljanje arhiva kršitev človekovih pravic,
2. zagotavljanje pravičnosti,¹⁴
3. spodbujanje demokratičnih reform, utrditev vladavine prava in vzpostavitve legitimnih institucij,¹⁵
4. vzpostavitve stabilnosti in miru.

Namen mehanizmov tranzicijske pravičnosti je preučevati kršitve mednarodnih pravnih norm, ki so bile storjene z namenom pridobitve ali ohranitve politične moči, in ne kršitev iz socio-ekonomskih ali strukturnih vzrokov. Tako se mehanizmi »osredotočijo na žrtve in storilce fizičnega nasilja« in ne na »neenakosti izhajajoče iz strukturnih nepravilnosti« (van der Merwe 2009, 117; Leebaw 2005, 42). Tako so mehanizmi omejeni v obsegu, saj se osredotočajo le na določene kršitve v času in kategorijah obtožencev.

Seznam mehanizmov tranzicijske pravičnosti, predstavljenih po njihovih funkcijah, sledi v tabeli (glej Tabela 3.1). Potrebno je opozoriti, da mehanizmi izvajajo številne funkcije, ki pogosto pripadajo različnim oblikam tranzicijske pravičnosti. V tabeli so mehanizmi razvrščeni po njihovi glavni funkciji.

Tabela 3.1: Mehanizmi tranzicijske pravičnosti

Funkcije	Oblike tranzicijske pravičnosti	Mehanizmi
Identificiranje in	Retributivna	Stalna sodna telesa

¹⁴ Pravičnost je ideal odgovornosti, ki se nanaša na spoštovanje pravic in preprečevanje ter kaznovanje kršitev. Nanaša se na pravice obtoženih, interese žrtev in dobro družbe (S/2004/616, 7. ods.).

¹⁵ Vladavina prava se nanaša na princip vladanja, v katerem so vse fizične in pravne osebe, institucije ter država odgovorne zakonom, ki so javno razglašeni, enakopravno uveljavljeni in neodvisno razsojeni ter skladni z normami in standardi mednarodnih človekovih pravic (S/2004/616, 6. ods.).

kaznovanje odgovornih	pravičnost	<ul style="list-style-type: none"> – Notranje institucije: sodišča znotraj nacionalnega pravosodnega sistema, sodišča tretjih držav v skladu z načelom univerzalne jurisdikcije¹⁶ – Mešane institucije: nacionalna sodišča pod upravo ZN – Mednarodne institucije: Mednarodno kazensko sodišče
		<p><i>Ad hoc</i> sodna telesa</p> <ul style="list-style-type: none"> – Notranje institucije: nacionalna <i>ad hoc</i> sodišča – Mešane institucije: Skupna oziroma hibridna ali internacionalizirana <i>ad hoc</i> sodišča, z domačim in mednarodnim pravnim osebjem – Mednarodne institucije: mednarodna <i>ad hoc</i> sodišča
		Tradicionalna (ne-zahodna) kazenska sodišča
Iskanje resnice	Zgodovinska in restorativna pravičnost	<p>Preiskovalne komisije</p> <ul style="list-style-type: none"> – Nacionalne preiskovalne komisije – Mešane preiskovalne komisije – Mednarodno organizirane preiskovalne komisije
		<p>Komisije za resnico (in spravo)</p> <ul style="list-style-type: none"> – Nacionalne komisije za resnico (in spravo) – Mešane komisije za resnico (in spravo) – Mednarodno organizirane komisije za resnico (in spravo)
	Zgodovinska pravičnost	<p>Zgodovinski zapisi</p> <ul style="list-style-type: none"> – Zgodovinski zapisi komisij za resnico (in spravo) – Zgodovinska dejstva pridobljena s kazenskimi postopki

¹⁶ To so nacionalne institucije, ki sledijo načelu mednarodnega prava, da so nekateri zločini tako pomembni, da je v interesu katerekoli države, da jih kazensko pravno preganja (S/2004/616, 48. ods.).

		(Ponovno) pisanje zgodovinskih učbenikov
	Restorativna pravičnost	Objava imen storilcev – Javno razkrinkanje preko odpiranja arhivov
		Javna priznanja
		Programi sprave med žrtvami in storilci
		Lokalni projekti za spodbujanje sprave
Reparacije, rehabilitacija in priznanje	Reparacijska pravičnost	Programi kompenzacij – Politika kompenzacij v okviru kazenskih sodišč – Politika kompenzacij v okviru komisij za resnico (in spravo) – Politika kompenzacij v okviru upravnih teles
		Programi za rehabilitacijo žrtev
		Komisije ali sodišča za zemljo ali stanovanja
		Uradna opravičila za zločine
	Reparacijska in zgodovinska pravičnost	Projekti za spominjanje – Spomeniki – Spominske žalne slovesnosti
		Raziskovalne institucije
Reforme	Perspektivna pravičnost	Institucionalne reforme
		Socialne in ekonomske reforme
		Politične reforme
		Reforma pravosodnega sistema
		Reforme varnostnega sistema – Demobilizacija, razorožitev in reintegracija
	Ustavna pravičnost	Priprava ustave
	Upravna pravičnost	Varnostno preverjanje
		Lustracije
		Prepovedi zavzemanja javne funkcije
		Prepovedi političnih strank

Prirejeno po poročilu VS (S/2004/616) ter naslednjih avtorjih: Gloppen (2006), Teitel (2000), Avello (2008), Bloomfield in dr. (2003), Hunjoon (2007), Ambos (2007), Kritz (2009), Backer (2009), Theissen (2004), Hazan (2006).

Alternativo zgornjim mehanizmom tranzicijske pravičnosti predstavlja neobravnavanje preteklosti, kar je potencialno potrebno za podpis mirovnega sporazuma, odhod predstavnikov represivnega režima ali v primerih, ko bi sodni procesi ogrozili stabilnost sistema ali bi bila vzpostavitev kazenskega sodišča in izvedba pravičnih sodnih postopkov nemogoča (Kritz 2004, 16, Theissen 2004, 11). Možne strategije so splošna amnezija, nekaznovanost v obliki pomilostitev ali imunitet ali le pretek časa, torej odsotnost vsakršne akcije (Gloppen v Avello 2008, 2).¹⁷ Neobravnavanje preteklosti lahko razširi prepričanje, da v primeru določenih posameznikov ne veljajo zakoni. Posledično žrtve in njihovi sorodniki težje zaupajo vladi, kar spodkopava njeno kredibilnost in legitimnost. Poleg širjenja kulture nekaznovanosti, se lahko razširi tudi prepričanje o političnih, ekonomskih in družbenih neenakostih, kar vzbuja nadaljnje napetosti v družbi (Backer 2009, 44).

Teitlova (2000, 219) trdi, da ni enega pravega odgovora na obravnavanje zločinov predhodnega sistema. Tudi Generalni sekretar ZN v poročilu VS (S/2004/616, 26. ods.) zagovarja kombinacijo komplementarnih mehanizmov tranzicijske pravičnosti, saj lahko posamezen mehanizem onemogoči vzpostavljanje miru in stabilnosti. Izbor kombinacije mehanizmov je odvisen od nacionalnih potreb in zmožnosti glede vladavine prava in pravičnosti, sicer odvisne od narave konflikta, volje strani v konfliktu, zgodovine obsežnih zločinov, identifikacije ranljivih skupin, situacije in vloge žensk in otrok, implikacij mirovnega sporazuma, okoliščin in narave pravnega sistema in institucij (S/2004/616, 14. ods.).

4 Vpliv retributivne pravičnosti na spravo

V skladu z osredotočenostjo diplomskega dela na kazenska sodišča poglavje predstavlja teorije o vzročno-posledičnem odnosu med mehanizmom retributivne pravičnosti in spravo.

Teorije o vplivu mehanizmov retributivne pravičnosti oziroma kazenskih sodišč na spravo izhajajo iz standardnih ciljev mehanizmov, na podlagi katerih se ocenjuje njihov uspeh.¹⁸ Izhajajoč iz Kritzovega (2009, 13) seznama kriterijev se vpliv nanaša na zmožnosti kazenskih

¹⁷ Pomilostitev je oblika oprostitev s strani vlade in predstavlja načrtno pozitivno dejanje, ki se zgodi po koncu sodnega procesa. Medtem se nekaznovanost nanaša na oprostitev, v primeru ko sodni postopek sploh ni potekal (Bassiouni 2002, 26).

¹⁸ Izpostavi je potrebno, da na spravo ne vpliva izključno le sodni postopek kazenskega sodišča, temveč vse sodne aktivnosti, ki vodijo do postopka in le-temu sledijo po obsodbi. Izdaja obtožnice, aretacija, poziv k izročitvi osumljenca, pripor osumljenca, začetek sojenja in njegov napredek do sodbe, razvoj norm in postopkov mednarodnega kazenskega prava ter vse nadaljnje aktivnosti v navezavi na sodni primer imajo potencial, da tako vplivajo na spravo (Sikkink in Walling v Hunjoon 2007, 12).

sodišč pri ugotavljanju resnice, zagotavljanju pravičnosti, spodbujanju demokratičnih reform in vzpostavljanju trajnega miru. Mir in sprava sta tako dolgoročna, neotipljiva cilja, ki se postopno ponovno vzpostavljata preko številnih retributivnih dejanj, odvracanja od nasilja, s pripovedovanjem resnice in razvojem vladavine prava (Meernik 2005, 275).

4.1 Ugotavljanje resnice

Kazenska sodišča odkrivajo resnico o preteklih zločinih in hkrati pripravljajo arhive kršitev človekovih pravic. Transparentno odkrivanje resnice preprečuje prikrivanje in zanikanje storjenih zločinov ter zavrača le delno razkritje zločinov (Scharf in Williams 2003, 174). Po Habermasu (v Leebaw 2008, 107) soočanje s in spominjanje preteklih zločinov okrepi privrženost demokratičnim reformam in vrednotam.

S pripovedovanjem resnice v sodnih procesih se izrišejo zgodovinska dejstva, ki lahko tvorijo nov, nepristranski zgodovinski zapis preteklega sistema. »Da bi sodni mehanizmi dosegli cilj ugotavljanja resnice in vzpostavljanja točnega in obširnega zgodovinskega zapisa, morajo izvesti preiskave in ob pravem času objaviti vse relevantne informacije o naravi konflikta in krutosti vojnih zločinov storjenih v času konflikta« (Williams in Scharf v Bašić 2006, 366). Ker so ta dejstva podvržena strožjim pravilom glede dopustnosti dokazov in navzkrižnemu zasliševanju, nosi resnica razkrita v sodnih postopkih »posebno kredibilnost«, ki temelji na splošnem sprejemanju in legitimnosti kazenskih sodišč (Méndez 1997, 16). Pridobljene zgodovinske informacije tvorijo osnovo za vzpostavljanje resnice o predhodnem režimu, ki jo sprejme celotna družba in se hkrati lahko zoperstavi zgodovinskemu revizionizmu (Leebaw 2008, 109). Priznanje skupne resnice, ki onemogoči ponovno odprtje poglavja o preteklem režimu zaznamovanem z nepravičnostmi, omogoči spravo.

A kazenska sodišča se osredotočijo le na posamezne zgodovinske odlomke ter tako ne morejo pripraviti popolnih in obsežnih zgodovinskih arhivov o predhodnem sistemu in vzrokih za konflikt. Lahko sicer vzpostavijo neovrgljiva dejstva o zločinih in individualni odgovornosti, a ne morejo tolmačiti celotnega zgodovinskega obdobja ali prepleta kompleksnih zgodovinskih, političnih, socioloških in ekonomskih vzrokov za spopade (Méndez 1997, 20). Kazenska sodišča lahko le tako »zmanjšajo obseg dopustnih resnic« oziroma formulirajo »negativno resnico« (Ignatieff v Mannergren Selimović 2009, 12).

Nadalje je potrebno upoštevati, da namen pridobljenih zgodovinskih informacij ni le soočanje s in učenje od preteklosti, temveč tudi legitimiziranje tranzicije in mehanizmov tranzicijske pravičnosti. Nadalje cilj ugotavljanja resnice spodkopava osredotočenost

kazenskih sodišč na odgovorne v lokalnem okolju na eni strani in na nacionalno spravo na drugi strani in hkrati prezre vlogo zunanjih akterjev (Leebaw 2008, 109–11).

Obenem se postavi vprašanje ali je sploh možno oblikovati kolektivni spomin na posamezno zgodovinsko obdobje in s tem prispevati k spravi. En sam prevladujoč spomin o zgodovinskem obdobju ne more upoštevati vseh posameznih zgodb ter tako lahko zbuja občutek delu družbe, da njihova zgodba ni upoštevana ter da so politično ali družbeno prikrajšani (Gloppen 2006, 36). Tako lahko kazenska sodišča v očeh javnosti ustvarjajo zgodovinske mite, ki nadalje razdeljujejo družbo. Če v sodne procese ni vpletena civilna družba in le-ta nima pozitivnega odnosa do sodišč, zgodovinska dejstva ugotovljena s strani sodišč ne bodo imela vpliva na obnovitev družbenih vrednot, tolerance in spoštovanja človekovih pravic (Kritz 2004, 23). Nadalje lahko individualne ali skupinske alternativne interpretacije preteklega obdobja prevladajo nad v sodnih postopkih pridobljenimi dejstvi, ki so lahko podvrženi tudi racionalizaciji, popačenju, zanikanju in splošnemu zavračanju (Fletcher in Weinstein 2002, 588). Politiki lahko izrabijo pridobljena zgodovinska dejstva, da predstavijo kazensko sodišče kot pristransko. Medtem ko so kazenska sodišča mehanizmi za razkrivanje zlorab oblasti in uravnavanje nasilja, se jih lahko tudi izrabi za legitimizacijo zlorab oblasti (Leebaw 2008, 97).

Po drugi strani kazenska sodišča priznavajo in zagotavljajo žrtvam pravico do resnice, pravičnosti ter reparacij. S tem, ko relevantna postopkovna pravila omogočajo žrtvam, da povedo svojo zgodbo, svojo resnico na sodišču, sodni postopek omogoči žrtvam, da obnovijo svoje dostojanstvo. Torej kazensko sodišče omogoča »koncept pripovedovanja, ki odrešuje« (Hazan 2006, 26). Javno odkrivanje resnice ter objava pridobljenih dejstev širši družbi omogoči žrtvam, da »zaprejo preteklo poglavje« in obnovijo pozitivne družbene odnose. Priložnost za pričanje torej omogoči žrtvi spremembo, kar je osnova za rehabilitacijo. Ker so učinki odkrivanja resnice na posameznika enaki učinkom na celotno družbo, je proces odkrivanja resnice preko kazenskih sodišč za posameznike ter celotno družbo katarzičen (Fletcher in Weinstein 2002, 587). Potrebno pa je upoštevati, da pričanja nosijo tveganje tako za varnost prič kot za njihovo psihološko stanje. Vsebujejo tveganje ponovne travmatizacije, saj njihovo pričanje ni namenjeno rehabilitaciji, temveč je cilj predvsem dodatno podpreti obtožnico. Prav tako je pričanje omejeno le na specifična dejanja, kar nadalje omejuje pripoved žrtve. Torej je možno trditi, da imajo kazenska sodišča omejen terapevtski vpliv na žrtve, saj jim nudijo le resnico in identificiranje odgovornih, ne pa tudi njihove rehabilitacije (Sommerfeldt 2000, 243). Po drugi strani kazenska sodišča nudijo »uraden prostor za pred tem marginalizirane skupine, da povedo svoje zgodbe, in s tem spodbujajo demokratični

dialog« in prispevajo k okrepitvi politične moči žrtev (Leebaw 2008, 112–13). Vendar pa lahko žrtve ne zaupajo kazenskim sodiščem ali se bojijo in ne vložijo tožbe ter s tem zmanjšajo moč sodnih postopkov (Theissen 2004, 3). Postavi se tudi vprašanje, žrtve katerih zločinov sodišče priznava in jim nudi platformo za pripovedovanje resnice oziroma na katere lahko terapevtsko vpliva?

Kazenska sodišča, ki začnejo odkrivati resnico neposredno po koncu revolucionarnih sprememb, lahko tako »odprejo stare rane« in poglobijo napetosti na individualni ravni in ravni družbe. Medtem ko je odkrivanje resnice potrebno za doseganje sprave dolgoročno, lahko obravnavanje preteklosti kratkoročno vzbudi nove napetosti, spodkoplje doseženo politično stabilnost, okrepi ločnice med skupinami in s tem oteži proces sprave (Chapman 2009, 158).

4.2 Zagotavljanje pravičnosti

Kazenska sodišča utemeljujeta pravno in moralno spoznanje, da je potrebno najhujše zločine kaznovati. S sodnimi postopki sodišča identificirajo vir nasilja v obtoženemu, ki mora, če je spoznan za krivega, sprejeti kazen in stigmatizacijo za svoja pretekla dejanja (Roht-Arriaza v Fletcher in Weinstein 2002, 589). Njegova obsodba in posledična stigmatizacija spodkoplje njegov vpliv v družbi ter posledično omogoči moralno obnovo skupnosti (Humphrey 2003, 500). Tudi če obtoženci še uživajo podporo ljudi, njihova izključenost iz lokalnih političnih in mednarodnih odnosov dolgoročno ovira njihovo izvajanje moči (Akhavan 2001, 7).

Zagotavljanje pravičnosti, iskanje odgovornih in kaznovanje, prenese privatno željo po maščevanju na javno sodno telo. Sodni postopki so tako »edina civilizirana alternativa želje po maščevanju« (Cassese v Leebaw 2008, 113). V nasprotnem primeru lahko nekaznovanje zločinov slabi izgradnjo vladavine prava, spodkoplje možnosti za vzpostavitev demokracije in ogrozi stabilnost in varnost v družbi. Krivičnosti iz preteklega sistema, ki jih nov režim ni obravnaval, lahko ponovno postanejo vir konfliktov (Gloppen 2006, 22). Brez retributivne pravičnosti tako nista možna vzpostavitev miru in doseganje sprave.

Zaradi obsega zločinov in storilcev v družbah po notranjdržavnih spopadih se kazenska sodišča pogosto odločijo za selektivnost sodnih postopkov. Število zločinov, obtožencev in obseg potrebnih dokaznih materialov ter praktični pomisleki o času in stroških sodnih procesov omejujejo kazenska sodišča na pregon izbranih posameznikov in intervjuvanje

izključno relevantnih prič (Humphrey 2003, 499). Kar pomeni, da je retributivna pravičnost zaradi selektivnosti le delna oziroma simbolična (Pankhurst 1999, 242).

V večini primerov se kazenska sodišča osredotočijo na sojenje načrtovalcev zločinov in izvršno odgovornim, torej sodijo »velikim ribam« (Gloppen 2006, 25). Sodišča namreč razlikujejo med tistimi, ki so ukazali kriminalna dejanja, in med tistimi, ki so jih izvedli. Sodni postopki proti »velikim ribam« oziroma vojaškim uradnikom z ali nad rangom polkovnika ter političnim funkcionarjem v vladi dokažejo zmožnost sodišč, da zagotavljajo pravičnost v globoko razdeljenih družbah. A Nalepa (2007, 4–5) trdi, da so za rehabilitacijo žrtev na eni strani in vračanje beguncev in notranje razseljenih oseb na drugi, ključni sodni postopki proti storilcem, ki so zločine storili v bližini prebivališča žrtev oziroma so bili zločini usmerjeni neposredno proti beguncem in notranje razseljenim osebam. Žrtve lahko negativno ali sploh ne reagirajo na sojenja proti »velikim ribam«, ki so geografsko oddaljeni, medtem ko so na lokalnem nivoju stalno soočene z osebami, ki so storile zločine neposredno proti njim. Pravzaprav sodišča ne obravnavajo večine odgovornih za zločine; vseh storilcev, ki niso obtoženi, očitvecev, ki niso storili ničesar, da bi preprečili kršitve, ter zunanjih akterjev, držav in mednarodnih organizacij, ki so preko svojih dejanj ali zavračanja dejanj prispevali k zločinom (Fletcher in Weinstein 2002, 601). Osebe, ki jih kazensko sodišče zaobide ali uidejo individualni odgovornosti, se čutijo opogumljene in zato bolj nagnjene k novim zločinom, kar spodkopava stabilnost sistema. Nekaznovanje v tako širokem obsegu lahko negativno vpliva na rehabilitacijo žrtev ter širše na družbeni mir (Scharf in Williams 2003, 171). Selektivnost postopkov nadalje odpre možnost zlorab pri postavljanju potencialno diskriminatornih, nerazumnih, neuravnoteženih ali maščevalnih kriterijev pri selekciji osumljencev. Da bi bilo kazensko sodišče legitimno in kredibilno v očeh javnosti, morajo biti kriteriji selekcije pravični, odvisni od družbenega konteksta in jasno razloženi javnosti (Méndez 1997, 17–18).

Kazenska sodišča temeljijo na načelu individualne odgovornosti, kar pomeni da ločijo med odgovornimi storilci in ostalimi člani skupnosti ter s tem preprečujejo kolektivno dodeljevanje krivde, kar prispeva k spravi. Individualizacija odgovornosti namreč zmanjša željo po stereotipnem obravnavanju drugih narodnih skupnosti. Sodni postopki dokažejo obseg zločinov in dodelijo individualno krivdo. Dokazi o trpljenju zbudijo človečnost pri ostalih članih družbe, ki se tako lahko identificirajo z žrtvami. Tako je pravica vzpostavljena za neposredne žrtve kot tudi za vse člane družbe (Leebaw 2008, 110). S tem, ko sodni postopki dodelijo individualno kazensko odgovornost za storjene zločine, za širšo javnost ločijo med »prav« in »narobe«, med »nedolžen« in »kriv«, kar posledično okrepi spoštovanje prava (Humphrey 2003, 498).

A individualizacija odgovornosti odvrne pozornost od splošne vključenosti v in sodelovanje v sistematičnem nasilju. Možno je trditi, da je v družbah, kjer pride do obsežnih kršitev mednarodnega humanitarnega prava, cel normativni red zločinski. Individualna odgovornost v taki družbi zgradi mit o »kolektivni nedolžnosti« (Fletcher in Weinstein 2002, 580). S poudarjanjem individualne krivde kazenska sodišča spregledajo širši kontekst represivnih režimov, ki so sprožili nasilje. Možno je trditi, da če ljudje ne zaznajo občutka skupne odgovornosti za dejanja svoje vlade oziroma politične stranke, bodo manj pripravljeni prevzeti osebno odgovornost za spravo (Feher v Meernik 2005, 274). Po drugi strani lahko sodni postopki, ne glede na individualizacijo krivde, v javnosti sprožijo obravnavanje zločinov glede na pripadnost narodnim skupinam in gradijo občutek viktimizacije lastne skupine (Gloopen 2006, 26). Obtoženci lahko racionalizirajo ali zavrnejo svojo odgovornost za dokazane zločine in tako spodkopavajo legitimnost sodišča.

S pozitivnega vidika identificiranje odgovornih in njihov kazenskopravni pregon prinaša neposredno, moralno in etično zadoščenje žrtvam, saj s tem država jasno potrdi njihovo nedolžnost ter prizna njihovo izkušnjo in trpljenje. Kazenski proces tako odstrani sumničenja, da so bile žrtve same krive za storjene zločine. Medtem pa javno priznavanje poveže trpljenje žrtev s stigmatizacijo storilcev in s tem omogoči katarzo žrtev. Katarza ima lahko pozitivne kratkoročne učinke, medtem ko je za dolgoročno rehabilitacijo žrtev potrebno več kot enkratni dogodek. A za nekatere žrtve individualna kazenska odgovornost sploh ni pomembna (Fletcher in Weinstein 2002, 590–4). Vprašanje je, v kolikšni meri prinese pravičnost vzpostavljena na kazenskem sodišču zadoščenje po pravičnosti, kot jo razumejo žrtve.

Ker tranzicijsko okolje vpliva na procese kazenskih sodišč, lahko same prilagoditve mehanizma pravičnosti negativno vplivajo na njegovo učinkovitost. Tako je retributivna pravičnost v času tranzicije praktična in fleksibilna pri vzpostavljanju standardov in kriterijev sojenja. Odprtost in fleksibilnost pravičnosti lahko spodkoplje legitimnost prava in spremeni kazensko pravičnost v spolitizirane sodne predstave (Teitel 2000, 30). Nadalje lahko nezmožnost aretacije v tranzicijskem okolju spodkoplje cilj kazenskih sodišč, da končajo obdobje nekaznovanosti. Če poznani obtoženci na koncu procesa niso obsojeni zaradi pomanjkanja dokazov, postopkovnih napak ali nezmožnosti pridobitve ključnih prič, lahko sodni postopki pošljejo napačno sporočilo, da so »nekateri ljudje nad zakonom« (Theissen 2004, 3). Pomilostitve lahko nadalje postanejo vir polemik in napetosti. Obsodbe, pridobljene s sporazumom o priznanju krivde, zmanjšajo kazen storilca, kar negativno vpliva na

rehabilitacijo žrtev in njihovo pojmovanje sodišča (Nalepa 2007, 26).¹⁹ Tudi domneve o postopkovni pristranskosti sodišča v prid tožnika z bistveno več sredstvi in pravnega znanja lahko zmanjšajo kredibilnost sodišča (Meernik 2005, 278). Na spravo lahko negativno vpliva tudi postopno krčenje obtožnice, s čimer sodišče želi zagotoviti obsodbo in preprečiti pritožbe, a hkrati ovrže obsodbo in odkrivanje informacij o določenih zločinih (Nalepa 2007, 19).

Ker so kazenska sodišča obvezana spoštovati jamstva o predpisanih postopkih, so sodni postopki počasni in dolgotrajni. Počasnost in omejeno število sodnih postopkov lahko omeji vlogo kazenskih sodišč pri prenašanju želje po maščevanju na javna telesa. Kajti želja po povračilnem ukrepu je najmočnejša takoj po zločinu, torej takrat, ko se sodni postopek v najboljšem primeru šele pričenja, in sčasoma zbledi (Mendeloff v Leebaw 2008, 114). Tako lahko prilagoditve kazenskih sodišč na tranzicijo in njihove inherentne karakteristike spodkopavajo uresničevanje njihovih ciljev in zmanjšujejo lastno legitimnost.

4.3 Spodbujanje demokratičnih reform

Mehanizmi tranzicijske pravičnosti predstavljajo prelom s preteklim sistemom in zato spodbujajo nov odnos do novega političnega sistema (Chapman 2009, 159). Tako kazenska sodišča družbi predstavijo storjene zločine na eni strani in nov družbeno politični red na drugi strani. Sodišča spodbujajo odstranjevanje institucij in delegitimizirajo ter preganjajo iz političnih in diplomatskih krogov voditelje, ki so spodbujali, omogočili in izvedli zločine. Na ta način retributivna pravičnost pomaga delegitimizirati ekstremistične elemente in zagotovi njihovo izločitev iz političnega prostora (S/2004/616, 39. ods.).

Predvsem ko kazenska sodišča ustanovi nacionalna vlada, pripravljena obsoditi pretekle zločine, ti mehanizmi nakazujejo prelom s preteklim represivnim sistemom in začetek novega političnega sistema. Legitimni sodni postopki zahtevajo delujoč nacionalni pravni sistem, tako da uspeh kazenskih sodišč nakazuje uspešen proces vzpostavljanja vladavine prava. V primeru mednarodnih kazenskih sodišč je njihov vpliv na razvoj nacionalnega pravnega sistema bistveno šibkejši. »Mednarodna kazenska sodišča sama ne morejo nadomestiti vzpostavitve vladavine prava v notranjem pravnem sistemu« (Teitel v Fletcher in Weinstein

¹⁹ Sporazum o priznanju krivde je namenjen odkrivanju informacij o zločinih in določanju verige poveljevanja, kar omogoča obtožbo ključnih vojaških in političnih vodij. V zameno za informacije storilci nizko na lestvici poveljevanja prejmejo zmanjšano kazen. Tako sporazum o priznanju krivde spodkopava pomen pravičnosti v najbolj legalističnem smislu, a omogoča odkrivanje resnice in sojenje »velikim ribam«, kar lahko pozitivno vpliva na spravo (Nalepa 2007, 29).

2002, 596). Lahko pa spodbujajo in podpirajo razvoj nacionalnega pravosodnega sistema. Vsekakor pa sodelovanje vlad z mednarodnimi kazenskimi sodišči kaže na pripravljenost obstoječega režima na obravnavanje preteklosti. Tako kazenska sodišča spodbujajo razvoj novega družbenega reda, ki temelji na spoštovanju vladavine prava in človekovih pravic ter hkrati krepi občutek pravičnosti v družbi. Posledično kazenska sodišča povečujejo zaupanje v demokracijo na splošno in v pravni sistem specifično (Skaar in Andreassen 2000, 24).

Sodni procesi spremenijo splošne predstave o pravilnem obnašanju ter potrdijo prevlado demokratičnih vrednot in norm ter spodbujajo ljudi, da verjamejo v njih (Huntigton v Huyse 2000, 134). To omogoča institucionalizacijo zaupanja med ljudmi in posledično obnovitev odnosov. Tako prevzamejo kazenska sodišča tudi vlogo izobraževanja in socializacije ljudi. Na nacionalni ravni norme delujejo na državo »kot steznik«; norme obvladujejo obnašanje akterjev, ponovno definirajo njihove identitete in vzpostavijo nove vrednote, ki sčasoma prodrejo v nacionalne institucije (Hazan 2006, 25).²⁰ Tako kazenska sodišča širijo demokratične norme in vrednote, ki utrjujejo demokratizacijo družbe.

Po drugi strani »ni zagotovil, da je vpliv kazenskih sodišč omejen le na elemente, ki poglobljajo demokracijo in pravno državo« (Huyse 2000, 135). Kazenska sodišča lahko tako ogrozijo demokratično tranzicijo, saj vključujejo tudi riziko destabilizacijske reakcije predhodnega avtoritarnega režima v obliki kontrarevolucije ali prevrata. Nadalje lahko že obsojeni storilci, podvrženi daljši fizični in družbeni izolaciji, oblikujejo subkulture oziroma družbene mreže, katerih cilj je spodkopati demokracijo. Destabilizacijske reakcije obtožencev, storilcev in njihovih podpornikov lahko povečajo podporo domnevnim »mučenikom«, ki so žrtve »pravice zmagovalcev« (Theissen 2004, 3). Kazenska sodišča lahko tako tudi negativno vplivajo na tranzicijo v stabilen demokratičen sistem.

4.4 Vzpostavitev stabilnosti in miru

Že možnost vzpostavitve kazenskih sodišč v času delikatnega ravnotežja moči in političnih težav tranzicije je vprašljiva, saj lahko poruši ravnokar doseženi mir in stabilnost. Proces vzpostavljanja sodišč lahko zaustavijo predstavniki predhodnega represivnega sistema, ki bi želeli preprečiti obravnavanje preteklosti. Nadaljnjo težavo pri vzpostavljanju sodišč predstavljajo institucionalne ovire značilne za čas tranzicije. Kazenska sodišča v času

²⁰ Eden izmed razlogov, zakaj bi države, ki tega ne želijo, sprejele nov set norm, je »strateška kupčija« (Hazan 2006, 26). Če države sprejmejo normativne spremembe, kot zahteva mednarodna skupnost, so v zameno upravičene do koristi, medtem ko so v nasprotnem primeru podvržene politiki izolacionizma.

tranzicije lahko zaznamuje pomanjkanje neodvisnosti, človeških virov ali tradicije ter dolgotrajna tradicija korupcije in nesposobnosti (Méndez 1997, 9–13). Tako lahko že ustanovitev oziroma kasneje delovanje kazenskih sodišč destabilizirata sistem in ogrozita razvoj demokracije.

Po drugi strani lahko kazenski procesi utrdijo zaupanje ljudi, da oblast res želi in je sposobna uveljavljati zakon, in s tem utrjujejo družbeni mir (S/2004/616, 39. ods.). Nadalje sodni postopki delujejo kot svarilo pred kršenjem zakonov. Odvrčanje od prihodnjih zločinov se nanaša na sposobnost pravnega sistema, da odvrča in preprečuje določeno obnašanje preko grožnje kaznovanja in drugih oblik neodobravanj. Odvrčanje deluje na dveh nivojih, in sicer na nivoju tistih, ki so že kršili zakon, ter tistih, ki bi ga še lahko. Prvi nivo, nivo specifičnega odvrčanja, se nanaša na specifične obtožence, ki jih kazenska sodišča odvrčajo od in jim z aretacijo preprečujejo ponovne zločine. Drugi, nivo splošnega odvrčanja, odvrča od kriminalnih dejanj vse pripadnike družbe. Kazenska sodišča preko sodnih postopkov sporočajo družbi, da so nelegalna dejanja družbeno nesprejemljiva. Nadalje je možno trditi, da splošno odvrčanje deluje tudi v mednarodnem okolju, s tem ko sodišča pošiljajo sporočilo katerikoli potencialnim storilcem in žrtvam, da takšno obnašanje ni sprejemljivo in bo kaznovano. Na obeh nivojih odvrčanja grožnja kazenskopravnega pregona prepriča potencialnega storilca, da pretehta svoje možnosti in prilagodi obnašanje. Kredibilne grožnje, potrjenje s številnimi aretacijami in sodnimi postopki, tako utrjujejo spoštovanje vladavine prava, prinašajo iniciative za konstruktivno politično obnašanje ter, s tem spreminjajo politično kulturo in spodbujajo stabilnost političnega sistema (Akhavan 1998, 741–6). Obstaja torej obratno-sorazmerna povezava med gotovostjo kazenskih postopkov in stopnjo zločinov. V takšnem okolju tudi politiki bolj verjetno omilijo svoje politike in dejanja, da so skladni z mednarodnimi standardi. A ni empiričnih dokazov, da kazenska sodišča preprečujejo nadaljnje nasilje ali spodbujajo zmernost akterjev. Nasprotno, osredotočenje na kazenskopravni pregon lahko nenamerno spremeni obtožence v žrtve in »mučenike« in s tem zagotovi politično mitologijo posamezne narodne skupine. To lahko spodkoplje prednosti identificiranja in kaznovanja obtoženih ter ogrozi stabilnost (Fletcher in Weinstein 2002, 590–1).

Percepcija in legitimnost kazenskega sodišča s strani prebivalstva ključno opredeli vpliv kazenskih sodišč na stabilnost sistema in družbeno spravo (Skaar in Andreassen 2000, 25). Ni namreč pomembno le, da sodišče zagotavlja pravičnost, bistvenega pomena je, da njegova ciljna publika *vidi* in *razume*, da sodišče zagotavlja pravičnost (Bašić 2006, 380). Tako je

kazensko sodišče lahko učinkovito le, če njegova ciljna publika prizna legitimnost sodnih postopkov.

Javno osveščanje, izobraževalne kampanje in javna posvetovanja z relevantnimi skupinami zagotavljajo javno podporo in razumevanje mehanizmov tranzicijske pravičnosti (S/2004/616, 17. ods.). A sposobnost kazenskih sodišč, da dosežejo splošno javnost in jo obvestijo o svojih ukrepih, je pogosto omejena. Še posebno to velja v primeru mednarodnih kazenskih sodišč lociranih izven države spopadov, ko oddaljenost sodišča in procesov zmanjšuje njihov vpliv (Chapman 2009, 159). Po drugi strani mednarodni sodni mehanizmi težje pridobijo podporo in legitimnosti prebivalstva in posledično vplivajo na spravo, kot če bi bili v sodne mehanizme vpleteni lokalni akterji. Pogosto so projekti mednarodne skupnosti prevzeti kot projekti, ki pravzaprav zadovoljujejo interese mednarodne ne pa lokalne skupnosti (Gloppen 2006, 44). Pravzaprav so lahko tudi sodni postopki, izpeljani s strani mednarodnih ali lokalnih akterjev, obravnavani le kot sredstvo na poti k ekonomskemu razvoju in obnovi (Chapman 2009, 159). Za države, ki zasledujejo pragmatične cilje, je retributivna pravičnost le prazna obljuba, medtem ko v praksi tega cilja ne izpolnjujejo oziroma ga izpolnjujejo zaradi interesov drugačnih od vzpostavljanja pravičnosti.

Naloga kazenskih sodišč, da razkrijejo resnico, identificirajo odgovorne in jih kazensko preganjajo za kršitve človekovih pravic v predhodnem sistemu, lahko spodkoplje nalogo sodišč vzpostavljati mir in stabilnost. Cilji mehanizmov tranzicijske pravičnosti niso vedno komplementarni, temveč so lahko tudi nezdržljivi in nasprotujoči si, zaradi česar so mehanizmi težko uspešni pri izpolnjevanju vseh svojih ciljev. Nadalje so lahko kratkoročni cilji mehanizmov v nasprotju z dolgoročnimi cilji. Medtem ko so kratkoročno mehanizmi pozicionirani v okolje trenutnih centrov moči in tradicij predhodnega sistema ter sta njihova glavna cilja stabilnost in mir, pa je dolgoročni cilj mehanizmov transformacija političnega sistema in njegovih vrednot ter spodbujanje sprave (Leebaw 2005, 37). Gre torej za napetosti med kratkoročnimi pragmatičnimi kompromisi za zagotovitev stabilnosti in miru ter dolgoročnimi nameni demokratizacije in sprave.

5 Tranzicijska pravičnost v BiH

Vojna v BiH med 1991 in 1995 predstavlja tako mednarodni oborožen spopad med BiH, Zvezno republiko Jugoslavijo (ZRJ) in Hrvaško kot tudi notranjdržavni spopad med

Bošnjaki, bosanskimi Hrvatima in Srbima (Barria in Roper 2005, 350).²¹ Vojno je zaznamovalo etnično čiščenje, sistematična posilstva, mučenje in druge sistematično načrtovane oblike hujših kršitev človekovih pravic. V spopadih so bili uničeni industrijski objekti, transportna in komunikacijska infrastruktura, zdravstvene, izobraževalne in kulturne institucije ter športni in verski objekti (O'Donoghue in Dedić 2005, 7). Po podatkih Raziskovalnega dokumentacijskega centra je bilo v spopadih ubitih okoli 100.000 ljudi, medtem je bilo 1.8 milijona ljudi razseljenih. Od 97.207 zabeleženih mrtvih je bilo 65,9 % Bošnjakov, 25,6 % bosanskih Srbov in 8 % bosanskih Hrvatov (Ahmetašević 2007).

Zaradi narave in obsega zločinov je obveljalo prepričanje, da brez mehanizma za ugotavljanje odgovornosti za vojne zločine, trajen mir in sprava v BiH ne bosta možna (Kerr 2007, 379). Tako »BiH predstavlja post-konfliktno študijo, ki obsega celoten spekter mehanizmov tranzicijske pravičnosti, ki so z različnim uspehom izpeljani na mednarodni, državni in lokalni ravni ter ravni entitet vse od konca spopadov leta 1995« (Rangelov in Theros 2007, 4).

Okvir za vzpostavitev mehanizmov tranzicijske pravičnosti je postavil Daytonski sporazum, mirovni sporazum, ki hkrati vključuje politične, pravne, ekonomske določbe ter določbe o varovanju človekovih pravic v novi državi.²² Medtem ko je Daytonski sporazum vzpostavil obširen okvir za izgradnjo države, so njegove določbe na področju tranzicijske pravičnosti skope in nekoherentne, kar kaže na to, da obravnavanje preteklosti ni predstavljalo prioritete v času pogajanj. Predvsem pa je opazna odsotnost določb o tranzicijski pravičnosti, ki bi določile uveljavljanje teh ukrepov. Tako so mehanizmi tranzicijske pravičnosti pogosto *ad hoc* narave ter ne predstavljajo širše strategije (Allcock in dr. 2005, 69).

V okviru mehanizmov tranzicijske pravičnosti ni opredeljena definicija sprave oziroma njene dimenzije. V BiH tako ni bil oblikovan okvir sprave, ki bi ovrednotil komponente sprave in prilagodil njihov pomen, dajal prednost določenim področjem sprave in se odločil za raven intervencije. Tako so mehanizmi tranzicijske pravičnosti oblikovani *na ad hoc* bazi in v odsotnosti definicije in interpretacije lastnega cilja.

Na osnovni družbeni ravni v BiH termini tranzicijska pravičnost, obravnavanje preteklosti, sprava ter njihovi vzročno-posledični odnosi niso dobro poznani. Zlasti obstaja zmeda okoli razumevanja izrazov. Etimološko se beseda sprava v bosanskem, srbskem in hrvaškem jeziku

²¹ Izraz Bošnjak se je uveljavil v času vojne, da bi se razlikovalo med muslimani (Bošnjaki), rimo katoliki (Hrvatima) in pravoslavci (Srbima) (Fletcher in Weinstein 2004, 47).

²² Daytonski sporazum - *General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina*, sprejet in v veljavi od 14. decembra 1995.

(*pomirenje*) nanaša na obnovo miru, a zaradi konotacije z *zahtevo* po odpuščanju oziroma zaradi verske konotacije je termin na splošno negativno razumljen (Franović 2008, 18).

Večino mehanizmov tranzicijske pravičnosti so vpeljali državni organi BiH na iniciativo ali s podporo mednarodnih organov, predvsem urada Visokega predstavnika (OHR). BiH namreč predstavlja klasično dilemo s področja tranzicijske pravičnosti; »gre za družbo z neverjetno visoko zahtevo po pravičnosti in nenavadno nizko zmožnostjo ali sposobnostjo zagotavljati pravičnost« (Freeman 2004, 5). Tako so iniciative za tranzicijsko pravičnost v večji meri prevzeli mednarodni organi. Večinoma v postopke odločanja o vzpostavljanju mehanizmov niso bile vpletene organizacije civilne družbe (Rangelov in Theros 2007, 3). Tako BiH predstavlja primer eksogene tranzicijske pravičnosti, kjer postopke nadzira zunanji akter, ki ponavadi ni bil vpleten v konflikt (Elster v Kaminski in dr. 2006, 295).

V naslednjem poglavju so predstavljeni mehanizmi tranzicijske pravičnosti vzpostavljeni v BiH glede na njihove funkcije identificiranja in kaznovanja odgovornih, odkrivanja resnice, zagotavljanja reparacij in uvedbe reform.

5.1 Identificiranje in kaznovanje odgovornih

Kljub pritiskom v času mirovnih pogajanj v Daytonu, ZDA, so sojenja vojnim zločincem »preživela potencialni sporazum o amnestiji« (Akhavan 2001, 8). Tako se sojenja za vojne zločine iz časa oboroženih spopadov v BiH trenutno izvajajo na štirih nivojih. In sicer na mednarodnem nivoju pred MKSJ, na nacionalnem nivoju pred Oddelkom za vojne zločine Sodišča BiH, na nacionalnih sodiščih tretjih držav v skladu z načelom univerzalne jurisdikcije, pred Svetom za vojne zločine na okrožnem sodišču v Beogradu in na lokalnem nivoju pred 16 sodišči v BiH, desetimi kantonskimi, petimi okrožnimi in okrožnim sodiščem območja Brčko (Popović 2009, 31).

5.1.1 MKSJ

MKSJ je bil ustanovljen s soglasno sprejeto resolucijo VS 827 (1993) z namenom kazenskega pregona posameznikov z najvišjo odgovornostjo za kršitve mednarodnega humanitarnega prava v nekdanji Jugoslaviji od 1. januarja 1991 dalje.²³ Ustanovitev mednarodnega kazenskega sodišča je bila potrebna, ker domače sodstvo ali ni bilo

²³ Jurisdikcija in cilji MKSJ so podrobneje predstavljeni v naslednjem poglavju.

pripravljeno ali ni želelo, da izvede preiskave o domnevnih kaznivih dejanjih, s čimer bi se utrdilo načelo nekaznovanja. Tako je VS prvič v svoji zgodovini ustanovil mednarodno sodno telo, ki sodi ter kaznuje odgovorne ter s tem zaustavi nasilje ter zagotovi mir in varnost (Popović 2009, 32–3).

Ob začetku delovanja MKSJ raziskovalci niso imeli dostopa do lokacij zločinov, prič, žrtev in storilcev, saj so oboroženi spopadi še potekali, poleg tega so države v regiji zavračale sodelovanje z MKSJ. K temu sta jih sicer obvezala 29. člen Statuta MKSJ ter 25. člen UL ZN, Ustanovne listine Združenih narodov (Baroni 2000, 251).²⁴ Preiskave so tako potekale na podlagi poročila Komisije izvedencev, medtem ko je MKSJ izdajal obtožnice predvsem proti posameznikom s srednjim in nižjim rangom odgovornosti, da bi na podlagi njihovih pričanj in zbranih dokazov lahko zbral nadaljnje dokaze za obtožnice proti tistim z največjo odgovornostjo.²⁵

Z Daytonskim sporazumom (4. aneks, 2. člen) so države podpisnice, tj. BiH, Hrvaška in ZRJ, formalno priznale MKSJ in se obvezale k sodelovanju, s čimer je MKSJ dobil dostop do terena. Daytonski sporazum tako obvezuje države, da aretirajo, zadržijo in predajo katere koli osebe obtožene kršitev v jurisdikciji MKSJ. A hkrati ne določa nobenih posledic oziroma sankcij v primeru, da države ne izpolnijo svojih obvez. Predvsem ZRJ in RS sta odklanjali sodelovanje in dopustili obtožencem, da ostanejo na uradnih funkcijah. Kot je dejal nekdanji predsednik MKSJ, Fausto Pocar: »/n/a začetku je bilo zelo malo sodelovanja« z MKSJ (v Božič in Hladnik-Milharčič 2008).

Po podpisu Daytonskega sporazuma so se v BiH utrdile etnične delitve iz časa vojne, zaostrele so se politične in gospodarske napetosti, socialne, kulturne in izobraževalne ustanove so izgubile avtonomijo, medtem ko so ultranacionalistične sile utrdile svojo prevlado. Do leta 2000 je na oblasti ostala politična elita, ki je bila predmet preiskave MKSJ (Klarin v Novalić 2007, 17–18). Istočasno IFOR (Sile za implementacijo) ni uspel izvesti aretacij obtoženih, kar bi omogočilo delo MKSJ (Kaszubinski 2002, 473).²⁶

Z letom 1997 je mednarodna skupnost povečala svoja prizadevanja za uspešno delovanje MKSJ, temelječ na ugotovitvi, da brez vzpostavitve kazenske odgovornosti ne bo možno uresničiti ciljev Daytonskega sporazuma. S tem je MKSJ postal »eden izmed ključnih delcev v zelo kompleksnem daytonskem mozaiku« (Cassese v Novalić 2007, 17). Tako je ZN

²⁴ Statut MKSJ - *Updated Statute of International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia*, sprejet 25. maja 1993, dopolnjen 28. februarja 2006.

²⁵ Prva obtožnica je bila potrjena 4. novembra 1994 (Kerr 2007, 376).

²⁶ Sodelovanje z MKSJ preko aretacij ni bila ena izmed glavnih nalog ali prioritet IFOR. Prvo aretacijo je tako izvedel UNTAES, Prehodna uprava Združenih narodov v Vzhodni Slavoniji, junija 1997 (Kerr 2007, 377).

namenil višja sredstva in odobril večje število pravnih strokovnjakov potrebnih za delovanje MKSJ. Leta 1997 je SFOR (Stabilizacijske sile) nadomestil IFOR in sčasoma je število aretacij začelo naraščati. Aprila 1997 se je pred MKSJ začelo prvo mednarodno sojenje za vojne zločine vse od sodnih postopkov v Nürnbergu in Tokiu, medtem ko so se prvič obtoženci tudi sami predali MKSJ (Budini 2006, 11. ods.).²⁷ Tožilstvo MKSJ je pripravilo obtožnice proti najbolj odgovornim ter spremenilo svoj pristop z zapečatenimi obtožnicami, ki niso razkrile podatkov o obtožencu in vsebine obtožnice. Države v regiji so pogojno in z različno stopnjo pripravljenosti začele sodelovati z MKSJ. Temu so doprinesli predvsem politični in ekonomski pritiski zunanjih akterjev ter pogojevanje pristopa k EU (Evropski uniji) in članstvo v NATO (Organizaciji severnoatlantskega sporazuma) s sodelovanjem z MKSJ (Popović 2009, 34–5). Sčasoma so se tako v priporu MKSJ znašli štirje udeleženci Daytonskih pogajanj, Slobodan Milošević, Momčilo Krajišnik, Milan Milutinović in Jovica Stanišić. Podpisnika mirovnega sporazuma, Franjo Tuđman in Alija Izetbegović, sta umrla, preden je tožilstvo MKSJ dokončalo preiskavo proti njima (Klarin v Novalić 2007, 16).

Leta 2003 je bila sprejeta Strategija zaključka dela MKSJ, utemeljena v resolucijah VS 1503 (2003) in 1534 (2004), ki je predvidela, da se bodo preiskave končale do konca leta 2004, vsi prvostopenjski postopki do konca leta 2008 in vsi prizivni postopki do konca leta 2010. Glede na to, da prvostopenjski postopki še potekajo, da se v nekaterih primerih sojenje še ni pričelo ter da sta dva obsojenca še na begu, tj. Ratko Mladić in Goran Hadžić, se pričakuje, da se bo delo MKSJ nadaljevalo tudi po letu 2010 (Popović 2009, 35).

5.1.2 Oddelek za vojne zločine pri Sodišču BiH

Medtem ko ustanovne resolucije MKSJ ne določijo, katere sodne primere naj bi MKSJ obravnaval, preiskovalna strategija tožilca definira, da se MKSJ usmeri na sojenje »voditeljem visokega čina in zloglasnim obtožencem, odgovornim za najhujše zločine storjene v času spopadov« (A/57/379–S/2002/985, 218. ods.). Tako MKSJ prevzame predvsem sodne postopke proti obtožencem s poveljniško odgovornostjo (*command responsibility*), medtem ko se nacionalni pravosodni organi osredotočijo na obtožence s srednjo in nižjo odgovornostjo. Strategija zaključka dela MKSJ tako predvidi okrepitev zmogljivosti pravosodnih institucij v regiji, da sodijo osebam odgovornim za kršitve mednarodnega humanitarnega prava (S/RES/1534 (2004), 9. ods.).

²⁷ Prvo sojenje, proces proti Dušku Tadiću, se je pričelo aprila 1995, junija je bil obsojen zločinov proti človečnosti in kršitev zakonov in običajev v vojni (Kerr 2007, 376).

Kot del Strategije sta bila leta 2003 z mednarodno podporo ustanovljena Oddelek za vojne zločine pri Sodišču BiH in Tožilstvo BiH. Instituciji delujeta kot hibridni instituciji, saj ju sestavljajo tako domače kot mednarodno pravno osebje.²⁸ Oddelek za vojne zločine pri Sodišču BiH je odgovoren za obravnavanje primerov, (1) ki jih MKSJ prenese po pravilu 11bis Pravil postopkov in dokazov, (2) ki jih predloži tožilstvo MKSJ, a proti katerim še ni vložilo obtožnice ter (3) zelo občutljivih primerov vojnih zločinov skladnih z določili Rimskega sporazuma (Rangelov in Theros 2007, 5).²⁹ Večino primerov oziroma manj občutljive primere prevzame pet okrožnih in deset kantonskih sodišč (Popović 2009, 38).³⁰

A obravnavanje preteklosti v BiH zahteva širši pristop k tranzicijski pravičnosti, ki obsega tako sodne kot ne-sodne mehanizme, kar potrjujeta tudi Državna strategija za delo na področju vojnih zločinov in Strategija reforme pravnega sektorja v BiH (Popović 2009, 46).

5.2 Ugotavljanje resnice

Po podpisu Daytonskega sporazuma je prišlo do številnih iniciativ za odkrivanje dejstev o preteklem obdobju. Predvsem NVO so izvajale aktivnosti na področju pripovedovanja resnice ter dokumentacije vojnih zločinov (Popović 2009, 54).

Od leta 1997 dalje je v zraku vprašanje ustanovitve Komisije za resnico in spravo v BiH, ki bi ugotavljala dejstva o zlorabah žrtev vseh etničnih skupin ter poročala o heroičnih dejanjih posameznih državljanov, ki so v vojni pomagali pripadnikom drugih etničnih skupin (Hart 2001, 305). Ustanovitev Komisije vseskozi podpira Ameriški inštitut za mir, ki je prvo iniciativo leta 1997 sprožil s podporo več kot sto NVO, medtem ko je drugo leta 2005 začel v okviru pogovorov s parlamentarnimi političnimi strankami (Popović 2009, 54). Osnutek zakona o Komisiji za resnico in spravo določa za njen glavni cilj »spodbujanje občutka prijateljstva in sprave med narodi BiH, da bi presegli konflikte in pretekle razprtije« (v Bašić

²⁸ Do konca leta 2009 naj bi Sodišče in Tožilstvo BiH postali popolnoma nacionalni instituciji, le z domačimi sodniki, tožilci in ostalimi pravnimi strokovnjaki (Popović 2009, 39).

²⁹ Primere, ki jih sproži Sodišče BiH, po Rimskem sporazumu iz leta 1996 preveri enota »Pravila poti« pri tožilstvu MKSJ in oceni, ali se primer sklada z mednarodnimi pravnimi standardi in se z njim tako lahko nadaljuje. Tako se sodni postopek za vojne zločine na nacionalni ravni ne more pričeti brez potrditve MKSJ. Glavni cilj je preprečiti oblastem v BiH, da bi brez verodostojnih dokazov aretirale osebe osumljene vojnih zločinov. Med letoma 1996 in 2004 je MKSJ prejel 5.908 primerov v pregled in dal soglasje za postopke proti 865 obtožencem. Od tega je 728 primerov sprožila BiH, 83 Hrvaška in 54 Srbija. Leta 2004 je MKSJ prenesel nalogo preverjanja sodnih primerov na oblasti v BiH (Del Ponte v Kostić 2005, 88).

³⁰ Število sodnih postopkov za vojne zločine v BiH postopno narašča. Leta 2004 se je začelo 11 sodnih postopkov, od tega 10 na sodiščih FBiH in eden na Sodišču BiH. RS je prve tri sodne postopke za vojne zločine začela leta 2005. Od leta 2004 do danes se je končalo 91 sodnih postopkov, od tega 28 na Sodišču BiH, 12 na sodiščih v RS, 49 v FBiH in 2 na okrožnem sodišču območja Brčko (Sud BiH 2009).

2006, 374). Oviro pri ustanavljanju Komisije predstavljajo nacionalistične politične stranke ter splošno prepričanje javnosti, da bi Komisija služila kot instrument, ki omogoči vojnim zločincem, da se izognejo odgovornosti. Ustanovitev Komisije je na začetku ostro zavračal MKSJ, medtem ko sta sam proces oslabili tudi odsotnost javne debate o ustanovitvi Komisije ter šibko vključevanje lokalnih NVO (Freeman 2004, 8).

V času debate o potencialni Komisiji za resnico in spravo so bile ustanovljene tri preiskovalne komisije z namenom odkrivanja dejstev o vojnih zločinih na specifičnih lokacijah v BiH. Komisija za preiskovanje dogodkov v in okoli Srebrenice med 10. in 19. julijem 1995 je bila ustanovljena na podlagi sodbe Urada za človekove pravice v primeru *Selimović in drugi proti RS* (Popović 2009, 60).³¹ Na podlagi razzodbe in mednarodnega pritiska je RS leta 2003 imenovala preiskovalno komisijo, ki je opravljala preiskave grobišč in morišč žrtve, identificirala žrtve, v Uradnem listu RS objavila poročilo o usodi in lokaciji pogrešanih ter plačala kolektivno kompenzacijo Fundaciji Srebrenica-Potočari (Zupan 2006, 331).³²

Državno komisijo za odkrivanje resnice o trpljenju Srbov, Hrvatov, Bošnjakov, Židov in ostalih v Sarajevu med 1992 in 1995 oziroma Komisijo za Sarajevo je ustanovil Svet ministrov leta 2006. Prvotno so srbske parlamentarne stranke na pobudo združenj žrtve iz RS podale iniciativo za preiskovalno komisijo o trpljenju Srbov v Sarajevu v času spopadov. Parlament je zahtevo zavrnil na osnovi, da trpljenje Srbov ne more biti obravnavano ločeno od trpljenja ostalih prebivalcev Sarajeva. Ker spori glede mandata kasneje potrjene Komisije za Sarajevo niso bili rešeni, Komisija nikoli ni pričela s svojim delom (Popović 2009, 63–5).

Komisija za resnico in spravo občinskega zbora Bijeljine je bila ustanovljena leta 2008 na podlagi poročila takrat mednarodnega posredovalca za BiH, Cristiana Schwarz-Shillinga. A okoli same ustanovitve in mandata je bilo veliko polemik, predvsem ker naj bi vse potekalo na transparenten način preko posvetovanj, do katerih nikoli ni prišlo (Popović 2009, 66–8).

Na pritisk združenj družin pogrešanih oseb je Ministrstvo za človekove pravice in begunce BiH leta 2004 sprejelo Zakon o pogrešanih osebah, na podlagi katerega je bil leta 2005

³¹ Urad je razzodil, da neuspeh RS, da bi obvestil tožnike o usodi svojih bližnjih in izvedel učinkovito preiskavo o masakru v Srebrenici, predstavlja kršitev 3. in 8. člena Evropske konvencije o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin. Zato je obvezal RS k izpeljavi popolne in temeljite preiskave o dogodkih v in okoli Srebrenice, ki je namenjena žrtvam, svojcem in splošni javnosti (Freeman 2004, 9).

³² Komisija za Srebrenico je izdala poročili leta 2002 in 2003, ki sta zanikali množične uboje civilistov ter vsebovali številna zavajanja. Zato so na pritisk Visokega predstavnika zamenjali nekatere člane Komisije, ki je nato izdala končno poročilo junija 2004. Poročilo potrjuje, da je bilo med 10. in 19. julijem 1995 ubitih nekaj tisoč Bošnjakov ter da so storilci in drugi poskušali prikriti zločin. Poročilo nadalje locira 32 do takrat nepoznanih masovnih grobišč (Freeman 2004, 10). V tem času je sodniška zbornica MKSJ v primeru Radislava Krstića, generala vojske RS, soglasno potrdila, da se je v Srebrenici zgodil genocid proti Muslimanom v BiH (Ivošević v Kostić 2005, 78).

ustanovljen Inštitut za pogrešane osebe. Namen Inštituta je, da raziskuje individualna in masovna grobišča, izkopava in identificira najdene ostanke ter pripravi točen spisek pogrešanih in identificiranih oseb. Do ustanovitve Inštituta na nacionalni ravni sta njegov mandat opravljali komisiji za pogrešane osebe v entitetah (O'Donoghue in Dedić 2005, 10).

Leta 1996 je bila na G-7 vrhu v Franciji ustanovljena medvladna organizacija Mednarodna komisija za pogrešane osebe z namenom, da razreši vprašanja pogrešanih oseb v konfliktih v nekdanji Jugoslaviji. Naloga mednarodne komisije je, da zagotovi sodelovanje vlad in drugih oblasti pri iskanju in identificiranju oseb pogrešanih zaradi oboroženih spopadov, drugih oblik vojne ali kršitev človekovih pravic (O'Donoghue in Dedić 2005, 10).

Nadaljnji mehanizem ugotavljanja resnice predstavlja Inštitut za raziskave zločinov proti človečnosti in mednarodno pravo, ki je bil ustanovljen leta 1992 znotraj Univerze v Sarajevu. Inštitut dokumentira zločine proti človečnosti na interdisciplinaren način, s čimer obširno preuči zločine in njihove posledice (Popović 2009, 73).

5.3 Zagotavljanje reparacij

BiH še ni oblikovala strategije, ki bi obširno in na sistematičen način urejala vprašanja individualnih in kolektivnih materialnih in nematerialnih reparacij v obliki kompenzacij, restitucije, rehabilitacije, različnih oblik zadoščenja in jamstva o neponavljanju.³³

Prevladujoča oblika reparacij v BiH so kompenzacije na osnovi entitetskih zakonov o pravicah civilnih žrtev vojne in vojnih vojaških invalidov, ki podeljujejo mesečne denarne kompenzacije glede na utrpelo v času spopadov. Oblasti na lokalnem nivoju dajejo obema skupinama še dodatne pravice. Edini nacionalni instrument, ki ureja plačevanje kompenzacij, je Zakon o pogrešanih osebah. Prav tako so o individualnih in kolektivnih zahtevah za kompenzacijo razsojali Urad za človekove pravice, Komisija za človekove pravice ter ostala sodišča v BiH ter tudi Evropsko sodišče za človekove pravice. Število sodnih odločitev o kompenzacijah je relativno majhno, saj se žrtve ne zavedajo vseh svojih pravic, medtem ko tudi pravna osnova ni dovolj razvita, da bi zadostila potrebam državljanov (Popović 2009, 83, 101).³⁴

³³ MKSJ in Oddelek za vojne zločine pri Sodišču BiH ne zagotavljata reparacij (O'Donoghue in Dedić 2005, 12).

³⁴ Leta 1993 je BiH je vložila tožbo proti ZRJ na Meddržavnem sodišču zaradi domnevnih kršitev Konvencije o preprečevanju in kaznovanju zločina genocida. Zahtevala je denarno odškodnino za škodo povzročeno osebam, lastnini, ekonomiji in okolju (Zupan 2006, 331). Februarja 2007 je Meddržavno sodišče oprostilo Srbije odgovornosti za genocid.

Druga pomembna oblika reparacij so restitucije, ki se v največji meri nanašajo na procese vračanja lastnine. Sedmi aneks Daytonskega sporazuma podeli beguncem in razseljenim osebam pravico do vračanja in pravico do vrnitve lastnine, ki jim je bila odvzeta v času spopadov, vključno s pravico do kompenzacije za poškodovano ali uničeno lastnino. Nadalje obveže oblasti, da vzpostavijo zadostne pogoje za realizacijo teh določb aneksa. Strategija za izvajanje sedmega aneksa je bila dokončno oblikovana leta 2002. Da bi depolitizirali vprašanje vračanja lastnine in proces vračanja oseb, s čimer bi postavili civilne pravice posameznikov pred politične interese, je bil nadalje pripravljen Načrt za izvajanje zakona o lastnini (Popović 2009, 75–80).

Uresničevanje pravice do različnih oblik zadoščenja se izraža predvsem v postavljanju spomenikov, kar v BiH poteka na ne-selektiven in ne-koordiniran način. Spomeniki so postavljeni po etničnih linijah, maloštevilni so primeri spomenikov, ki presegajo etnične ločnice ali predstavljajo skupen projekt dveh etničnih skupin. V BiH pravzaprav ni univerzalnega spomenika posvečenega žrtvam vojne. Najbolj impozanten spomenik posvečen žrtvam vojne predstavlja Spominski center Potočari ustanovljen na pobudo OHR. Spominski center predstavlja dostojanstveno mesto za pokop oseb, ki so umrle zaradi dogodkov v in okoli Srebrenice (Popović 2009, 107–8).

5.4 Uvedba reform

Reformni proces v BiH vodi mednarodna skupnost v skladu z določili Daytonskega sporazuma, ki vključuje tudi besedilo nove ustave. Vlada BiH je v sodelovanju z ali na pritisk OHR nato izpeljala reformne predloge (Popović 2009, 112).

Na področju politične ureditve je Svet ministrov BiH vzpostavila Ustava BiH, ki je določila funkcije vlade na tistih področjih, na katerih entiteti nimata popolne oblasti.³⁵ Šesti aneks, drugo poglavje, Daytonskega sporazuma je določil vzpostavitev Komisije za človekove pravice, vključujoč Urad za človekove pravice (7. člen) in Varuha človekovih pravic (4. člen). Urad za človekove pravice je odločal o kršitvah človekovih pravic določenih z Evropsko konvencijo o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin in njenima protokoloma ter ostalimi 15 instrumenti za zaščito človekovih pravic vključenimi v Daytonski sporazum (Backer 2009, 42). Komisija za človekove pravice je bila hibridna institucija, za katero je Daytonski sporazum določil, da pet let po začetku delovanja prenese svojo

³⁵ Številne zadeve, ki so bile prvotno v oblasti entitet, so bile prenesene na državno oblast. Tako se je število ministrstev na državni ravni povečalo iz tri na devet (Popović 2009, 122).

odgovornost na BiH oblasti. Tako je Komisija delovala do leta 2003, ko so bile pritožbe preneseni na Ustavno sodišče, prav tako ustanovljeno na podlagi Daytonskega sporazuma (Freeman 2004, 6).

Na pravosodnem področju mandat za ohranjanje neodvisnega, nepristranskega in profesionalnega pravosodnega sistema v BiH nosi Visoki sodni in tožilski svet BiH. Visoki svet imenuje sodnike in tožilce na vsa sodišča, razen na Ustavno sodišče BiH. Sodišče BiH je bilo ustanovljeno leta 2000 na podlagi iniciative OHR. Sodišče ima jurisdikcijo nad najbolj resnimi zločini definiranimi s Kazenskim zakonikom BiH, ki se nanašajo na področje organiziranega kriminala, gospodarskega kriminala, korupcije in vojnih zločinov. Leta 2003 je bilo ustanovljeno Tožilstvo BiH, medtem ko Urad leta 2004 (Popović 2009, 116).

Institucionalne reforme je omogočila sprememba ali sprejem nove zakonodaje. Področje kazenske zakonodaje obsega sprejem nove kazenske zakonodaje v FBiH, RS in na območju Brčka, sprejem Kazenskega zakona BiH in Zakona o kazenskem postopku BiH ter njegova uskladitev z zakonoma entitet. Pomembni so še zakoni, ki se nanašajo na zaščito prič ter Zakon o pogrešanih osebah in Zakon o volitvah (Popović 2009, 127–9).

Institucionalne reforme, ki so vezane na področje tranzicijske pravičnosti, se odvijajo na področju policije, sodstva in obrambe. Reforme na področju sodstva so obravnavane zgoraj, medtem ko je na področju policije omembe vredna ustanovitev mesta direktorja policije, Državne varnostne in preiskovalne agencije in Agencije za varnost. Obrambna reforma je dosegla višek leta 2005 s sprejemom Zakona o obrambi BiH, ki ustanovi skupno vojaško silo z enotno obrambno politiko pod okriljem Ministrstva za obrambo BiH (Popović 2009, 125–7).

Na področju upravne pravičnosti so v BiH po koncu vojne potekali postopki varnostnega preverjanja, in sicer na področju sodstva in policije. Postopki so temeljili na standardu mednarodnega humanitarnega prava zapisanim v devetem členu četrtega aneksa Daytonskega sporazuma, ki pravi, da nobena oseba, ki je obsojena vojnih zločinov, proti kateri je bila izdana obtožnica ali ki ni sledila odredbi, da se pojavi pred MKSJ, ne more kandidirati za javno funkcijo (Popović 2009, 129). Daytonski sporazum nadalje določa, da podpisnice sporazuma sodijo, odpustijo ali premestijo policiste ali civilne uslužbence, ki so odgovorni za resne kršitve pravic manjšin (Freeman 2004, 12). Na področju policije je postopek varnostnega preverjanja, ki je trajal od 1999 do 2002, preiskoval odgovornost policistov za grobe kršitve človekovih pravic, da bi s tem ugotovili kompetentnost policistov. Po drugi strani je varnostno preverjanje v sodstvu, ki je potekal med letoma 2002 in 2004, temeljil na

ponovnem zaposlovanju in ponovnem imenovanju vseh sodnikov in tožilcev (Popović 2009, 129–31).

Nadalje lahko Bonnska pooblastila Visokega predstavnika, da lahko zaradi obstrukcije odstrani javne uradnike s položaja, služijo v širšem kontekstu tudi kot varnostno preverjanje (O'Donoghue in Dedić 2005, 12). Glede na empirični primer diplomskega dela naslednje poglavje predstavi mandat MKSJ, da spodbuja spravo v državah nekdanje Jugoslavije.

6 Mandat MKSJ

Prvi pravi napredek pri razvoju pravnih mehanizmov, namenjenih kazenskemu pregonu kršiteljev mednarodnih humanitarnih norm iz časa predhodnega režima, predstavljata Mednarodno vojaško sodišče v Nürnbergu (1945 – 1946) in Mednarodno vojaško sodišče za Daljni vzhod v Tokiu (1946 – 1948). Naslednje pomembno obdobje zaznamuje ustanovitev *ad hoc* MKSJ leta 1991 (Skaar in Andreassen 2000, 40–2). Ustanovitev MKSJ je posledica unikatnega prepletanja političnih, pravnih in diplomatskih okoliščin. Na politično-pravnem nivoju je VS utemeljil, da grožnja mednarodnemu miru in varnosti predstavljajo tudi meddržavni in notranjdržavni spopadi ter kršitve človekovih pravic. Hkrati je prišlo do napredka na področju mednarodnega humanitarnega in kazenska prava. Na politično-diplomatskem nivoju je konec hladne vojne prinesel systemske spremembe v mednarodne odnose ter omogočil in hkrati zahteval visoko stopnjo vpletenosti VS. Ustanovitev MKSJ je dodatno spodbudil preplet pritiska javnega mnenja ter neuspeha mednarodne skupnosti, da bi preprečila spopade (Kerr 2004, 38).

Tako je VS z resolucijo 827 (1993), dne 25. maja 1993, ustanovil MKSJ kot pravno intervencijo z namenom obnoviti in ohraniti mir ter varnost po 7. poglavju UL ZN (Akhavan 1998, 738). Situacija v nekdanji Jugoslaviji je predstavljala grožnja mednarodnemu miru in varnosti, zato je VS sprejel ukrepe za miroljubno reševanje sporov. Določeni zločini namreč zadevajo interese celotne mednarodne skupnosti, ker ogrozijo mir in varnost človečnosti in ker pretresejo vest človeštva. Ustanovitev pravnega mehanizma je eden izmed možnih ukrepov po 41. členu UL ZN, ki predvideva predvsem politične in ekonomske ukrepe za ponovno vzpostavitev miru in varnosti (UL ZN).³⁶ Ustanovitev pravnega mehanizma še v času najhujših spopadov naj bi »zagotovila, da se ustavi in primerno kaznuje kršitve« mednarodnega humanitarnega prava (S/RES/827 (1993)). Tako predstavlja resolucija 827

³⁶ UL ZN - *The Charter of the United Nations*, podpisana 26. junija 1945, v veljavi od 24. oktobra 1945.

(1993) pomembno inovacijo pri uporabi obvezujočih izvršilnih pooblastil VS ter hkrati potrjuje povezavo med mirom in pravom (Kerr 2004, 1). Premik k pravnim ukrepom nakazuje prevlado legalizma ter večji vpliv liberalnih perspektiv v mednarodnih odnosih.

Ustanovitev MKSJ je sledila poročilu Komisije izvedencev o splošno razširjenih kršitvah mednarodnega humanitarnega prava na območju nekdanje Jugoslavije (S/RES/780 (1992), Resoluciji 808 (1993), ki sprejema odločitev o ustanovitvi mednarodnega kazenskega sodišča, in Poročilu Generalnega sekretarja (S/25704), ki predlaga ustanovitev sodišča po 7. poglavju UL ZN in poda pravno podlago za ustanovitev sodišča.

Namen MKSJ je soditi osebam odgovornim za hude kršitve mednarodnega humanitarnega prava na območju nekdanje Jugoslavije od leta 1991 dalje (Statut 2008, 1. čl.). MKSJ ima jurisdikcijo nad osebami, ki so storile ali ukazale kršenje določil Ženevskih konvencij,³⁷ kršenje zakonov in običajev v vojni,³⁸ genocid³⁹ ter zločine proti človečnosti⁴⁰ (Statut 2008, 2.–5. čl.).

MKSJ spoštuje načelo *nullum crimen, nulla poena sine lege praevia poenali* oziroma prepoved povratne veljave predpisov, ki določajo kazniva dejanja in kazni zanje, saj se njegova jurisdikcija nanaša na zločine, ki so že pred oboroženimi spopadi obstajali v mednarodnem običajnem in pogodbenem pravu. Poleg tega je nekdanja Jugoslavija pred letom 1991 ratificirala in vključila relevantne konvencije v svoj Kazenski zakonik (Kutnjak Ivković 2001, 268).

MKSJ temelji na individualni odgovornosti oseb, ki so načrtovale, hujskale, ukazale, storile ali kako drugače pripomogle in sodelovale pri načrtovanju, pripravljanju ali izvajanju

³⁷ Ženevske konvencije ščitijo osebe in objekte pred (a) namernim oziroma premeditiranim ubijanjem, (b) mučenjem ali nečloveškim ravnanjem, vključujoč biološke poskuse, (c) namernim povzročanjem trpljenja ali resnih poškodb telesa ali zdravja, (d) obsežnemu uničevanju in prisvojitvi lastnine, ki ni upravičeno z vojaško nujno in je izvedeno nezakonito in zlonamerno, (e) siljenju vojnega ujetnika ali civilne osebe, da služi nasprotnikovim silam, (f) namernemu prikrajšanju vojnih ujetnikov in civilnih oseb pravice do poštenega in zakonitega sojenja, (g) nezakonitemu pregonu ali deportaciji ali nezakonitemu zapiranju civilnih oseb ter (h) jemanju civilnih oseb za talce (Statut 2008, 2. čl.).

³⁸ Kršitve zakonov in običajev v vojni vključujejo, a niso omejene na, (a) uporabo strupenih orožij ali drugih orožij, ki povzročajo nepotrebno trpljenje, (b) zlonamerno uničevanje mest, vasi ali plenjenje, ki ni upravičeno z vojaško nujno, (c) napad in bombardiranje s katerikoli sredstvi mest, vasi, bivališč ali objektov, ki niso branjeni, (d) zaplenbo, rušenje ali namerno uničevanje institucij namenjenih religiji, dobroti in izobraževanju, umetnin, zgodovinskih zapisov in del ter (e) plenjenje javne ali privatne lastnine (Statut 2008, 3. čl.).

³⁹ Genocid se nanaša na katerikoli od naslednjih dejanj, ki so storjena z namenom v celoti ali delno uničiti nacionalno, etnično, rasno ali versko skupino: (a) ubijanje pripadnikov skupine, (b) povzročanje hudih telesnih ali duševnih bolečin pripadnikom skupine, (c) namerno uničevanje življenjskih okoliščin oziroma pogojev skupine z namenom njenega popolnega ali delnega uničenja, (d) vsiljevanje ukrepov, ki imajo namen preprečiti rojstva v skupini, in (e) prisilno premeščanje otrok v drugo skupino (Statut 2008, 4. čl.).

⁴⁰ Zločini proti človečnosti se nanašajo na naslednje zločine usmerjene proti civilnemu prebivalstvu: (a) umor, (b) pokončanje, (c) zaslužjevanje, (d) pregon, (e) ujetništvo, (f) mučenje, (g) posilstvo, (h) preganjanje na politični, rasni ali verski osnovi in (i) druga nehumana dejanja (Statut 2008, 5. čl.).

zločinov. Niti politična funkcija niti utemeljitev o izpolnjevanju ukazov ne osvobodijo osebe individualne odgovornosti. Vojaški poveljniki so odgovorni za dejanja svojih podrejenih, če so vedeli ali bi lahko predvideli, da bodo ali so že storili zločin (Statut 2008, 7. čl.). S tem MKSJ utemelji poveljniško odgovornost.

Statut ne določa kriterijev za selekcijo obtoženih, temveč imajo to pravico interpretacije mandata MKSJ tožilci. MKSJ je dal prednost preiskavam najbolj resnih kršitev mednarodnega humanitarnega prava oziroma političnih in vojaških osebnosti z največjo odgovornostjo, temelječ na doktrini poveljniške odgovornosti (Akhavan 1998, 777).

MKSJ je odvisen od sodelovanja držav pri preiskavah in kazensko pravnem pregonu obtožencev, vključno z identifikacijo in lociranjem oseb, zbiranjem pričanj in dokazov, vročitvijo dokumentov, aretacijami in priporom obtožencev ter njihovo predajo MKSJ (Statut 2008, 29. čl.). Nekdanji predsednik MKSJ, Pocar, opiše postopek izvajanja pritiska, da bi pridobili sodelovanje držav nekdanje Jugoslavije takole: »najprej se moramo obrniti na Varnostni svet, kjer podamo poročilo. Obvestimo jih, da ni sodelovanja. Dobiti moramo njihovo soglasje, da je res tako. Vsi člani se morajo s tem strinjati. Potem šele dajo na glasovanje sklep, da je treba ukrepati in izvajati pritisk na vlado države, ki noče sodelovati. Vseh pet stalnih članic mora glasovati za. /.../ Enako velja za priče, ki ne želijo pričati. Država, v kateri priča živi, se mora strinjati, da bo osebo poslala na sodišče pričati. Morajo jo prijeti in prisiliti, da gre na letalo« (v Božič in Hladnik-Milharčič 2008). Tako je MKSJ odvisen od sodelovanja držav nekdanje Jugoslavije ter VS.

Ko je osumljenec enkrat aretiran, pripeljan v pripor MKSJ in države sodelujejo pri pridobivanju prič in dokazov, lahko MKSJ izpelje sodni postopek (Meernik in King 2001, 353). MKSJ je tako odvisen od sodelovanja držav pred pričetkom sodnih postopkov, medtem ko je neodvisen pri izpeljavi postopkov oziroma pri zagotavljanju kakovosti sojenja (Kerr 2004, 32).

Statut MKSJ (2008, preambula) za njegova cilja določi kazenskopravni pregon osumljenih kršitev norm mednarodnega humanitarnega prava ter prispevanje k obnovi in vzdrževanju miru. Osnovna cilja vključujeta dodatne funkcije MKSJ oziroma širši mandat v procesu vzpostavljanja miru, izgradnje institucij, demokratizacije in sprave. Tako so iz letnih poročil MKSJ razvidni njegovi naslednji cilji:

- soditi najbolj odgovornim za zločine in s tem prekiniti nekaznovanost storilcev,
- splošno in specifično odvracati od zločinov,
- podeliti žrtvam priznavanje za njihovo trpljenje ter prostor, da povedo svojo zgodbo,

- preko zbranih dokazov, pričanj ter sporazumov o priznanju krivde odkrivati nedvoumna dejstva glede zločinov v nekdanji Jugoslaviji ter s tem prispevati k pripravi zgodovinskega zapisa, ki pomaga skupnostim, da se soočijo s preteklostjo, preprečuje zanikanje zločinov ter zgodovinski revizionizem,
- krepi vladavino prava in spodbujati reforme pravosodnega sistema v nekdanji Jugoslaviji,
- prispevati k spravi,
- nadalje razvijati mednarodno humanitarno pravo.

Cilj prispevati k spravi je implicitno vključen v nalogo vzpostavljanja miru in izrecno izražen v letnih poročilih MKSJ. Prvo poročilo (A/49/342 – S/1994/1007, 16. ods.) označi MKSJ kot »orodje za spodbujanje sprave in obnavljanje resničnega miru,« saj zagotavlja individualno odgovornost za zločine. K spravi in obnovi družbe prispeva »katarzičen učinek pravičnosti« (A/52/375–S/1997/729, 192. ods.). Največji poudarek na spravi je opazen v poročilu iz leta 1998, ki označi proces sprave kot »končni namen sodnih postopkov MKSJ« (A/53/219–S/1998/737, 285. ods.). MKSJ spodbuja spravo, s tem ko zagotavlja pravičnost, torej pravične sodne postopke in hkrati pravice žrtev in prič (A/54/187–S/1999/846, 205. ods.). Sodni postopki tako pošljejo sporočilo, da lahko narodi nekdanje Jugoslavije dosežejo spravo in zgradijo uspešne družbe le preko pravičnosti (A/58/297–S/2003/829, 348. ods.). K spravi prispeva tudi specifično odvrčanje od zločinov ter oblikovanje zgodovinskega zapisa (A/53/219–S/1998/737, 202., 247. ods.). Nadalje MKSJ vzpodbuja spravo, saj utrjuje vladavino prava v korist vseh državljanov nekdanje Jugoslavije (A/55/273–S/2000/777, 217. ods.). Svoje delovanje, odločitve in dokazana dejstva mora predstaviti čim širši publiki, da bi s tem povečal svojo prepoznavnost, preprečil zgodovinski revizionizem ter z ostalimi dejavnostmi spodbujal spravo (A/59/215–S/2004/627, 320. ods.). Njegove aktivnosti morajo biti dostopne, transparentne in relevantne prebivalcem v regiji, medtem ko morajo biti njegove sodbe javne ter razumljene kot dobro utemeljene in pravične. Outreach program naj bi tako preprečil pojmovanje MKSJ kot oddaljenega in neodzivnega sodnega telesa (A/60/267–S/2005/532, 4., 208. ods.).⁴¹

MKSJ predstavlja prvi korak k miru in spravi, naslednje korake naj prevzamejo nacionalna kazenska sodišča (A/53/219–S/1998/737, 295. ods.). Tudi če MKSJ obsodi obtožence z najvišjih položajev, kar bi nedvoumno pomembno vplivalo na preprečevanje zločinov in proces nacionalne sprave, ima MKSJ omejen obseg delovanja. Ker ne more soditi vsem

⁴¹ Outreach program se nanaša na komunikacijske aktivnosti MKSJ s prebivalstvom nekdanje Jugoslavije, s katerimi jim želi na razumljiv način predstaviti svoje dejavnosti (Luban in dr. 2004, 193).

odgovornim, prisluhnuti vsem pričam ali analizirati zgodovinskih, političnih, socioloških in ekonomskih vzrokov vojne, je potrebno sodelovanje nacionalnih sodišč in civilne družbe (A/56/352–S/2001/865, 285.–6. ods.). Nadalje MKSJ spodbuja države, da sodelujejo pri utrjevanju dosežene pravičnosti, izgradnji miru in procesu sprave v regiji. S tem MKSJ poudari pomembnost sodelovanja z nacionalnimi organi pri doseganju ciljev (A/57/379–S/2002/985, 327. ods.). Predvsem je sodelovanje bistveno pri aretacijah ključnih obtožencev, kar bo omogočilo »popolno obnovo miru in sprave« (A/61/271–S/2006/666, 116. ods.).

Izpostaviti je potrebno, da cilj doseganja sprave ni izrecno vključen v resolucije VS, na katerih temelji mandat MKSJ. MKSJ nima uradnega stališča glede funkcije doseganja sprave. Izvrševanje funkcije je tako odvisno od interpretacije ključnih pravnih strokovnjakov znotraj MKSJ, ki ali strogo sledijo legalističnemu pogledu o delu sodišča ali prevzamejo širši pogled na mandat MKSJ (Clark 2009, 132–3). »Poudarek na širšem mandatu MKSJ je predvsem značilen za obdobje od sprejetja Strategije o zaključku dela MKSJ. Prav tako mandat sprave v svojih izjavah vse bolj pogosto omenjajo predstavniki VS in širše ZN, ki jih glede na cilje in naravo institucije ne zanima le število obtoženih (Spalinska 2009).

7 Vpliv MKSJ na spravo

7.1 Metodologija

Diplomsko delo preučuje vpliv MKSJ na spravo na treh nivojih. Prvi nivo predstavljajo do sedaj opravljene empirične raziskave z različnimi metodologijami, ciljnim skupinami ter kazalci. Število študij, ki bi na sistematičen način preučile vpliv kazenskih sodišč na spravo, je omejeno. Zato diplomsko delo združi že opravljene raziskave glede na zastavljene kazalce, ne glede na to da se raziskave razlikujejo v pojmovanju konceptov, ravneh družbe in časovnih obdobjih, ki jih preučujejo, in v metodologiji.⁴²

Drugi nivo predstavljajo stališča strokovnjakov, ki svoje teze utemeljijo s poznavanjem bošnjaške družbe, njihovega političnega ali pravnega sistema ali MKSJ. Poudarek je na potrjevanju ali zanikanju teoretičnih povezav med dejavnostmi MKSJ in vplivom na spravo z izbranimi praktičnimi primeri. Tretji nivo predstavlja statistična analiza relevantnih kazalcev povezave med MKSJ in spravo, ki so vključeni v bazo podatkov EWS UNDP (Sistema za

⁴² Seznam raziskav vključenih v diplomsko delo je v Prilogi A.

zgodnje opozarjanje Programa Združenih narodov za razvoj), opravljena s programom SPSS.⁴³

Merski instrument tako predstavlja baza podatkov EWS UNDP. Baza temelji na kontinuiranem merjenju kriznih kazalcev med letoma 2001 in 2008. Raziskava poteka na ozemlju BiH, enote za analizo so polnoletni posamezniki, s stalnim prebivališčem v BiH. Pridobljene informacije so analizirane z namenom, da se prepreči potencialno krizo ali izbruh konflikta. Tako UNDP (Program Združenih narodov za razvoj) na osnovi sistematično pridobljenih in obdelanih podatkov identificira trende in oblikuje prognoze in projekcije.

Avtorica je iz baze glede na ključne pojme in teoretske povezave izbrala ustrezne spremenljivke, preko katerih je izmerila verjetnost povezav. V diplomskem delu so tako uporabljene naslednje odvisne spremenljivke: podpora delu MKSJ, teoretična predpostavka, da je sojenje individualno odgovornim predpogoj za spravo v BiH, etnična sprava Bošnjakov, Srbov in Hrvatov v BiH, vloga politikov pri upočasnitvi utrjevanja medetničnih odnosov, ponos na narodno pripadnost, ponos na državljanstvo BiH, podpora delu mednarodnih organizacij, ocena dela pravosodnega sistema in podpora pristopnemu procesu EU. Neodvisne spremenljivke predstavljajo časovno obdobje, narodna pripadnost, entiteti, stopnja izobrazbe, družbeni status in politična pripadnost.⁴⁴

Bivariatna analiza povezanosti med nominalnimi in ordinalnimi spremenljivkami je bila opravljena s podprogramom *crosstabs*. Analiza povezanosti med dvema vsaj intervalnima normalno porazdeljenima spremenljivkama je bila opravljena s pomočjo korelacijske matrike oziroma s podprogramom *correlations*.

Potrebno je opozoriti na omejitve statistične analize, saj sprejemljivke niso izmerjene v celotnem obdobju raziskave, niso oblikovane specifično za področje tranzicijske pravičnosti in v bazo EWS UNDP niso vključene vse sprejemljivke, ki bi bile relevantne za analizo povezave med MKSJ in spravo. A zaradi obsega baze in njenega časovnega razpona sprejemljivke iz baze EWS UNDP predstavljajo relevanten vir podatkov za statistično analizo.

⁴³ Rezultati statistične analize so predstavljeni v Prilogi B.

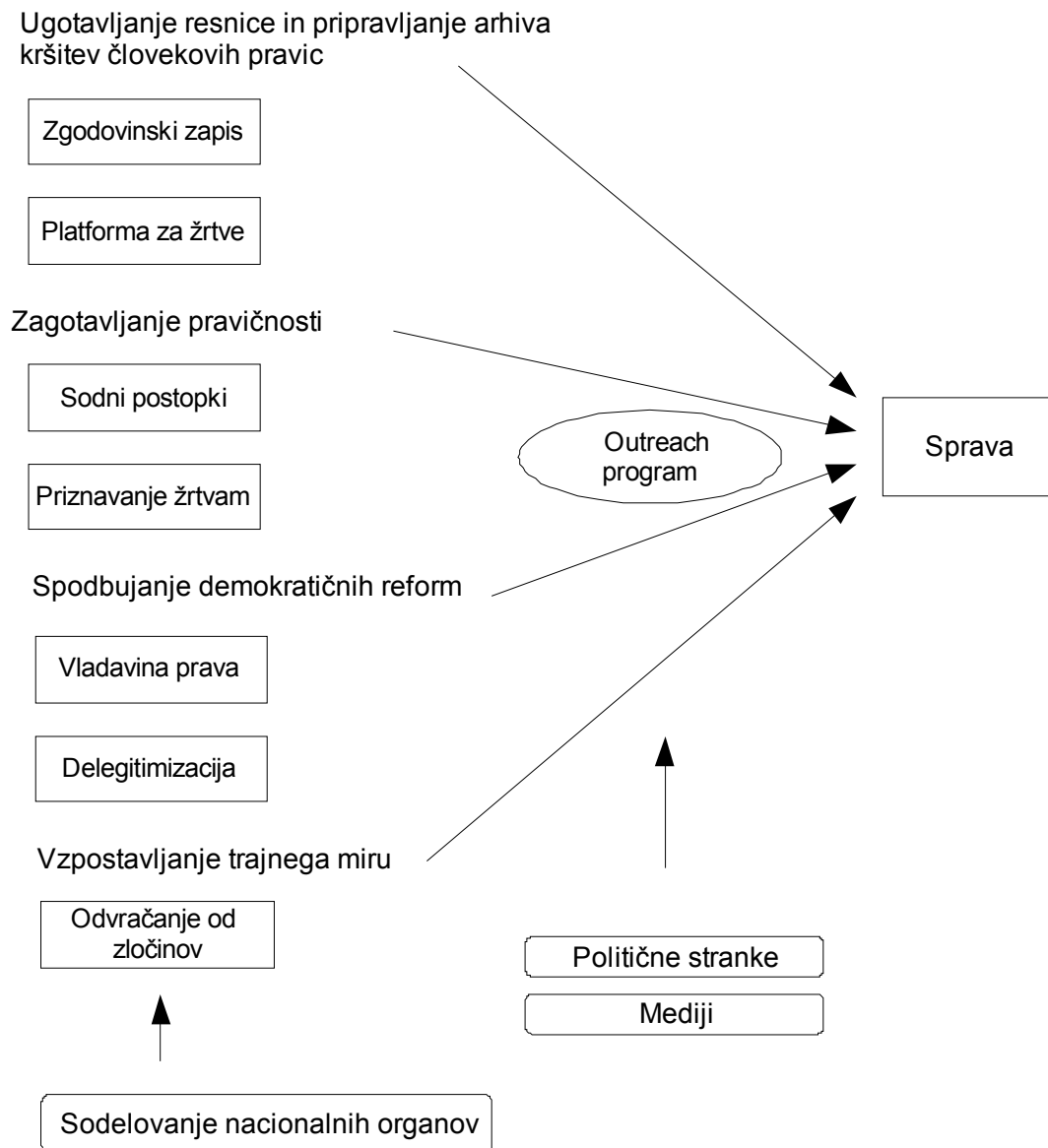
⁴⁴ Spremenljivka politična pripadnost je rekodirana na podlagi selekcije političnih strank, ki so si med 2005 in 2008 dobile 1 % glasov vprašanih iz baze EWS UNDP. Izbrane politične stranke so bile razvrščene glede na nacionalno pripadnost njihove ciljne publike. V skupino bošnjaških političnih strank so bile uvrščene Bosanska stranka, Stranka za Bosno in Hercegovino, Republikanci, Stranka demokratske akcije in Socialdemokratska partija BiH, v hrvaške Hrvaška demokratična skupnost BiH, HDZ 1990, Hrvaška kmečka stranka, Hrvaška stranka prava, Narodna stranka – Radom za boljitak in v srbske Srbska demokratična stranka, Srbska radikalna stranka RS, Socialistična stranka RS, Stranka demokratskega napredka RS, Demokratska narodna zveza, Stranka upokojencev in Zveza neodvisnih socialdemokratov. Razvrstitev političnih strank na podlagi njihove politične opredelitve zaradi pomanjkanja točnih podatkov ni bila možna.

Nadalje je potrebno upoštevati, da je vpliv mehanizma tranzicijske pravičnosti na spravo težko določljiv in izmerljiv, saj je istosmeren z drugimi faktorji, pogojen z natančnim spletom okoliščin, prilagojen s strani številnih posrednih spremenljivk in pod vplivom kompleksnih interakcij (Backer 2009, 59). Nadalje je vprašljiv sam vzročno-posledični odnos med tranzicijsko pravičnostjo in spravo, saj temelji na hipotetičnih razlagah »če ... potem«. Na primer, če MKSJ vzpostavi pravičnost, potem s tem spodbudi družbeni mir. Izvedba postopkov tranzicijske pravičnosti na eni in napredovanje procesa sprave na drugi strani dejansko še ne pomeni vzročno-posledičnega odnosa (Kaminski in dr. 2006, 300). Tako je lahko posledica aktivnosti MKSJ pravzaprav rezultat dejavnosti drugega akterja ali bi do nje prišlo tudi v odsotnosti MKSJ (Meernik 2005, 276). Tako teorija o vplivu mehanizmov tranzicijske pravičnosti pogosto temelji na »enačenju želja oziroma teženj z empirizmom« (Borer v Mannergren Selimović 2009, 5). Dodaten izziv pri merjenju vpliva predstavljajo nejasni in neprecizni koncepti pravičnosti, resnice in sprave (Hazan 2006, 27).

Zaradi omejitev merjenja vpliva in omejenega števila do sedaj opravljenih raziskav diplomsko delo obravnava odnos MKSJ in sprave na treh nivojih, ki lahko predstavijo celovitejši pogled na vzročno-posledični odnos. Merljivi kazalci (glej Sliko 7.4), na podlagi katerih je strukturirana analiza vpliva na vseh treh nivojih, izhajajo iz Kritzovega (2009, 13) seznama kriterijev za uspeh mehanizmov tranzicijske pravičnosti ter funkcij MKSJ opredeljenih v letnih poročilih.

1. Kazalca zmožnosti ugotavljanja resnice in pripravljanja arhiva kršitev človekovih pravic sta legitimnost zgodovinskega zapisa ter ustvarjanje platforme za pripovedovanje žrtev.
2. Kazalca zagotavljanja pravičnosti s strani MKSJ sta kazensko pravna učinkovitost MKSJ in priznavanje žrtvam za njihovo trpljenje.
3. Kazalci spodbujanja demokratičnih reform so spoštovanje vladavine prava, izgradnja pravnega sistema in delegitimizacija odgovornih za vojno.
4. Kazalec vzpostavljanja trajnega miru je odvrčanje od novih kršitev človekovih pravic.

Slika 7.1: Shematičen prikaz odnosa med dejavnostmi MKSJ in spravo

Diplomsko delo analizira vpliv MKSJ na spravo, kot to razumejo prebivalci BiH, in sicer v prvih treh obdobjih MKSJ.⁴⁵ Prva faza vpliva MKSJ poteka od ustanovitve leta 1993 do obdobja kratkoročno po podpisu Daytonskega sporazuma, ko je MKSJ začel s procesi proti »majhnim ribam«. Naslednje obdobje od leta 1997 do 2002 zaznamujejo številne obtožnice proti obtožencem s srednjo in najvišjo odgovornostjo, aretacije Slobodana Miloševića, Biljane

⁴⁵ Vsak mehanizem tranzicijske pravičnosti ima dve ciljni publiko, mednarodno skupnost in ljudi v družbi, ki je utrpela vojne zločine (Kritz 2002, 59). Nadalje, vpliv mehanizmov tranzicijske pravičnosti poteka v časovnih obdobjih. Začetna faza poteka še v času spopadov oziroma represije, sledi obdobje nemudoma po koncu spopadov oziroma zamenjavi oblasti, srednjeročno potekajo družbene in politične reforme, ki najbolj spodbujajo iskanje odgovornosti, medtem ko dolgoročno postanejo nove generacije bolj pripravljene presegati stare ločnice (Hazan 2006, 28–32).

Plavšić in Momčila Krajišnika ter prve obsodbe. Srednjeročno obdobje, torej od 2003 do danes, zaznamuje Strategija zaključka dela MKSJ ter osredotočenost na sodne primere poti »velikim ribam«. Potrebno je upoštevati, da diplomsko delo meri uspeh MKSJ kratko in srednjeročno, ko še ni možno določiti končnega uspeha oziroma neuspeha MKSJ. Cilji doseganja pravičnosti, miru in sprave so namreč dolgoročni.

7.1 Ugotavljanje resnice

7.1.1 Legitimnost zgodovinskega zapisa

»Odkrivanje resnice o tem, kaj se je zgodilo v BiH, je ključnega pomena za – in ne ovira pri – medetnični spravi« je dejala Madeleine Albright, ameriška predstavnica pri ZN, ob ustanovitvi MKSJ (Leebaw 2008, 96). MKSJ je v toku sodnih procesov zbral ogromne količine dokazov o vojnih zločinih na območju nekdanje Jugoslavije, ki tvorijo nedvoumni zgodovinski zapis o konfliktih v regiji. Predvsem sporazumi o priznanju krivde so omogočili vzpostavitev številnih dejstev (Holthuis v Kostić 2005, 95).⁴⁶ Priznanje zločinov v Srebrenici s strani RS, javna opravičila politikov iz RS ter sojenja proti vojnim zločincem pred domačimi sodišči podpirajo tezo, da je MKSJ uspešen pri vzpostavljanju legitimnosti zgodovinskih dejstev o zločinih. S tem MKSJ »oteži zanikanje zločinov in revizionistično interpretacijo novejšje zgodovine« (Klarin v Novalić 2007, 19).

Rezultati empiričnih študij kažejo nasprotno. Pravni strokovnjaki v študiji Weinsteina in dr. (2000, 44–7) zavračajo zgodovinska dejstva zbrana s strani MKSJ, ki ne ustrezajo njihovi perspektivi o »resnici«. Verjamejo, da poznajo »resnico«, vedo kaj se je zgodilo med vojno in katera stran je odgovorna za zločine. Tako s strani MKSJ potrjena zgodovinska dejstva potrdijo, da MKSJ ne razume, niti pravilno ne predstavlja položaja posamezne narodne skupine v spopadih. Tako prihaja do razlikovanj med »resnico« skupine in »resnico« MKSJ.

Tudi žrtve v študiji Delpa (2007, 227) zavračajo odkrivanje resnice s strani MKSJ. Njihova resnica izhaja iz osebnih izkušenj, kar MKSJ lahko potrdi, ni pa potreben soden postopek, da bi vzpostavil resnico.

Pridobljena zgodovinska dejstva MKSJ so nacionalistične politične stranke izrabile, da so ustvarile občutek, da je njihova narodna skupina nepriznana žrtev vojne. Nadzor nad »resnico« je omogočil političnim strankam lastno opravičevanje in hkrati utrjevanje krivice

⁴⁶ Zbrani dokazi naj bi zadoščali za obtožnice 900 osumljencev (Hodžić v Nalepa 2007, 2).

drugih narodnih skupin; takšna resnica je »opravičujoča« (Đuliman 2000, 333). Kar pomeni, da zbrana zgodovinska dejstva ne nosijo teže in ne predstavljajo osnove za obravnavanje preteklosti v BiH.

Tri najbolj pogoste kolektivne samo-prevare v BiH so po raziskavi Ćorkalove in dr. (2004, 149–58) zanikanje dogodkov iz časa vojne, pristranski spomini ali olepšanje določenih zgodovinskih obdobj ter zmanjšanje števila vojnih zločinov storjenih s strani pripadnikov lastne narodne skupine. Samo-prevare omogočajo izgradnjo kolektivnih mitov ter preprečujejo pripravo skupnega zgodovinskega okvirja. Tako bi težko trdili, da so dejstva potrjena s strani MKSJ uspela zblížati nasprotujoče si »resnice« oziroma postaviti temelj za skupno resnico o vojnih zločinih. Spomini o preteklosti so namreč podvrženi etnizaciji. Spomini in njihova interpretacija so etnično ekskluzivni, ustvarjajo subjektivne, psihološke realnosti ter različne simbolične pomene dogodkov. Kar pomeni, da narodne skupine različno tolmačijo enake dogodke in so se v različni meri pripravljene o njih pogovarjati. Ćorkalova in dr. izpostavijo pomen etničnih skupin naproti individualnemu razumevanju resnice. Hkrati številni avtorji poudarjajo identificiranje z vojnimi skupinami žrtev in storilcev, ki jih v primeru BiH ponovno opredeljujejo etnične ločnice.

Tako Teitlova (v Meernik 2005, 274) trdi, da se ljudje v družbah po spopadih ne identificirajo kot državljani s skupnim projektom iskanja resnice ter doseganja sprave in miru temveč kot žrtve in storilci. S tem se poudari identiteta ljudi iz časa vojne, ki jo MKSJ tako še okrepi. Gre za etnopolitičen diskurz nevarnosti, ki določi kolektivne kategorije žrtev in storilcev preko odgovorov na »kaj oziroma kdo mi nismo« in »koga se moramo bati« (Campbell v Mannergren Selimović 2009, 2). Pri tem nosi kategorija »mi« vedno pozitivne attribute, s čimer se loči od »njih«. Močnejša kot je družbena identifikacija s kolektivnimi kategorijami, težje je priznati individualne razlike. Tako je težko sprejemljivo, da bi del »nas« bili vojni zločinci ali da bi bili del »njih« posamezniki vredni zaupanja in empatije (Biro in dr. 2004, 195).

Gre za kolektivne kategorije oziroma izkušnje, pripovedi ter »resnico« etničnih skupin v nasprotju z izkušnjami posameznikov. Primera sta izjavi »preživeli smo, a nad nami so izvedli masaker« in »ubežali smo, a veliko so jih ubili in posilili«. S tem skupina izraža svoj kolektivni status žrtve ter hkrati dodeli kolektivno krivdo drugi skupini. Tekmovanje za status žrtve vodi k relativizaciji trpljenja. Relativizacija omogoči priznavanje dejstev na eni strani in sočasno zanikanje odgovornosti na drugi strani. Na splošno vprašani priznajo, da je v vojni trpela tudi druga skupina. A ob vprašanjih glede specifičnih zločinov vprašani odvrtačajo s še hujšimi zločini, ki so bili storjeni proti njihovi lastni skupini. Primer je izjava, da »je le del

medijskega boja, da so bile le muslimanske ženske posiljene. Seveda je prišlo do nekaterih posilstev Muslimank. In zločinci so bili obsojeni za ta dejanja. A ostaja skrito, da so bile posiljene številne Srbkinje« (Mannergren Selimović 2009, 11). Kolektivne pripovedi oziroma etnopolitični diskurz presežeta torej koncepta skupne resnice ter individualne odgovornosti, ki ju promovira MKSJ. Pravzaprav je njegovo sporočilo o dejstvih ter pravičnosti preneseno v nevarnost oziroma grožnjo posamezni etnični skupini. Razumljeno je torej, da so sodni postopki MKSJ usmerjeni proti »naši« narodni skupini. Iz tega izhaja pogosto uporabljena fraza »edino proti nam vodi MKSJ sodne postopke« (Ćorkalo in dr. 2004, 148).⁴⁷

Po študiji Weinsteina in dr. (2000, 24–31) sodni procesi legitimizirajo status posamezne etnične skupine kot žrtve. Torej so Bošnjaki žrtve srbske agresije, bosanski Srbi žrtve državljanske vojne in bosanski Hrvatje žrtve agresije Jugoslovanske ljudske armade.⁴⁸ Tudi v študiji Ćorkalove in dr. (2004, 148) se pripadniki vsake narodne skupnosti dojemajo kot največje žrtve spopadov, pri čemer priznavajo, da so vojni zločinci tudi znotraj njihovih narodnih skupin. A le-ti so v manjšem številu kot pa zločinci iz druge narodne skupine.

Na vprašanje, če je v BiH prišlo do genocida, so pritrdilno odgovorili vsi bošnjaški pravni strokovnjaki v vzorcu, 72,7 % bosanskih Hrvatov in le 44,4 % bosanskih Srbov. Pri določanju, proti kateri skupini je bil storjen genocid, je viktimizacija še bolj očitna. Velika večina bošnjaških sodnikov in tožilcev je odgovorilo, da je bil genocid storjen proti Bošnjakom, medtem ko je 54,5 % bosanskih Hrvatov dejalo, da je bil genocid storjen proti vsem trem etničnim skupinam. Najbolj pogosta odgovora bosanskih Srbov sta bila, da do genocida ni prišlo ali da je bil storjen proti vsem skupinam. Zadnji odgovor sicer prizna vpletenost lastne skupine v genocid, a hkrati potrdi status svoje skupine kot žrtve vojne (Weinstein in dr. 2000, 59–61).

Poleg poudarka na etnopolitični identifikaciji Mannergren Selimovićeva (2009, 18–20) izpostavi tudi koncept »manj-uvrščenih«, torej ljudi, ki iščejo alternativo dominantnemu diskurzu izključevanja. »Manj-uvrščeni« izrecno zavračajo kolektivne pripovedi temelječe na etnopolitičnem izključevanju. Tako obsojajo, da je prišlo do zločinov v imenu skupine, kateri

⁴⁷ Nadalje analiza podatkov EWS UNDP dokazuje, da je na pripadnost posamezni narodni skupnosti povprečno ponosnih devet od desetih vprašanih. Medtem ko je odstotek upadal v letih 2003 do 2005, je do leta 2008 ponovno narasel do 93,7 %. Najbolj ponosni na pripadnost narodni skupnosti so v letu 2008 Bošnjaki (95,4 %), najmanj Srbi (92,2 %). V manjši meri so prebivalci BiH ponosni na svoje državljanstvo, namreč le sedem od desetih vprašanih je ponosno nanj. Ponovno so na državljanstvo BiH v letu 2008 najbolj ponosni Bošnjaki (92,8 %) in z veliko razliko najmanj Srbi (48,9 %).

⁴⁸ Na vprašanje, kdo nosi krivdo in odgovornost za vojno, je večina Bošnjakov na prvo mesto postavila Srbe (68 %), medtem ko na zadnje mesto sebe (8 %). Bosanski Hrvatje največjo odgovornost pripisujejo Srbom (60 %) in mednarodni skupnosti (57 %), medtem ko sebi le v 14 %. S strani bosanskih Srbov prvi dve mesti zavzameta ZDA (66 %) in NATO (64 %) ter zadnjo Srbi (23 %). Tako vse strani bolj krivijo ostale kot pa sebe. Rezultati izhajajo iz javnomnenjske raziskave s 1.200 državljanji in 300 občinskimi uradniki v juliju 2004 (Irwin 2006, 16).

pripadajo. Pravijo, da »nihče ni imel pravice, da v mojem imenu karkoli stori«. Po drugi strani zavračajo obsojanje celotne skupine kot storilcev. »Pravijo, da so Srbi napadalci. To se mi zdi smešno, glede na to da sem Srb in nisem nikomur storil ničesar,« je primer izjave »manj-uvrščene«. Le-ti imajo bolj pozitivno mnenje do MKSJ, predvsem glede njegove funkcije iskanja resnice. Kajti vzpostavljanje pravičnosti preko kaznovanja odgovornih nikoli ne more doseči zadoščenja žrtev.

7.1.2 Ustvarjanje platforme za žrtve

Več kot 5.000 žrtev je pričalo pred MKSJ, medtem ko so njihove zgodbe dosegle javnost v celotni regiji preko televizijskega in internetnega prenosa ter drugih medijev. Nadalje je tožilstvo MKSJ intervjuvalo dodatnih 1.400 potencialnih prič. Devet od desetih prič vključenih v Stoverjevo in Weinsteinovo raziskavo (2004, 108) utemeljuje svoje pričanje z moralno obvezo do sorodnikov ali skupnosti, da povedo resnico o njihovem trpljenju v pričo obtoženega. Kar pomeni, da MKSJ služi kot forum, kjer žrtve in priče lahko uresničijo svojo moralno obvezo.

MKSJ je ustanovil Oddelek za žrtve in priče, ki pomaga žrtvam in pričam v sodnem postopku. Ne glede na pomembnost dela, ki ga opravlja, je Oddelek v pomanjkanju osebja in sredstev (Kaszubinski 2002, 483). Od leta 2000 dalje lahko MKSJ sprejema dokaze tako ustno prek pričanj kot tudi pisno, kar zmanjša možnost žrtev, da povedo svoje izkušnje pred MKSJ. Po drugi strani je možno trditi, da to omogoča hitrejši potek sodnih postopkov ter žrtvi prihrani izkušnjo navzkrižnega zaslišanja (Clark 2009, 129).

Vsa pričanja so dokumentirana in dostopna vsem zainteresiranim preko arhivov MKSJ, tudi v bosanskem, hrvaškem in srbskem jeziku (Popović 2009, 37). Kar pomeni, da imajo pričanja pomen za širšo publiko. A hkrati je potrebno upoštevati, da je MKSJ intervjuval le priče relevantne njegovim selektivno izbranim sodnim primerom, kar pomeni, da številne žrtve niso imele priložnosti, da bi povedale svojo zgodbo pred MKSJ.

Poleg tega niti Statut MKSJ niti njegova Pravila postopka in dokazovanja ne podelijo pričam posebnih pravic, temveč le »upravičenosti«. Ker preiskovalci in tožilci MKSJ poučijo priče o njihovih upravičenostih na arbitraren način ter redko vzdržujejo redni kontakt in jasno komunikacijo z njimi, dobijo priče pogosto negativno mnenje o MKSJ (Stover in Weinstein 2004, 110).

Na negativno razumevanje MKSJ vpliva tudi, da MKSJ temelji na elementih civilnega in običajnega pravnega sistema, slednjega žrtve slabo poznajo in težje razumejo. Tako se žrtve,

ki pričajo pred MKSJ v Haagu, znajdejo pred tujim sodiščem, pred tujimi sodniki in sodelujejo v pravnem postopku, ki jim ni poznan. Predvsem je za žrtve travmatična izkušnja navzkrižnega zaslišanja. Po izkušnji žrtve iz Srebrenice se ob navzkrižnem zaslišanju žrtev počuti, »kot da bi bila ona krivec« (v Clark 2009, 128). Ker je pričanje žrtev omejeno z odgovarjanjem na vprašanja tožilca in obrambe, priča ne more povedati svoje izkušnje v celoti. »Sodnik jih mora ustaviti in usmeriti nazaj na vprašanje, kar je frustrirajoče za žrtve. Tako lahko prihod v Haag in pričanje pred MKSJ predstavlja travmatično izkušnjo za žrtve,« je priznala vodja kabineta MKSJ Gabrielle McIntyre (v Clark 2009, 128). Kazenska sodišča tako niso primerna za obsežno pripovedovanje, kakršno bi ustrezalo večini žrtev.

Zaradi kompleksnosti in dolžine sodnih postopkov nekatere priče pričajo večkrat, kar lahko vodi v »izgorelost žrtev«. Če posameznik večkrat priča pred MKSJ v razponu nekaj let, v tem času znova in znova podoživlja svoje travme, kar pomeni, da MKSJ negativno vpliva na rehabilitacijo žrtev (Clark 2009, 129).

Pravzaprav redke priče trdijo, da bi imelo pričanje terapevtski učinek. Tiste, ki občutijo katarzo nemudoma po pričanju, izgubijo ta občutek po povratku v lokalno skupnost. Priče pogosto pričajo o občutku nemoči in zapuščenosti po vrnitvi v BiH. »Ko sem pričala pred MKSJ, so me obravnavali zelo lepo. Po koncu pričanja, so se vrata zaprla in pravljičica se je končala. Bolje je biti vojni zločinec kot pa žrtve,« je dejala bošnjaška priča iz Višegrada (v Clark 2009, 130). Na mnenje prič negativno vplivajo kratke kazni ali razveljavitve obsodb pred prizivnim senatom. Priče proti najvišjim političnim in vojaškim obtožencem želijo tudi nadaljevati svoje »delo kot priče« v primerih lokalnih vojnih zločincev (Stover in Weinstein 2004, 107). Če sodni postopki proti »majhnim ribam« ne potekajo, je lahko to frustrirajoče za žrtve.

Poleg tega pričanje odpira vprašanje varnosti žrtev, še posebej v primeru sodnih postopkov proti nekdanjim političnim in vojaškim voditeljem. Ker MKSJ nima lastnega mehanizma izvrševanja, lahko zunaj sodnih dvoran stori le malo za zaščito prič (Baroni 2000, 240). Za to naj bi po vrnitvi prič v nekdanjo Jugoslavijo poskrbele lokalne oblasti. To postavi priče, še posebno tiste z območij, kjer predstavljajo manjšino, v ranljiv položaj (Stover in Weinstein 2004, 111). Medtem ko ni potrjeno, da bi MKSJ prispeval k rehabilitaciji žrtev, služi za določen delež žrtev kot platforma, kjer lahko uresničijo svojo moralno dolžnost in pričajo o storjenih vojnih zločinih.

7.2 Zagotavljanje pravičnosti

7.2.1 Kazensko pravna učinkovitost MKSJ

MKSJ je obtožil 161 oseb kršenja mednarodnega humanitarnega prava. Sodne postopke je zaključil v primeru 120 obtoženih v 86 primerih, kar predstavlja 74,5 % vseh obtožencev. Do danes jih je bilo 60 obtoženih, 11 oproščenih, v 36 primerih so bile obtožbe umaknjene ali so obtoženci pred razsodbo umrli, medtem ko je bilo 13 primerov prenesenih v nacionalno jurisdikcijo po pravilu *11bis*. Trenutno potekajo sodni postopki proti 41 obtoženim v 18 primerih, od tega so 4 obtoženci v postopku predhodne obravnave, prvostopenjsko sojenje poteka proti 21 obtoženim, sojenje pred prizivnim senatom poteka proti 12 obtožencem, možnost za pritožbo imata še dva storilca, medtem ko sta dva obtožena na prostosti (MKSJ 2009). Osnovni cilj MKSJ je izpeljati sodne postopke proti najbolj odgovornim za vojne zločine v nekdanji Jugoslaviji. Dokler sta na prostosti še Ratko Mladić, poveljnik vojske bosanskih Srbov, in Goran Hadžić, politični vodja srbske entitete vzpostavljene na Hrvaškem, MKSJ ni v celoti uresničil svojega cilja.

Vojni zločinci, predvsem tisti s poveljniško odgovornostjo, leta 1993 niso razumeli MKSJ kot resne grožnje. Niso verjeli, da bi MKSJ lahko proti njim sprožil sodne postopke in jih dejansko obsodil. A tekom časa je MKSJ potrdil, da lahko sodi tudi tistim s poveljniško odgovornostjo za kršitve mednarodnega humanitarnega prava (Neier v Novalić 2007, 13). Tako je MKSJ izpeljal postopke proti Biljani Plavšić, nekdanji predsednici RS, Momčilu Krajišniku, Radislavu Krstiću, nekdanjemu poveljniku Drine korpusa vojske RS, Slobodanu Miloševiću, nekdanjemu predsedniku Srbije in ZRJ, in Radovanu Karadžiću, nekdanjemu predsedniku RS. S tem ko je MKSJ sodil političnim in vojaškim voditeljem, je ovrgel do tedaj prevladujoči koncept nekaznovanja storilcev s poveljniško odgovornostjo. Potrdil je, da je vsak odgovoren za svoja dejanja ne glede na političen ali vojaški položaj.

Pri izbiri primerov je tožilstvo izrecno upoštevalo etnično pripadnost obtožencev, da bi s tem zagotovilo nepristranskost sodnih postopkov in posledično zmanjšalo etnične napetosti v regiji in tako preseгло etničnost. Strategija je temeljila na izboru reprezentativnih »zgodnih primerov« zločinov storjenih tako proti Bošnjakom, kot proti bosanskim Srbom in Hrvatom (Teitel v Kostić 2005, 52).⁴⁹ Ti zgodni primeri naj bi zagotovili pravičnost celotni družbi ne

⁴⁹ Selektivnost primerov ne temelji na dejstvu, da je do kršitev človekovih pravic prišlo na vseh straneh, temveč da so nekatere strani bile bolj podvržene kršitvam kot druge (Akhavan 1998, 775). Po poročilu Komisije strokovnjakov so 90 % zločinov storili srbski ekstremisti, 6 % hrvaški in 4 % bošnjaški (Karlsen 2000, 135).

glede na to, da v veliki meri ne zagotavljajo pravičnosti neposredno žrtvi. S tem ko naj bi zgleden primer proti bosanskemu Srbu, Hrvat ali Bošnjaku zagotovil pravičnost vsaki žrtvi, katere storilec je bil bosanski Srb, Hrvat ali Bošnjak, MKSJ v svoj mandat vključuje vprašanje etnične pripadnosti in kolektivnih identitet žrtev oziroma storilcev (Delpla 2007, 233).

MKSJ izpolnjuje standarde pravičnih procesov, in sicer glede pravice obtoženega do pravičnega sojenja, varstva pred ponižujočim in nehumanim ravnanjem in odprave smrtne kazni (Gloppen 2006, 43). Po študiji Meernika in Kingove (2001, 345–69) je MKSJ učinkovit pri vzpostavljanju pravičnosti oziroma je pravičen in nepristranski pri določanju kazni. Kazen je sorazmerna s pravnimi faktorji, kot so narava zločina, raven odgovornosti ter olajševalne in obtežilne okoliščine, medtem ko kazen ni odvisna od etnične pripadnosti storilca. Obsojeni s poveljniško odgovornostjo so prejeli več mesecev daljše kazni kot obtoženci s srednjo ali nižjo odgovornostjo. Obsojeni za zločine proti človečnosti, ki so storjeni proti celotni nacionalni, etnični, rasni ali verski skupni ter človeštvu na splošno, so prejeli daljše kazni kot obtoženi za kršenje zakonov in običajev v vojni.⁵⁰ Po mnenju Meernika in Kingove to utemelji pravičnost in nepristranskost sodb MKSJ.

Avtorji večine raziskav trdijo, da v BiH obstaja splošno prepričanje, da morajo biti posamezniki odgovorni za zločine podvrženi sodnim postopkom. Pravni strokovnjaki v študiji Weinsteina in dr. (2000, 24–32) zavračajo sodne procese proti celotni narodni skupini za dejanja storjena s strani njenih voditeljev. Zahteva po kaznovanju obtoženih je najmočnejša pri Bošnjakih. Medtem bosanski Srbi in Hrvatje zagovarjajo odgovornost le na splošno oziroma izražajo potrebo po mednarodnem priznanju njihove narodne skupine kot žrtve vojnih zločinov. Predvsem za bosanske Srbe je odgovornost abstrakten pojem.

Predstavniki NVO v študiji Cibellijeve in Guberekove (1999, 14) menijo, da je kazenska odgovornost pomembna ter da morajo biti vsi vojni zločinci privedeni pred sodišče. MKSJ je tisti organ, ki ima mandat, da vodi sodne postopke in izreka obsodbe za vojne zločine.

Tudi žrtve podpirajo sojenje vojnim zločincem, saj morajo biti vsi odgovorni za zločine kaznovani. Skoraj osem od desetih žrtev v študiji Kutnjak Ivkovićove (2001, 301–2) ocenjuje, da je najbolj primerno telo za kazenski pregon v nekdanji Jugoslaviji MKSJ. Najpomembnejši razlog je, da lahko MKSJ v največji meri zagotovi, da bodo storilci kaznovani. Tudi vključeni v študijo Čorkalove in dr. (2004, 147) zavrnejo, da bi osumljencem sodila lokalna sodišča, saj naj sodniki ne bi bili objektivni.

⁵⁰ V času raziskave MKSJ še ni izrekel obtožbe za genocid (Meernik in King 2001, 364).

A MKSJ zato še ne zagotavlja pravičnosti. V očeh žrtev je pravičnost MKSJ spremenljiva, nenapovedljiva in nepopolna: obtoženci so lahko oproščeni, kazni minimalne in obsodbe zavrnjene. Pravičnost ne obsega le kazenskih procesov, temveč tudi druge ukrepe ostalih oblik tranzicijske pravičnosti, kot je vračanje lastnine, reparacije, javna opravičila, programi rehabilitacije ipd. (Stover in Weinstein 2004, 115).

Skoraj vse žrtve v študiji Kutnjak Ivkovićeve (2001, 311–12), ki vidijo MKSJ kot najbolj primerno kazensko telo, verjamejo, da je sojenje pred MKSJ pravično ter da so pravične tudi odločitve MKSJ. Medtem večina tistih, ki kot najbolj primerno kazensko telo vidijo lokalna sodišča, ne dojema ne sojenja (v 64,7 %) ne odločitev MKSJ (90,8 %) kot pravičnih. Primer je trditev bošnjaškega obtoženca, da sojenja proti Bošnjakom izhajajo iz želje po etničnem ravnotežju pri obtožbah in ne temeljijo na argumentih sodnih primerov (*Prosecutor v. Zejnil Delalić v Meernik* 2005, 277).

Terenska študija Delpa (2007, 219) najde razloge za razumevanje MKSJ kot institucije, ki ne zagotavlja pravičnosti, v selektivnosti sodnih postopkov. Arbitraren izbor primerov med nešteti kršitvami mednarodnega humanitarnega prava, posledično nekaznovanje številnih vojnih zločincev, predvsem »malih rib«, neposrednih storilcev, ki jih žrtve poznajo in želijo videti na sodišču, osredotočenost le na sojenje vojnim zločincem in ne-obračevanje političnih in gospodarskih zločinov vzbuja prevladujoč občutek krivičnosti v BiH. Nasprotno so predstavniki NVO iz FBiH v začetni fazi delovanje MKSJ obravnavali kot nepravično sodno telo, ki ni uspelo soditi »velikim ribam« (Kristen in Guberek 1999, 16). Tako se je začetno nezadovoljstvo z nezmožnostjo izpeljave sodnih postopkov proti poveljniško odgovornim postopno spremenilo v nezadovoljstvo zaradi nezmožnosti MKSJ izpeljati sodne postopke proti »malim ribam«.

Kritika MKSJ nadalje leti na njegovo politiko kaznovanja, saj so kazni pogosto razumljene kot nerazumno kratke. Primer neprimerne kazni ter posledičen neuspeh MKSJ, da vzpostavi pravičnost, predstavlja za bosanske Srbe primer proti Naserju Oriću,⁵¹ za Bošnjake obsodba Dražena Erdemovića⁵² in za bosanske Hrvate obsodba »vukovarske trojice«⁵³ (Clark 2009,

⁵¹ Naser Orić, poveljnik oboroženih sil Republike Bosne in Hercegovine v Srebrenici, je bil leta 2003 obtožen uničevanja in povzročanja škode na civilni infrastrukturi, ki presega vojaške potrebe, umora in trpinčenja. Leta 2006 je bil obsojen na dve leti zapora na podlagi poveljniške odgovornosti za umor in trpinčenje. Pritožbeni senat MKSJ je 3. julija 2008 zavrnil obsodbo in oprostil Orića vseh obtožb, saj poveljniška odgovornost ni bila dokazna nedvoumno (Clark 2009, 131).

⁵² Dražen Erdemović, pripadnik vojske RS, je bil leta 1996 obtožen za zločine proti človečnosti, za umor 70 ljudi. Na pritožbo je bil obsojen na pet let zapora. Medtem ko je sodniška zbornica zavrnila izhodišče obrambe o kršenju mednarodnih humanitarnih norm pod pritiskom, je kot olajševalne okoliščine upoštevala mladost obtoženca, predajo in priznanje krivde, globoko obžalovanje, sodelovanje s tožilstvom in nizek rang v vojski RS (Kerr 2004, 71).

131). MKSJ tako ne uresniči pravice žrtve do zadoščenja v obliki obsodbe storilca in dolžine kazni. Splošno prepričanje je, da kazni v primeru sporazumov o priznanju krivde ne nosijo zadostne teže za storjene zločine ter niso dovolj stroge, da bi odvrčale od nadaljnjih zločinov. Žrtve ocenjujejo določeno kazen glede na storjeni zločin in ne glede na individualno določanje kazenske odgovornosti, na čemer temelji kazensko pravo. Poleg tega vedenje oseb, ki so sklenile sporazum o priznanju krivde, ne kaže odgovornosti ali obžalovanja za storjene zločine (Popović 2009, 37). Tako ni pomembno le, da so sodni postopki izpeljani po najvišjih mednarodnih pravnih standardih, temveč tudi, da dobi družba občutek, da vidi, kako se izvaja pravičnost (Clark 2009, 131). Sporazume o priznanju krivde in obsodbe na njihovi podlagi žrtve razumejo kot nadaljevanje nepravičnosti iz časa vojne, ki še utrdijo njihovo travmo in tako spodbujajo učinek nasproten spravi.

Potrebno je upoštevati, da se razumevanje pravičnosti s strani prebivalstva BiH in s strani MKSJ lahko razlikuje. Primer predstavlja koncept poveljniške odgovornosti, ki je med prebivalstvom nekdanje Jugoslavije negativno sprejet. V družbi namreč velja prepričanje, da je neposredno odgovoren le storilec dejanja, kar izhaja iz tradicije nekaznovanja voditeljev (Del Ponte v Kostić 2005, 90). Drug primer se nanaša na preiskave množičnih grobišč. MKSJ zanimajo predvsem karakteristike zločina in zbiranje dokazov, da lahko določi kategorijo zločina in uspešno vodi kazenski postopek. Medtem ko je za žrtve ključna individualna identifikacija in pokop ubitih (Delpla 2007, 223). Tretji primer izhaja iz Delpline študije (2007, 225), da je za žrtve pomembna aktivnost MKSJ le obsodba in dolžina kazni storilca. Medtem MKSJ poudarja pomen sodnih postopkov in njihovo vlogo kot vzorčne primere za ostale vojne zločine, pri čemer obsodba ne igra ključne vloge. Kar pomeni, da prebivalstvo lahko zavrne pravičnost zagotovljeno s strani MKSJ ter jo razume kot krivico. Ne glede na objektivne uspehe MKSJ pri uresničevanju njegove glavne funkcije sojenja vojnim zločincem, bi težko trdili, da je s strani MKSJ vzpostavljena pravičnost prispevala k pozitivni spremembi družbenih in političnih odnosov v BiH.

⁵³ Mile Mrkšić, Miroslav Radić in Veselin Šljivančanin so bili obsojeni kršenja zakonov in običajev v vojni in zločinov proti človečnosti storjenih v Vukovarju. Mrkšić in Šljivančanin sta bila 27. septembra 2007 spoznana za kriva kršenja zakonov in običajev v vojni in obsojena na 20 in 5 let zapor, medtem ko je bil Radić oproščen krivde (Clark 2009, 139).

7.2.2 Priznavanje žrtvam za njihovo trpljenje

Outreach program MKSJ je osredotočen na priznavanje trpljenja žrtvam. Tako je na spletni strani MKSJ prostor namenjen žrtvam, da povedo svojo zgodbo. S poslušanjem prič MKSJ »zagotavlja, da je trpljenje žrtev iz nekdanje Jugoslavije priznano« (Holthuis v Kostić 2005, 96).

A po študiji Delphe (2007, 231) sodni postopki ne prinesejo priznavanja žrtvam, niti izboljšanja njihovega družbenega ali simboličnega statusa. Status žrtev ni dovolj prevladujoč v BiH, da bi presegel zaničevanje, ki ga trpijo nekatere žrtve. MKSJ ne pripomore k preseganju tega zaničevanja. Tako MKSJ ne obnovi dostojanstva žrtev in ne spodbudi izgradnje novih odnosov.

7.3 Spodbujanje demokratičnih reform

7.3.1 Spoštovanje vladavine prava in izgradnja pravnega sistema

Medtem ko je potreba po vzpostavitvi vladavine prave v BiH splošno priznana, pravni strokovnjaki v študiji iz leta 2000 ne menijo, da bi MKSJ spodbujal vzpostavitev vladavine prava v BiH. Zaradi nejasnosti postopkov MKSJ in njegovega nadzora nacionalnih kazenskih postopkov preko Rimskega sporazuma naj bi MKSJ pravzaprav oviral lokalne sodne postopke proti vojnim zločincem. Poleg tega pravni strokovnjaki zavračajo pravna usposabljanja organizirana s strani MKSJ kot ignorantska in nespoštljiva (Fletcher in Weinstein 2004, 34).

Raziskavo je potrebno upoštevati z ozirom na leto raziskave. Kajti do sprejema Strategije zaključka dela MKSJ leta 2003 je središče sojenja vojnim zločincem ostajalo na MKSJ, medtem ko je sodiščem na nacionalni, lokalni ravni ter ravni entitet spodletelo pri kazenskemu pregonu vojnih zločincev. To v največji meri velja za sodišča v RS (Dizdarević in dr. 2006, 44).⁵⁴ Prav tako je prišlo do konfliktov med sodnimi telesi, predvsem med MKSJ in ustanovitvijo potencialne Komisije za resnico in spravo. A Strategija je razširila mandat MKSJ, da prispeva k vzpostavljanju zmogljivosti nacionalnega pravnega sistema, ki prevzame sojenje vojnim zločincem po koncu delovanja MKSJ (Sadović in dr. 2006, 6.

⁵⁴ Na nepristranskost in učinkovitost sodišč so vplivali pomanjkanje, migracije ali razkropitev pravnih strokovnjakov, pomanjkanje ustrezne opreme in poslopij, neučinkovite preiskave, obširno zavlačenje primerov, vprašljive odločitve in splošno pomanjkanje zaupanja v pravosodni sistem. Tako je možno trditi, da so bile številne aretacije arbitrarne in sodni postopki nepravilni (O'Donoghue in Dedić 2005, 8).

pogl.). Tako je Strategija dala nov zagon reformi pravosodnega sistema v smeri krepitev zmogljivosti nacionalnih, entitetskih in lokalnih sodišč.

Tako je MKSJ začel iniciativo za reformo pravosodnega sistema BiH, vključujoč ustanovitev Ministrstva za pravosodje, Sodišča BiH in Tožilstva BiH. MKSJ ter OHR sta leta 2003 organizirala skupine izvedencev, ki so pripravile strategijo za kazenskopравни pregon vojnih zločinov na nacionalnem in entitetskem nivoju. Osrednjo točko strategije predstavlja vzpostavitev Oddelka za vojne zločine pri Sodišču BiH (Fassier v Kostić 2005, 103–4). Tako je MKSJ ključno prispeval h krepitev zmogljivosti nacionalnih pravosodnih institucij ter nudil podporo vzpostavitvi institucij specializiranih za pregon oseb osumljenih kršitev mednarodnega humanitarnega prava.

Z namenom vzpostavljanja vladavine prava v BiH je MKSJ organiziral izobraževanja in usposabljanja pravnih strokovnjakov ter prenesel na nacionalni nivo dokumente, vključujoč sodbe, dokazni material, izjave prič, video material in prepise sojenj (Clark 2009, 137). Poleg tega je tožilstvo preneslo tožilec v regiji dodatne dokumente, ki jih MKSJ ni uporabil v svojih primerih (Del Ponte v Kostić 2005, 87). Tako je MKSJ v nasprotju z začetno fazo, ko je bil razvoj nacionalnega pravosodja popolnoma zapostavljen, srednjeročno prispeval k okrepitev pravosodnega sistema v BiH. Le-ta je sedaj v določeni meri komplementaren MKSJ, kar brez Strategije zaključka njegovega dela ter razširitve mandata na podporo nacionalnem pravnem sistemu ne bi bilo možno.⁵⁵

7.3.2 Delegitimizacija institucij in oseb odgovornih za vojno

MKSJ je okreпил proces demokratizacije, s tem ko je diskreditiral nacionalistične politične voditelje in druge akterje odgovorne za zločine ter odprl prostor bolj zmernim političnim akterjem (Akhavan 2001, 9). Po mnenju Akhavana (1998, 800) je MKSJ pripomogel k temu, da v uradni proces mirovnih pogajanj v Daytonu nista bila vključena takrat že obtožena Karadžić in Mladić. V nadaljnjem procesu politične marginalizacije in pravne izključitve je Karadžić izgubil svoj političen položaj. Dodatno ga je delegitimiziral premier Milorad Dodik, ki je Karadžiću predlagal, da se preda MKSJ. Dodik je poleg tega predal kot dokazni material 1.200 strani dolg dokument, poleg video in avdio zapisov, ki so omenjali 440 oseb potencialno odgovornih za kršitve človekovih pravic (Karlsen 2000, 136).

⁵⁵ Ne glede na realen napredek pri razvoju nacionalnega pravosodnega sistema, le-ta tudi med 2007 in 2008 uživa malo zaupanja v BiH. Skoraj šest od desetih vprašanih iz baze EWS UNDP ocenjuje, da pravosodni sistem slabo opravlja svoje delo. Najslabšo oceno mu pripišejo bosanski Hrvatje, podpira ga le 36,8 % vprašanih, bosanski Srbi ga podprejo v 42,3 % in Bošnjaki v 45 %.

Srbska demokratična stranka se je po odhodu Radovana Karadžića iz političnega življenja oddaljila od »okovov preteklih dogem« in se začela predstavljati kot zmerna stranka (Akhavan 2001, 15–16).⁵⁶ Obtožnice MKSJ in aretacije so neposredno vplivale na nastanek bolj zmernih političnih sil in bolj spravljivo obnašanje političnih strank. Politične stranke težje zanikajo zločine storjene v imenu posamezne etnične skupnosti. K spremembi politične klime je ključno vplival MKSJ, ne samo s sodnimi postopki temveč tudi s sodelovanjem pri drugih mehanizmih tranzicijske pravičnosti.

Aretacije znanih političnih osebnosti, kot je Momčilo Krajišnik, so sprožile mile reakcije, kar nakazuje, da je MKSJ diskreditiral nacionalistične sile. Aretacija v primeru Krajišnika ni spodbudila nemirov ali povračilnih ukrepov proti SFOR, le simbolične izjave političnih strank, tako da je MKSJ preprečil obnovitev medetničnih spopadov (Akhavan 2001, 14). Po drugi strani so aretacije nekaterih drugih obtožencev, kot je Slobodan Milošević, ali predaji bošnjaškega generala Seferja Halilovića in hrvaškega poveljnika Tihomirja Blaskića vzpodbudile napetosti v družbi. Medtem je aretacija Radovana Karadžića pozitivno vplivala na družbeni red (Zaimović in Maure 2008, 16). Na podlagi reakcij na posamezne aretacije ali predaje je težko sklepati ali je MKSJ delegitimiziral te osebe ali na reakcije vplivajo drugi faktorji.

Do ustvarjanja prostora za bolj zmerne politike je v nekaterih primerih prišlo posledično zaradi MKSJ. Namreč zaradi nesodelovanja z MKSJ je OHR v nekaterih primerih uresničil Bonnska pooblastila ter s funkcij odstranil politične predstavnike. Tako je na primer Visoki predstavnik Paddy Ashdown zaradi nesodelovanja RS z MKSJ s položaja odstranil devet uradnikov, zamrznil bančne račune ter zahteval sistematično reformo kazenskega pravosodja ter varnostnih institucij (Budin 2006, 41. ods.).

Nadaljnji primer, ko je do napredka prišlo posledično zaradi MKSJ ter seveda pritiska mednarodne skupnosti, predstavlja Komisija za preiskovanje dogodkov v in okoli Srebrenice med 10. in 19. julijem 1995, v kateri je imel MKSJ status opazovalca. Na podlagi preiskav Komisije je RS leta 2004 izdala poročilo, v katerem je priznala odgovornost za zločine v Srebrenici ter dokazala vpletenost vojaških in političnih enot, vključno s posebnimi enotami Ministrstva za notranje zadeve RS (Sadović in dr. 2006, 6. pogl.). Tako je MKSJ v sodelovanju z OHR prispeval k ustvarjanju bolj zmernega političnega prostora in delegitimizaciji nacionalističnih funkcionarjev.

⁵⁶ Deveti člen četrtega aneksa Daytonskega sporazuma določa, da oseba obtožena s strani MKSJ ne sme kandidirati za ali zasedati politične funkcije (Popović 2009, 129).

Po drugi strani so tudi po podpisu mirovnega sporazuma v BiH vladale iste politične stranke, ki so v času spopadov nadzorovale in usmerjale boje (Fletcher in Weinstein 2002, 597). Razen Karadžića in Mladića, ki sta bila vsaj navidezno izključena iz javnega življenja, so v obdobju po Daytonu osumljenci vojnih zločinov ostali del javnega življenja in del kriminalnih mrež, ki so ovirale napredek na področju vračanja beguncev, izobraževanja, zdravstvene reforme ipd. Tako so številni osumljenci, ki so še kar zasedali pomembne funkcije, predstavljali veliko oviro na poti k vzpostavljanju miru. Njihova obtožba s strani MKSJ in posledična aretacija je sčasoma prispevala k ustvarjanju prostora za bolj zmerne politike (Kerr 2007, 380). Potrebno je vzeti v obzir zločince nižjega in srednjega ranga, ki jih MKSJ ni obtožil in s tem delegitimiziral. V primeru, da tega niso storila tudi domača sodišča, te osebe še vedno zasedajo politični in družbeni prostor, ne da bi sodno telo spodbijalo njihovo legitimiteto.

Poleg tega moč političnih strank, ki so podpirale ali spodbujale vojne zločine, ni bistveno usahnila. Tako MKSJ ni onemogočil režimov, ki so zagovarjali etnično čiščenje in sistematično izvajali politike s tem ciljem (Bašić 2006, 365). V Irwinovi raziskavi (2006, 18) polovica vprašanih (54 % Bošnjakov, 50 % bosanskih Srbov in 31 % Hrvatov) oceni kot zelo pomembno posledico vojne dejstvo, da so politične stranke odgovorne za vojno še vedno politično aktivne in močne. V 47 odstotkih je pomembna posledica vojne še vedno aktualno sodelovanje med vojnimi zločinci in politiki.

Vse tri narodne skupine v študiji Weinsteina in dr. (2000, 17) obsojajo vlogo politikov v obdobju spopadov in potem. Politiki so zanetili vojno in so odgovorni za prenos etničnih identitet v sfero političnega sistema. Tudi po mnenju pravnih strokovnjakov ni prišlo do jasnega preloma s preteklim represivnim sistemom. Del prebivalstva še vedno slavi obtožence kot so Karadžić, Mladić in Gotovina kot heroje, ki so se borili za višje cilje in so nepravilno obsojeni (Mannergren Selimović 2009, 2). Tako sta bila še leta 2002 na prvih dveh mestih najbolj zaupanja vrednih javnih osebnosti v RS Mladić in Karadžić, ki jima je zaupalo 53,2 % in 46,7 % vprašanih (IDEA 2002).

Pomen narodne pripadnosti se kaže tudi pri vprašanju delegitimizacije vojnih zločincev. Na vprašanje »če bi bila predaja Karadžića pogoj BiH za pristop k NATO in EU, bi podprli njegovo predajo«, pritrtilno odgovarja 91,5 % Bošnjakov, 86,6 % bosanskih Hrvatov in 37,4 % Srbov (Budin 2006, 46. ods.). Tako bi predajo Karadžića v največji meri podpirali Bošnjaki in zavračali bosanski Srbi.

7.4 Vzpostavitev stabilnosti in miru

7.4.1 Odvracanje od novih kršitev človekovih pravic

MKSJ dve leti po svoji ustanovitvi in obtožbah Karadžića ter Mladića ni uspel preprečiti genocida v Srebrenici, torej ni uspel odvracati od nadaljnjih kršitev človekovih pravic (Akhavan 1998, 750).⁵⁷ Za uspešno odvracanje so potrebni trije elementi, in sicer sposobnost, da sodni mehanizem definira nesprejemljivo obnašanje, jasna obveza o kaznovanju zločinov in kredibilnost, da je sposoben izvesti represalije. V začetni fazi delovanja MKSJ ti trije elementi niso bili izpolnjeni (Blasić 2006, 370). Srebrenica torej predstavlja neuspeh MKSJ pri specifičnem in splošnem odvracanju od zločinov. A zagovorniki MKSJ trdijo, da bi bilo nerealno pričakovati, da »prvi poskus zagotavljanja mednarodne odgovornosti /.../ nemudoma spremeni zasidrano kulturo nekaznovanja v obvezujoče spoštovanje vladavine prava« (Akhavan 2001, 10). Vsekakor je MKSJ z genocidom v Srebrenici izgubil določeno mero kredibilnosti.

Gledano srednjeročno je MKSJ z aretacijami glavnih političnih in vojaških voditeljev osumljenih in obtoženih vojnih zločinov uspel uvesti splošno odvracanje od zločinov. V BiH je prenesel sporočilo, da so vojni zločini družbeno nesprejemljivi ter podvrženi sodnemu postopku in obsodbi (Bašić 2006, 370). To potrjuje široko razširjeno razumevanje, da morajo biti osumljeni kršitev človekovih pravic podvrženi sodnim postopkom. In res, po koncu oboroženih spopadov ni prišlo do novega večjega obsega zločinov. Vprašanje je, v kolikšni meri je k temu prispeval MKSJ. Meernik (2005, 279) z merjenjem ravni družbenega miru ob aretacijah in razglasitvah obtožb najbolj poznanih sodnih primerov MKSJ pride do rezultata, da MKSJ nima vpliva na raven družbenega miru oziroma je njegov vpliv v večji meri negativen kot pozitiven.

7.5 Sodelovanje nacionalnih in mednarodnih organov

Delo MKSJ zaznamuje odvisnost od sodelovanja držav nekdanje Jugoslavije in mednarodnih organizacij, saj MKSJ nima lastnega mehanizma izvrševanja. Kredibilnost MKSJ zmanjšuje prepričanje, da je glavni cilj SFOR/IFOR/EUFOR (Evropske sile) in Mednarodnih policijskih sil ZN (IPTF)/Policijske misije EU (EUPM) izvrševanje nalogov za

⁵⁷ Niti ni MKSJ odvrnil od nasilja na Kosovu v letih 1998 in 1999 (Clark 2009, 125).

aretacije izdanih s strani MKSJ. Negativno pojmovanje aretacij oziroma pomanjkanje aretacij nemudoma po podpisu Daytonskega sporazuma s strani teh teles je neposredno vplivala na negativno pojmovanje MKSJ. Ne glede na to, da MKSJ ni bil odgovoren za pomanjkanje politične volje in nepripravljenost sil, da bi tvegale izgube, je nosil krivdo v očeh javnosti (Kristen in Guberek 1999, 17). Nesodelovanje držav in mednarodnih organizacij v začetnem obdobju je nadalje oteževalo delo MKSJ in s tem še zmanjšalo njegovo vlogo pri obeh njegovih publikah, mednarodni skupnosti in prebivalcih nekdanje Jugoslavije.

Ne glede na to, da je BiH privolila v sodelovanje z MKSJ od samega začetka, vladi entitet tega nista vneto izvajali. V veliki meri so dejanja političnih strank bosanskih Srbov in Hrvatov odsevala dejanja srbske in hrvaške vlade.⁵⁸ Mnenje bosanskih Hrvatov se deli na tiste v zahodni Hercegovini, blizu meje s Hrvaško, ki nasprotujejo sodelovanju z MKSJ, in tiste razkropljene v etnično mešanih skupnostih FBiH, ki ne odklanjajo sodelovanja. Bošnjaške politične stranke ter druge skupine, ki podpirajo integriteto skupne države BiH, na splošno podpirajo in sodelujejo z MKSJ (Allcock in dr. 2005, 54–72).⁵⁹ Sodelovanju z MKSJ najbolj nasprotuje RS, ki je šele leta 2005 začela vidno sodelovati, predala prvega obtoženca, aretirala obtoženca srbske narodne pripadnosti, nakar je prišlo do številnih predaj v RS (Budin 2006, 43. ods.). Tako so politične elite večinoma zavračale sodelovanje z MKSJ, katerih pretekle voditelje je preiskoval, ter načrtno ali posledično negativno vplivale na razumevanje MKSJ v družbi.

Nivo sodelovanja držav nekdanje Jugoslavije se je spremenil s tem, ko so mednarodni akterji določili sodelovanje z MKSJ za *sine qua non* pogajanj za članstvo in pristop k EU in NATO. Pogojevanje temelji na predpostavki, da bo obravnavanje preteklosti kratkoročno prispevalo k demokratičnim reformam, medtem ko bo dolgoročno spodbujalo izgradnjo družbe temelječo na vladavini prava in spoštovanju človekovih pravic. Tako sodelovanje z MKSJ služi kot kazalec sprememb na širšem političnem nivoju (Kerr 2007, 383). S tem »MKSJ postane test izgradnje demokracije« v BiH in aktualna politična zadeva *znotraj* držav nekdanje Jugoslavije (Bjelaković 2002, 165). Sodelovanje z MKSJ tako postane »strateška kupčija«, ki v zameno za uvedbo normativnih sprememb prinaša politične, gospodarske in družbene koristi.

⁵⁸ Medtem ko sta obe državi nasprotovali sodelovanju z MKSJ, še posebno v času Tuđmana in Miloševića, je Hrvaška kasneje začela zagovarjati sodelovanje, Srbija je le-to izrecno zavračala (Kerr 2007, 381).

⁵⁹ Potrebno je upoštevati, da mnenje oziroma javna drža političnih strank nujno ne odraža mnenja ljudi, ki jih politične stranke zastopajo (Allcock 2005, 72).

Možno je trditi, da sodelovanje z MKSJ bolj spodbuja perspektiva članstva v NATO in EU kot pa »megleni ideali pravičnosti« (Kerr 2007, 380).⁶⁰ Pragmatičen pogled predstavi MKSJ predvsem kot politično gibalno in s tem spodbuja njegovo vlogo zagotavljanja pravičnosti, vzpostavljanja miru ter spodbujanja sprave. Instrumentalističen pristop do MKSJ ponazarja izjava predsednika RS Dragana Čavića, da »gre pot do Bruslja samo čez Haag« (v Kerr 2007, 382). Tako je MKSJ razumljen kot politični pogoj oziroma ovira pri uresničevanju političnih in ekonomskih ciljev in ne kot pravni mehanizem s ključno vlogo v procesu obravnavanja preteklosti, izgradnje vladavine prava in vzpostavitve pravičnosti. K izboljšanju te percepcije in vzpostavitve legitimitete MKSJ kot kredibilne sodne institucije ni pripomogel niti outreach program.

7.6 Outreach program

MKSJ je leta 1994 dovolil snemanje javnih sodnih postopkov s ciljem, da bi pokazal, da vzpostavlja pravičnost, da bi izpodbil nerazumevanje o njegovi vlogi in funkcijah ter izpolnil svojo izobraževalno vlogo. Projekt, da se sodni postopki prenašajo po satelitskem prenosu, ni imel učinka, glede na to da takrat večina ljudi ni imela satelitskih krožnikov. Če je gledalec imel dostop do prenosa sodnih postopkov, so bili le-ti nerelevantni in nerazumljivi za laičnega gledalca. Sodni postopki so mu bili tuji tako v jeziku kot v razumevanju samih postopkov MKSJ (Dimitrijević v Akhavan 1998, 794).

Leta 1999, šest let po njegovi ustanovitvi, je MKSJ vzpostavil outreach program oziroma program komunikacije s prebivalstvom nekdanje Jugoslavije. S programom je MKSJ želel na transparenten in razumljiv način razložiti svoje dejavnosti ter odločitve v sodnih postopkih tistim, ki so jih zločini najbolj prizadeli (Luban in dr. 2004, 193).⁶¹ Pred tem je MKSJ, kot je priznala takratna predsednica Kirk-McDonaldova, »skoraj popolnoma zanemaril svojo ciljno publiko v državah nekdanje Jugoslavije« (v Klarin 2009, 96). Tako je tri četrtine predstavnikov NVO leta 1999 menilo, da ni dobilo zadostne količine informacij o delovanju MKSJ. Informacij, kateri zločini so v pristojnosti MKSJ, ni prejelo 83 % NVO iz RS in 49 % NVO iz FBiH (Kristen in Guberek 1999, 15). Sadović in dr. (2006, 1. pogl.) trdijo, da je

⁶⁰ Pristopni proces k EU podpira večina vprašanih iz baze podatkov EWS UNDP, natančno 80,4 % vprašanih v letu 2008. Proces uživa največ podpore med Bošnjaki (91,2 %), sledijo bosanski Hrvatje s 75,6 % in nato Srbi z 68,9 %. Odnos med podporo pristopnih pogajanj in narodno pripadnostjo in oceno je statistično srednje močan.

⁶¹ Trenutno ima MKSJ regionalne pisarne outreach programa v Sarajevu, Zagrebu, Beogradu, Prištini in Haagu (MKSJ 2009).

neuspeh MKSJ pri komunikaciji in vpletanju civilne družbe v svoje aktivnosti ključno ogrozil možnosti MKSJ za spravo.⁶²

Za MKSJ je vprašanje svoje legitimnosti *pravno* vprašanje, ki ga je rešil pritožbeni senat s primerom Duška Tadića. Za prebivalce nekdanje Jugoslavije predstavlja MKSJ *politično* vprašanje o ustanovitvi in delovanju sodišča ter *moralno* vprašanje o legitimnosti vojne ter o politični odgovornosti zanj (Allcock in dr. 2005, 55).

Dejansko na javno mnenje o MKSJ minimalno vplivajo odločitve MKSJ oziroma dogajanje v Haagu. V največji meri na javno mnenje vplivajo izjave političnih, akademskih in kulturnih elit na eni strani ter poročanje lokalnih medijev na drugi. Potrebno je omeniti, da so najbolj vplivni mediji vseskozi pod vladnim nadzorom (Klarin 2009, 90). Tako je vprašanje, v kolikšni meri se outreach program lahko in bi se lahko, četudi bi bil ustanovljen leta 1993, učinkovito zoperstavil propagandi v rokah politične elite.

7.6.1 Legitimnost institucije s strani prebivalcev

V začetni fazi MKSJ ni užival legitimitete ne političnih strank ne ljudi. Bošnjaki so ga razumeli kot razlog za ne-intervencijo zahodnih sil, medtem ko so ga bosanski Srbi in Hrvatje videli kot vsiljeni mehanizem Zahoda. Na negativno pojmovanje MKSJ so vplivali njegova geografska oddaljenost, prepoved državljanom nekdanje Jugoslavije, da zasedajo višje položaje v MKSJ, izključitev muslimanskih in pravoslavnih sodnikov iz prvotne sestave senatov MKSJ, odsotnost komunikacijske strategije z nekdanjo Jugoslavijo ter sovražnost srbskih in hrvaških nacionalističnih medijev (Hazan 2006, 33).⁶³

Na osnovnem družbenem nivoju je MKSJ ostal zelo oddaljen od ljudi, predvsem tistih v RS. V začetnem obdobju so bili bošnjaški, hrvaški in srbski mediji glavni komunikacijski kanali, preko katerih so ljudje prejeli informacije o aktivnostih MKSJ (Nalepa 2007, 12). Lokalni mediji, nadzorovani s strani lokalnih vlad, so ustvarjali ovire za pretok točnih informacij o aktivnostih MKSJ preko politično motivirane cenzure, reinterpretacije ali filtriranja informacij ter zapore pretoka informacij. Na večino prebivalstva sta še vedno vplivali uradna propaganda in etnično pristranski mediji (Kutnjak Ivković 2001, 332).

⁶² Po drugi strani je MKSJ dokazal pomembnost outreach programov in s tem prispeval k razvoju in uspešnosti ostalih mednarodnih ali internacionaliziranih mehanizmov tranzicijske pravičnosti (Clark 2009, 135).

⁶³ Medtem ko je Generalna skupščina izvolila sodnike, ki bi odražali raznolikost pravnih sistemov in perspektiv, ni bil izbran noben muslimanski sodnik (Kaszubinski 2002, 463).

Gledano srednjeročno mediji pravzaprav le redko poročajo o aktivnostih MKSJ.⁶⁴ Na splošno mediji poročajo le o izoliranih dogodkih, kot so aretacije in dolžina zaporne kazni, medtem ko ne poročajo o samih zločinih, ozadju ali delovanju MKSJ. V nasprotju z legalističnim osredotočenjem na kaznovanje *zločinov* lokalno prebivalstvo prejema informacije, ki portretirajo *MKSJ* in *obtožence* kot kontroverzne, a ne vključujejo informacij o zločinih (Allcock 2005, 55). Nadalje se mediji osredotočajo na poročanje o obtožencih njihove narodne pripadnosti in ne o žrtvah njihove narodne pripadnosti, ki pričajo proti obtožencem, ki naj bi storili vojne zločine proti pripadnikom njihove narodne skupine (Klarin 2009, 95). Tako v redkih lokalnih medijskih objavah glavno vlogo igrajo obtoženci, še posebno tiste narodne pripadnosti, katere ciljno publiko nagovarja medij.

Večina vprašanih iz RS in FBiH priznava, da so množični mediji pogosto pod vplivom močnih organizacij in posameznikov. Le 8 % v RS in 14,8 % v FBiH jih meni, da so mediji neodvisni (IDEA 2002). Po drugi strani je opazen trend nezanimanja za aktivnosti MKSJ, predvsem za njegovo ključno aktivnost, sodne postopke. Zaradi splošnega nezanimanja in nagnjenosti medijev k objavljanju negativnih informacij širša javnost ni obveščena o uspehih MKSJ (Delpla 2007, 242).

Javno mnenje o MKSJ v BiH je zelo različno, pri čemer se jasno ujema z mnenji etničnih skupin konsolidiranih v vojni in nato z Daytonskim sporazumom. Pogosto je pojmovanje MKSJ povezano s predpono *anti* – antibošnjaški, antihrvaški ali antisrbski – pri sojenju enemu narodu in relativizaciji zločinov storjenih proti temu narodu. Predvsem je to prepričanje močno pri bosanskih Srbih (Popović 2009, 36). Možno je trditi, da ljudje ne zaupajo MKSJ, v kolikor so prepričani, da so žrtve na splošno pristranskega ter sovražnega vedenja s strani zahodnih sil in MKSJ, ki ga razumejo kot dokončnega razsodnika o krivdi in odgovornosti za vojno. To ustreza predvsem mnenju RS. Po drugi strani je zaupanje v MKSJ sorazmerno prepričanju ljudi, da je MKSJ pripravljen, da določi kazensko odgovornost za vojne zločine, tudi na najvišji ravni. Temu ustreza podpora FBiH, pri čemer imajo Bošnjaki bistveno boljše mnenje o MKSJ kot bosanski Hrvatje (IDEA 2002, 10). Prav tako je možno trditi, da je zaupanje v MKSJ obratno sorazmerno številu obtoženih iz posamezne etnične skupine (Klarin 2009, 92).

⁶⁴ Do leta 2002 noben bosanski časopis ni imel stalnega dopisnika v Haagu. Tednik Dani je leta 2002 na ta položaj poslal novinarja Emira Suljagića (Delpla 2007, 219).

Po študiji IDEA (2002) je bil MKSJ leta 2002 najbolj poznana mednarodna institucija v BiH, ki se je zaveda 92,8 % vprašanih v FBiH in 95,7 % v RS.⁶⁵ Od vseh mednarodnih institucij uživa MKSJ v RS najnižjo raven zaupanja, saj mu zaupa le 3,6 % vprašanih. V FBiH uživa MKSJ zaupanje 50,5 % vprašanih.⁶⁶

Glede na statistično analizo podatkov iz baze EWS UNDP je podpora delu MKSJ v letih 2001 in 2004 naraščala. Leta 2004 je delo MKSJ pretežno in popolnoma podpiralo 63 % ljudi, od tega 80,8 % v Brčkem, 78,9 % v FBiH in 29,7 % v RS. Med oceno MKSJ in pripadnostjo entitetama obstaja močna statistična povezava ($V=0,359$), pri čemer je povezava z narodno pripadnostjo še močnejša ($V=0,437$).⁶⁷ Skladno s tem delo MKSJ najbolj podpirajo Bošnjaki (91,9 %), sledijo bosanski Hrvatje (62,4 %), medtem ko bosanski Srbi podpirajo MKSJ le v 25,7 %.

Statistična analiza prikaže bolj pozitivne rezultate kot raziskava IDEA. Možen razlog leži v preteku dveh let od raziskave IDEA in trendu naraščanja podpore. Vključitev termina »zaupanje v delo MKSJ« namesto le »zaupanje v MKSJ« mogoče spodbudi konotacijo s ciljem MKSJ, torej zagotavljanjem pravičnosti. Tako vprašani poleg evalvacije sodne institucije v obzir vzamejo tudi širši cilj institucije, ki uživa splošno podporo v BiH.

Podpora dela MKSJ je šibko obratno sorazmerno povezana s stopnjo izobrazbe ter družbenim statusom vprašanih določenim na podlagi njihovih prihodkov. Tisti, ki so bolj izobraženi in imajo višji družbeni status, manj podpirajo delo MKSJ.

Tudi rezultati ostalih študij kažejo, da je mnenje o MKSJ odvisno od posameznikove narodne pripadnosti. MKSJ dojemajo kot legitimno in pravično ter nevtrarno sodno telo v največji meri bošnjaški pravni strokovnjaki. Medtem predstavniki bosanskih Srbov in Hrvatov v večji meri ocenjujejo MKSJ kot »politično telo«, torej pristransko in nepravično.⁶⁸ 66,7 % bosanskih Srbov meni, da je MKSJ osredotočen le na sojenje eni etnični skupini ter tako kazenskopravno preganja le Srbe. Medtem je splošno prepričanje hrvaških pravnih strokovnjakov, da se MKSJ selektivno usmerja le na Hrvate (Weinstein in dr. 2000, 25–34). Tako so sodni postopki in obsodbe MKSJ interpretirani s stališča posamezne etnične skupine, v večini primerov kot napad na etnično skupino, kateri vprašani pripada. Takšno razumevanje

⁶⁵ Javnomenjska raziskava je bila opravljena na podlagi intervjujev 10.000 ljudi iz devetih držav nekdanje Jugoslavije v letu 2002, od tega 610 v FBiH in 1.034 v RS. Predstavlja edino obsežno študijo o pojmovanju MKSJ v državah nekdanje Jugoslavije (Klarin 2009, 91).

⁶⁶ Merjenje percepcije MKSJ je omejeno na eno dimenzijo, in sicer na merjenje zaupanja, medtem ko ne preučiti razlogov za nivo zaupanja v MKSJ (Allcock in dr. 2005, 118).

⁶⁷ Cramerjev koeficient meri moč povezanosti za dani vzorec (Koprivnik in Kogovšek 2004, 46).

⁶⁸ Potrebno je priznati, da je bila ustanovitev MKSJ politična odločitev, ustanovilo ga je politično telo VS in sicer s političnimi nameni. Odvisen je od politične volje držav za sodelovanje, a to še ne vodi v politizacijo MKSJ (Kirk McDonald v Weinstein in dr. 2000, 43).

izstopa posebej v primeru obsodb »velikih rib« na načelu poveljniške odgovornosti. Kajti po mnenju vprašanih »nihče v uniformi ne bi storil takšnih zločinov« (Mannergren Selimović 2009, 9). Tako študija v Foči zavrne koncept poveljniške odgovornosti in potrди tezo o etnopolitičnem razumevanju MKSJ.

Javnost obravnava MKSJ kot »oddaljen in ravnodušen do vplivov njegovih aktivnosti na žrtve« (Luban in dr. 2004, 192). Glede na nerazumevanje dejavnosti MKSJ in nesorazmerje med pričakovanji in dosežki MKSJ ljudje pogosto sklepajo, da MKSJ sledi drugačnim interesom, kot so njihova (Ingaro v Sadović in dr. 2006, 10. pogl.). Družba ocenjuje MKSJ na podlagi njihovih pričakovanj. Če so le-ta nerealna ali preveč oddaljena od zmožnosti MKSJ, jih delovanje MKSJ težko zadovolji, četudi bi si objektivno gledano aktivnosti MKSJ zaslužile podporo. Nasprotno se med ljudmi razširi razočaranje, kritike in cinizem glede delovanja MKSJ.

MKSJ je razumljen kot ena izmed institucij mednarodne skupnosti, ki so vsiljene od zunaj in do katerih so ljudje na splošno ravnodušni in cinični. Mednarodna skupnost v času spopadov ni zavzela spoštovanja vredne vloge, lahko bi storila več, da bi preprečila etnično čiščenje in genocid.⁶⁹ Poleg splošnega negativnega pojmovanja mednarodne skupnosti se ljudje ne počutijo del projektov za obnovo družbe, saj le-te vodijo zunanji akterji. Projekte vodi in izvaja mednarodna skupnost, BiH je namreč »virtualen protektorat mednarodne skupnosti« (Weinstein in dr. 2000, 42). Z izjavo, da veliko stvari v BiH določijo zunanji akterji, se strinja 89,2 % vprašanih iz RS in 85,9 % iz FBiH (IDEA 2002). Tako Allcock in dr. (2005, 78) trdijo, da se MKSJ glede na svoj odnos do mednarodnih akterjev in glede na mednarodne kriterije za uspeh najbolj oddalji prav od svoje ključne ciljne publike, od ljudi nekdanje Jugoslavije. Torej ne glede na to, da je bil zasnovan kot odgovor na zločine v nekdanji Jugoslaviji, MKSJ bolj odraža razumevanje in potrebe mednarodne skupnosti kot pa lokalne (Allcock in dr. 2005, 54).

Nadalje delegitimizira MKSJ odsotnost kazenskih procesov proti mednarodnim akterjem oziroma tujim voditeljem, ki naj bi bili po splošno razširjenem mnenju v BiH tudi odgovorni za zločine med letoma 1991 in 1995. To mnenje prevladuje predvsem v krajih, kot sta Sarajevo in Srebrenica, kjer je vojna potekala pod mednarodnim nadzorom. Zaradi pričakovanj sodnih postopkov proti predstavnikom mednarodnih sil je negativno pojmovanje MKSJ v teh predelih toliko večje (Delpla 2007, 226).

⁶⁹ Največjo podporo delu mednarodnih organizacij od 2002 do 2008 po podatkih iz baze EWS UNDP uživa EU (njeno delo povprečno podpira 57,2 % ljudi), sledita OVSE (Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi) in UNDP. Podpora delu mednarodnih organizacij je v letih 2002 do 2005 upadala, medtem ko je v naslednjih letih prišlo do vzponov in padcev v obsegu podpore.

Weinsteina in dr. (2000, 43–4) trdijo, da na vedenje do MKSJ vplivajo zunanji faktorji, in sicer politične stranke, identifikacija z narodno skupino, potreba po priznanju lastne etnične skupine kot žrtve vojne, bližina spopadov in osebna izguba. Identifikacija z etnično skupino preseže ostale identifikacije in tako ključno vpliva na vedenje pravnih strokovnjakov do MKSJ.⁷⁰ Razlike v vedenju vprašanih so tako odvisne od posameznikove identifikacije z etnično skupino in prevladujoče pripovedi o vlogi te skupine v času spopadov.

Poleg etnične pripadnosti Delpla (2007, 232) identificira pripadnost lokalni skupnosti kot element, ki vpliva na pojmovanje MKSJ. Zločini so se odvijali na lokalni ravni. Občinske oblasti so igrale ključno vlogo pri izvajanju etničnega čiščenja. Prav tako je na lokalni ravni možna identifikacija storilcev na podlagi družbenih odnosov iz časa pred vojno. Tako ljudje ocenjujejo MKSJ na podlagi njegovih dejavnosti v primerih, ki so vezani na posamezno lokalno skupnost.

Bližina spopadov ključno vpliva na to, kako močno posameznik dojema potrebo po kazensko-pravnem pregonu odgovornih. Tako le tisti del populacije, ki je bil neposredno izpostavljen spopadam, razume povezavo med kazenskimi postopki in spravo. Za ostali del populacije je ekonomska obnova države bolj pomembna od sodnih postopkov (Weinstein in dr. 2000, 44).

Statistična analiza podatkov zbranih v bazi EWS UNDP pokaže največjo moč povezanosti ocene dela MKSJ s pripadnostjo političnim strankam ($V=0,499$) in z narodno pripadnostjo ($V=0,437$). Glede na razvrstitev političnih strank po etnični pripadnosti njihove ciljne skupine je najmočnejši faktor, ki določa pojmovanje MKSJ narodna pripadnost.

7.7 Sprava

Raziskava ORI (2007, 23) kaže, da predstavlja popravljanje krivic iz časa vojne enega izmed elementov potrebnih za družbeno kohezijo in spravo.⁷¹ A nadaljevanje sodnih postopkov proti vojnim zločincem naj ne bi prispevalo k obravnavanju nepravilnosti ter posledično k spravi. Raziskava tako zavrne retributivno obliko tranzicijske pravičnosti in njen vpliv na spravo.

Po podatkih javnomnenjske raziskave se ljudje strinjajo, kateri so najbolj pereči družbeni problemi in katere reforme so potrebne v času tranzicije. Edino pri vprašanju odgovornosti za

⁷⁰ Prevlada identifikacije z etnično skupino je jasno opazna v primeru odgovorov pravnih strokovnjakov o njihovem *pravnem mnenju* o genocidu v BiH. Njihovi odgovori dokazujejo, kako etnična pripadnost preseže ostale faktorje, vključno s profesionalno pripadnostjo (Weinstein in dr. 2000, 44).

⁷¹ Rezultati izhajajo iz raziskave javnega mnenja na vzorcu 3.580 prebivalcev BiH (ORI 2007, 2).

vojno se mnenja razlikujejo po etničnih ločnicah. Pri čemer se strinjajo, da je treba vprašanja o odgovornosti za vojne zločine postaviti na stran in dati prednost ekonomskim, izobraževalnim in protikorupcijskim ukrepom (Irwin 2006, 15). Ekonomski napredek ter politična vprašanja glede skupnih institucij sta najbolj pogosti prednostni nalogi pri določanju kratkoročnih politik. Sojenja vojnim zločincem, razminiranje in obramba ne predstavljajo več pomembnih politik, saj so pomembna le še za 1 %, 0,8 % in 1,1 % vprašanih (ORI 2007, 48–50).

»Industrija mednarodne tranzicijske pravičnosti« (Moon v Mannergren Selimović 2009, 2) temelji na predpostavki, da imajo družbe v tranziciji naravno potrebo po postopkih tranzicijske pravičnosti. Prejšnja raziskava ter študija Mannergren Selimovićeve (2009, 7–16) nakazujeta, da na lokalni ravni v veliki meri ni želje po odkrivanju resnice ter iskanju odgovornih, saj bi to kršilo strategijo sobivanja. Vprašani v Foči želijo gojiti le poslovne odnose preko etničnih meja, za kar je potrebno sočasno pozabljanje in spominjanje na dogodke iz vojne ter ne odkrivanje resnice, sojenje odgovornim ali priznavanje žrtvam. Sočasno pozabljanje in spominjanje poteka preko verbalnega diskurza, odsotnosti spomenikov ali drugih vizualnih manifestacij. Tako vprašani v študiji zavračajo vzročno-posledični odnos, na katerem temelji odnos MKSJ in sprave. Strategija za doseganje sprave oziroma miroljubno sobivanje in sodelovanje v družbenih in političnih institucijah je po njihovem mnenju stalno pozabljanje na vojno in sočasno spominjanje.⁷²

Na lestvici ukrepov za izboljšanje medetničnih odnosov zavzema proces sprave zadnje, sedmo mesto, saj je ključen ukrep le za 41 % vprašanih, zaželen za 31 % in sprejemljiv za 21 %. Peto mesto zavzema priznanje odgovornosti za vojne zločine s strani vseh etničnih skupin, ki je bistven ukrep za 50 % vprašanih, zaželen za 34 % in sprejemljiv za 12 %. Najpomembnejša ukrepa sta, da prebivalci postanejo enakopravni državljani BiH ter da verski voditelji spodbujajo mir (Irwin 2006, 51). Sprava za prebivalce BiH ne nosi ključnega pomena.

Nadalje je možno trditi, da projekt obnove družbe otežuje želja dela družbe, da ne bi bil del prihodnosti te družbe. Separatistične težnje RS ovirajo obnovo družbe, saj se njihovi cilji ne skladajo s ciljem priznavanja odgovornosti in doseganja sprave (Đuliman 2000, 337).

⁷² Vprašanje je ali bi se odgovori bistveno spremenili, če se vprašanja ne bi izrecno nanašala na termin sprave, ki nosi negativno konotacijo v BiH, temveč bi uporabili minimalni koncept sobivanja in sodelovanja. Iz izjav v številnih študijah je namreč razvidno, da vprašani na eni strani priznavajo, da mirno sobivajo in sodelujejo s pripadniki drugih etničnih skupnosti v političnih in družbenih odnosih, a hkrati zavračajo idejo, da bi v družbi potekal proces sprave.

Študije večinoma zavračajo idejo, da bi MKSJ vplival na spravo v BiH, pri čemer je mnenje vprašanih ponovno opredeljeno z njihovo etnično pripadnostjo. Največjo podporo vplivu MKSJ na spravo izražajo Bošnjaki. Devet od desetih žrtev v vzorcu Clarkove (2009, 135) zavrača idejo, da MKSJ vpliva na spravo v BiH. Razlog bosanskih Srbov in Hrvatov je politična narava in pristranskost MKSJ, ki tako ne more prispevati k obnovi odnosov. Zavračanje Bošnjakov izhaja iz prepričanja, da MKSJ ne more prispevati k spravi, ker je preveč oddaljen. »Sprave ne more prinesiti sodišče, ki ima tako majhen vpliv na naše vsakodnevno življenje,« je klasična izjava žrtve iz Srebrenice (Clark 2009, 136).

Po drugi strani bošnjaški in hrvaški pravni strokovnjaki menijo, da so sodni postopki pred MKSJ spodbudili družbeno obnovo.⁷³ Medtem bosanski Srbi (v 66,7 %) vidijo MKSJ kot nerelevanten pri spodbujanju družbene obnove. MKSJ namreč »ni pomemben za življenje ljudi« v BiH (Weinstein in dr. 2000, 30).

V raziskavi javnega mnenja Kostića (v Mannergren Selimović 2009, 6) se z izjavo »MKSJ je predpogoj za pravičen mir in normalne odnose« strinja 51,6 % Bošnjakov, 18,7 % bosanskih Hrvatov in 4,7 % Srbov.

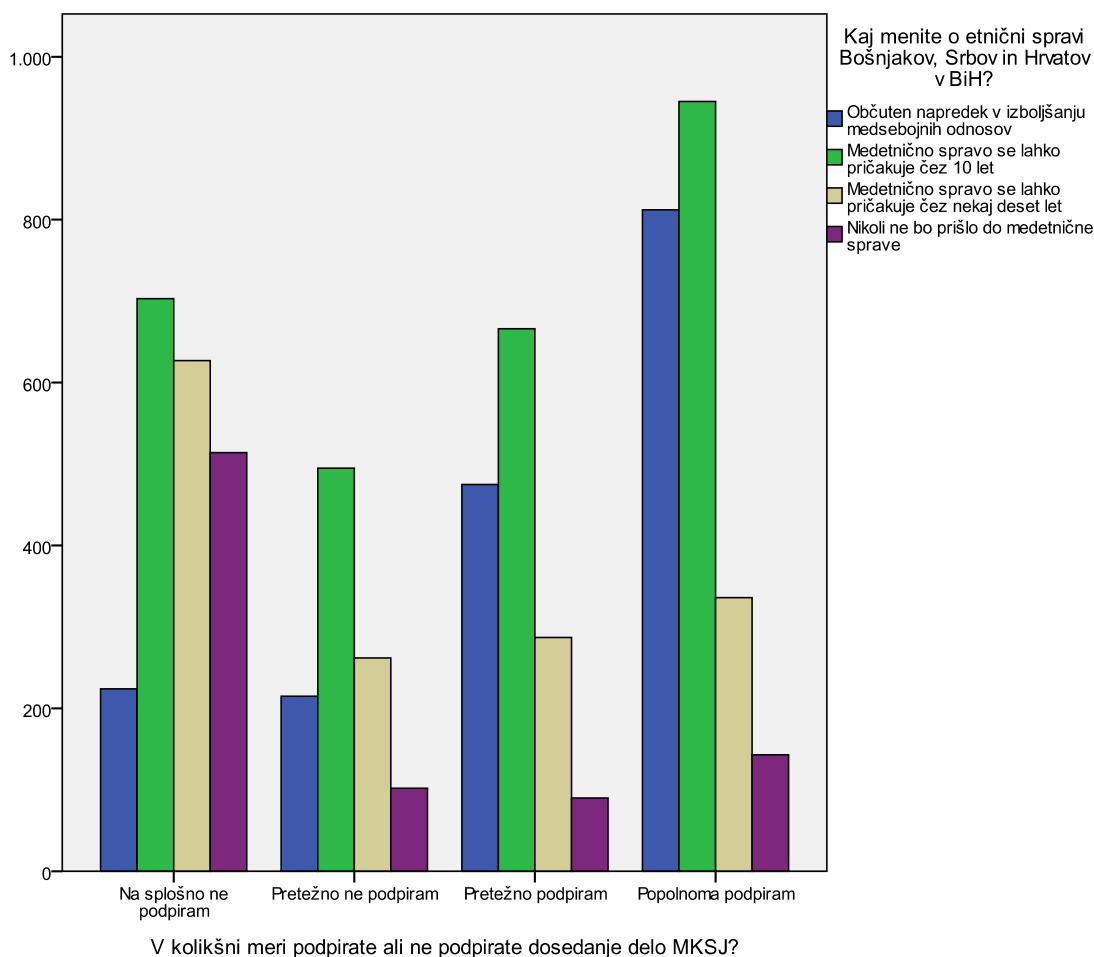
Podatki pridobljeni z baze EWS UNDP kažejo bolj optimistično sliko. To lahko pojasni hipotetična narava izbranih kazalcev. Vprašanja se tako nanašajo na predstave ljudi, kakšna naj bi bila družbena realnost in ne kakšna je. Tako se s teoretično predpostavko, da je eden najpomembnejših predpogojev za spravo v BiH, da se vse tri narodne skupine odreši kolektivne krivde, tako da se proti vsem tistim, ki so osumljeni vojnih zločinov, izpeljejo sodni postopki ne glede na to, kje se sodišče nahaja, strinja večina vprašanih. Leta 2004 je bilo to 78,7 % in leta 2005 84,3 % vprašanih. Med narodnimi skupinami predpostavko najbolj podpirajo Bošnjaki (87,3 %), sledijo bosanski Srbi (78,2 %) in Hrvatje (75,7 %). Tako močno podporo je možno razložiti s splošno podporo konceptu kazenske odgovornosti ter razumevanju, da je večino zločinov storila nasprotna skupina. Lastna etnična skupina tako ne bi bila ali bi bila v manjšem obsegu podvržena sodnim postopkom.

Teoretično predpostavko o linearni povezanosti med sojenjem vojnim zločincem in spravo bolj podpirajo prebivalci FBiH, podporniki političnih strank, katerih osrednje volilno telo so Bošnjaki, manj izobraženi in z nižjim družbenim statusom. Povezave z neodvisnimi spremenljivkami so v vseh primerih statistično šibke, najmočnejša je v primeru povezave s politično pripadnostjo.

⁷³ Weinstein in dr. (2000, 45) uporabijo pojem družbena obnova, ki v nasprotju s pojmom sprave ne vključuje krščanskih konotacij odpuščanja in se nanaša na razvoj institucij, ekonomski razvoj, izgradnjo civilne družbe in sobivanje ljudi.

Povezanost ocene dela MKSJ z mnenjem o medetnični spravi v BiH je statistično srednje močna. Tisti, ki podpirajo delo MKSJ, bolj verjetno pričakujejo medetnično spravo med Bošnjaki, Hrvati in Srbi v BiH. In obratno tisti, ki dela MKSJ ne podpirajo, manj verjetno pričakujejo medetnično spravo. Povezanost je statistično relevantna v primeru bosanskih Srbov in Hrvatov, medtem ko uvedba bošnjaške narodne pripadnosti v analizo povezanosti spremenljivk ni statistično relevantna. V potencial medetnične sprave ne verjame 93,7 % Srbov in 77,9 % Hrvatov, ki ne podpirajo MKSJ. Medtem 44,3 % Srbov in 62,3 % Hrvatov, ki podpirajo MKSJ, verjame v potencial medetnične sprave v BiH. Na celotnem vzorcu večji delež ljudi podpira delo MKSJ (54,4 % proti 45,6 %) in vidi napredek pri medetničnih odnosih ali pričakuje napredek v roku naslednjih desetih let.

Graf 5: Povezanost ocene dela MKSJ in mnenja o medetnični spravi v BiH

Vpliv MKSJ presega območje nekdanje Jugoslavije, saj ima globalen vpliv na razvoj pravoznanstva na področju mednarodnega kazenskega in humanitarnega prava ter mednarodnega prava človekovih pravic (S/2004/616, 41. ods.). V mednarodne odnose je

vnesel načelo odgovornosti in retributivne pravičnosti kot ključna elementa v tranzicijskih strategijah vzpostavljanja miru. Nadalje je MKSJ vplival na sprejetje Rimskega statuta Mednarodnega kazenskega sodišča, na ustanovitev Posebnega sodišča za Sierro Leone ter Izrednega sodnega senata Kambodže (Novalić 2007, 14).⁷⁴ Tako je MKSJ potrdil, da je transparentno in učinkovito zagotavljanje mednarodne pravičnosti možno.

⁷⁴ MKSJ je opredelil splošno prepoved mučenja v mednarodnem pravu ter določil elemente zločina genocida, predvsem tarčo zločina. MKSJ je dosegel napredek pri pravni obravnavi in kaznovanju spolnega nasilja v vojni ter definiral zaslužjevanje in preganjanje kot zločin proti človečnosti. Zožil je razlike, ki veljajo v primeru kršenja zakonov in običajev v vojni v notranjdržavnem in mednarodnem konfliktu. Razširil je pravne elemente kršenja določil Ženevskih konvencij 1949, s tem ko je nadalje določil test celotnega nadzora oziroma identificiranje obstoja mednarodnega oboroženega spopada. MKSJ je razširil in preciziral definicijo zaščitnih oseb, ki jih določa njihova etnična in ne le narodna pripadnost. Nadalje je časovno omejil zločine proti človečnosti storjene proti civilistom, in sicer je določil, da so lahko storjeni tako kot del oboroženega spopada kot tudi v času spopada. Uvedel je doktrino poveljniškega poveljstva oziroma kazensko odgovornost nadrejenih ter razjasnil, da formalen odnos podrejeni–nadrejeni ni potreben za določitev kazenske odgovornosti. Nadalje je odstranil negotovost glede stopnje znanja, ki se pričakuje od nadrejenega, čigar podrejeni bodo ali so storili kazniva dejanja (Holthuis v Kostić 2005, 97–8). MKSJ je uvedel pomembne inovacije v mednarodnem kazenskem pravu in praksi, in sicer na področju zaščitnih ukrepov za žrtve, zaupnosti in deljenju informacij z nacionalnimi varnostnimi silami in sporazumov o priznanju krivde (Kerr 2007, 378).

8 Sklep

Vzpostavitev MKSJ v času spopadov je preseгла debate o miru ali pravičnosti v času tranzicije ter pritrdila predpostavkam legalizma o ključni vlogi pravičnosti. A v začetnem obdobju, po sami ustanovitvi MKSJ, so real-politično prevladale politične in ekonomske politike nad cilji tranzicijske pravičnosti, ki je bila uporabljena bolj kot prazna beseda po volji mednarodni skupnosti. Postopoma, s 1997 in 2003 kot prelomnima letoma, je MKSJ pričel z uresničevanjem svojega mandata. Le-tega je zaznamovala odvisnost od mednarodne skupnosti, da ga prepozna kot ključni element demokratizacije in je pripravljena pogojevati sodelovanje z njim s političnimi in ekonomskimi ukrepi v prid državam nekdanje Jugoslavije. S pogojevanjem sodelovanja z MKSJ za članstvo v EU in NATO je MKSJ tudi realno gledano postal sestavni del tranzicije. Tako MKSJ neposredno ali posredno vpliva na tranzicijske politike, hkrati pa vpliva tranzicija, predvsem nacionalistične politične stranke, nadzorovani mediji in konsolidirane etnične oziroma vojne identitete, na delo MKSJ. S tem MKSJ potrdi delen in konstruktivističen koncept tranzicijske pravičnosti.

Sledeč resolucijam 808 (1993) in 827 (1993) mandat MKSJ obsega sojenje odgovornim za kršitve mednarodnih humanitarnih norm ter zagotavljanje miru. Interpretacija mandata je po drugi strani obširna in zaobsega zagotavljanje tako retributivne kot tudi zgodovinske, restorativne in perspektivne pravičnosti. Cilj spodbujanja sprave je tako posreden cilj MKSJ, katerega ne zasleduje na koherenten ali strateški način. Skladno s tem ni opredeljen sam koncept sprave oziroma niso definirane dimenzije sprave, h kateri naj bi MKSJ prispeval.

Glede na omejen obseg empiričnih študij je težko z gotovostjo trditi, v kolikšni meri MKSJ in na kakšen način preko zagotavljanja pravičnosti, odkrivanja resnice, spodbujanja demokratičnih reform in vzpostavljanja miru prispeva k procesu sprave. Rezultati statistične analize podatkov iz baze EWS UNDP kažejo najbolj pozitiven vzročno-posledičen odnos med MKSJ in spravo v primerjavi z ostalimi študijami. Pri tem je potrebno je upoštevati, da statistična analiza ne razkrije celotnega obsega odnosa, saj se nanaša le na teoretično korelacijo izmerjeno na širši populaciji. Analiza meri verjetnost bivariatnega odnosa, medtem ko gre v odnosu do sprave za kompleksne multikavzalne vzročne povezave. Iz analize so zaradi omejitev diplomskega dela, da bi preučilo, kateri so ostali potencialni vplivi na spravo v BiH in kateri ustrezni kazalci, ter zaradi omejitev baze EWS UNDP, da bi vključevala vse primerne kazalce, izključeni vplivi drugih dejavnikov na spravo. Kar pomeni, da je prikazan vpliv MKSJ na spravo lahko posledica drugega dejavnika ali bi do njega prišlo tudi v odsotnosti MKSJ. Rezultati statistične analize torej niso nedvoumni.

Stično točko med rezultati statistične analize in rezultati empiričnih študij predstavlja odvisnost rezultatov od narodne pripadnosti enot v vzorcih. Pri vprašanjih obravnavanja preteklosti, dela MKSJ in sprave so mnenja vprašanih v večji meri deljena po etničnih ločnicah. Pri tem Bošnjaki v večji meri kot bosanski Hrvatje ali Srbi podpirajo delo MKSJ, medetnično spravo in teoretično predpostavko, da je retributivna pravičnost predpogoj za spravo. Bosanski Srbi so najbolj skeptični do dela MKSJ, medetnične sprave in povezave med MKSJ in spravo.

Izhajajoč iz razlik v rezultatih glede na narodno pripadnost zavrnem hipotezo, da aktivnosti MKSJ ne spodbujajo procesa sprave. Če bi trdila, da delo MKSJ ne spodbuja sprave, bi pritrdila večinskemu mnenju bosanskih Srbov in zanemarila mnenje Bošnjakov. Če bi trdila, da MKSJ spodbuja proces sprave, bi zapostavila mnenje bosanskih Srbov in deloma Hrvatov. Tako je vpliv aktivnosti MKSJ na spravo v BiH odvisen od pojmovanja MKSJ, ki je opredeljen predvsem z narodno pripadnostjo.

9 Literatura

1. Ahmetašević, Nidzara. 2007. Justice Report: Bosnia's Book of the Dead. *BIRN Bosnia and Herzegovina*, 21. junij. Dostopno prek: <http://www.birn.eu.com/en/88/10/3377/> (12. avgust 2009).
2. Akhavan, Payam. 1998. Justice in The Hague, Peace in the Former Yugoslavia? A Commentary on the United Nations War Crimes Tribunal. *Human Rights Quarterly* 20: 737–816.
3. --- 2001. Beyond Impunity: Can International Criminal Justice Prevent Future Atrocities? *The American Journal of International Law* 95 (1): 7–31.
4. Allcock, John B., Mikloš Biro, Eric D. Gordy, Julie Mertus in Richard M. Oloffson. 2005. The International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia. V *Confronting the Yugoslav Controversies: A Scholar's Initiative*, ur. Charles W. Ingrao in Thomas Emmert. Purdue University Press. Dostopno prek: <http://www.cla.purdue.edu/academic/history/facstaff/Ingrao/si/scholars.htm> (11. avgust 2009).
5. Ambos, Kai. 2007. *The Legal Framework of Transitional Justice*. Study prepared for the International Conference »Building a Future on Peace and Justice«. Dostopno prek: http://www.peace-justice-conference.info/download/Ambos_NurembergStudy_070512.pdf (12. junij 2009).
6. Assefa, Hizkias. 2001. The Meaning of Reconciliation. V *Peacebuilding: A Field Guide*, ur. Luc Reyhler in Thania Paffenholz. Boulder, CO: Lynne Rienner Publishers. Dostopno prek: http://www.gppac.net/documents/pbp/part1/2_reconc.htm (28. junij 2009).
7. Avello, María. 2008. *European Efforts in Transitional Justice*. Working paper 58. Fundación para las Relaciones Internacionales y el Diálogo Exterior. Dostopno prek: <http://www.fride.org/publication/484/european-efforts-in-transitional-justice> (3. julij 2009).
8. Backer, David. 2009. Cross-National Comparative Analysis. V *Assessing the Impact of Transitional Justice: Challenges for Empirical Research*, ur. Hugo van der Merwe, Victoria Baxter in Audrey R. Chapman, 23–89. Washington: United States Institute of Peace Press.
9. Baroni, Franca. 2000. The International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia and Its Mission to Restore Peace. *Peace International Law Review* 12 (2): 233–52.
10. Barria, Lilian A. in Steven D. Roper. 2005. How Effective are International Criminal Tribunals? An Analysis of the ICTY and the ICTR. *The International Journal of Human Rights* 9 (3): 349–68.
11. Bar-Siman-Tov, Yaacov. 2004. Introduction: Why Reconciliation? V *From Conflict Resolution to Reconciliation*, ur. Yaacov Bar-Siman-Tov, 3–10. New York: Oxford University Press.
12. Bassiouni, M. Cherif. 2002. Accountability for Violations of International Humanitarian Law and Other Serious Violations of Human Rights. V *Post-Conflict Justice*, ur. M. Cherif Bassiouni, 3–55. Ardsley, N.Y.: Transnational Publishers.
13. Bašić, Sanela. 2006. Bosnian Society on the Path to Justice, Truth and Reconciliation. V *Peacebuilding and Civil Society in Bosnia-Herzegovina. Ten Years after Dayton*, ur. Martina Fischer, 357–86. Münster: Lit Verlag.
14. Bell, Christine. 2009. Transitional Justice, Interdisciplinarity and the State of the 'Field' or 'Non-Field'. *International Journal of Transitional Justice* 3 (1): 5–27.
15. Biro, Mikloš, Dean Ajduković, Dinka Ćorkalo, Dino Djipa in Petar Milin. 2004. Attitudes Toward Justice and Social Reconciliation in the Former Yugoslavia. V *My*

- Neighbor, My Enemy: Justice and Community after Mass Atrocity*, ur. Eric Stover in Harvey M. Weinstein, 183–205. Cambridge: Cambridge University Press.
16. Bjelaković, Nebojša. 2002. Reconciliation, Truth, and Justice in the post-Yugoslav States. *Southeast European Politics* 3 (2–3): 163–7.
 17. Bloomfield, David, Teresa Barnes in Luc Huyse. 2003. *Reconciliation after Violent Conflict: A Handbook*. Stockholm: International Institute for Democracy and Electoral Assistance.
 18. Bloomfield, David. 2006. *On Good Terms: Clarifying Reconciliation*. Berghof Report No. 14. Berghof Research Center for Constructive Conflict Management. Dostopno prek: <http://www.berghof-center.org/uploads/download/br14e.pdf> (20. maj 2009).
 19. Božič, Kristina in Ervin Hladnik-Milharčič. 2008. Soditi in kaznovati. *Dnevnik*, 30. avgust. Dostopno prek: http://www.dnevnik.si/tiskane_izdaje/objektiv/1042203262 (10. september 2009).
 20. Brounéus, Karen. 2003. *Reconciliation - Theory and Practice for Development Cooperation*. Stockholm: Edita Sverige AB. Dostopno prek: http://www.pcr.uu.se/pcr_doc/other_pub/SIDA2982en_ReconWEB_brouneus.pdf (1. junij 2009).
 21. Chapman, Audrey R. 2009. Approaches to Studying Reconciliation. V *Assessing the Impact of Transitional Justice: Challenges for Empirical Research*, ur. Hugo van der Merwe, Victoria Baxter in Audrey R. Chapman, 143–72. United States Institute of Peace Press.
 22. Cibelli, Kristen in Tamy Guberek. 1999. *Justice Unknown, Justice Unsatisfied? Bosnian NGOs Speak about the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia*. Education and Public Inquiry and International Citizenship. Tufts University. Dostopno prek: http://www.hrdag.org/resources/publications/justice_report.pdf (5. julij 2009).
 23. Clark, Janine Natalya. 2009. Judging the ICTY: has it achieved its objectives? *Southeast European and Black Sea Studies* 9 (1): 123–42.
 24. Črokalo, Dinka, Dean Ajduković, Harvey M. Weinstein, Eric Stover, Dino Djipa in Mikloš Biro. 2004. Neighbors again? Intercommunity relations after ethnic cleansing. V *My Neighbor, My Enemy: Justice and Community after Mass Atrocity*, ur. Eric Stover in Harvey M. Weinstein, 143–61. Cambridge: Cambridge University Press.
 25. Delpla, Isabelle. 2007. In the midst of injustice: the ICTY from the perspective of some victim associations. V *The New Bosnian Mosaic. Identities, Memories and Moral Claims in a Postwar Society*, ur. Xavier Bougarel, Elissa Helms in Ger Duijzings, 211–34. Aldershot: Ashgate.
 26. Dizdarević, Srđan, Sevima Sali-Terzić, Ramiz Huremagić, Nedim Ademović, Kenan Ademović, Rebeka Kotlo, Esref Kenan Rašidagić, Antonio Prlenda, Boris Divjak, Tarik Jusić, Reima Ana Maglajlić, Edin Hodžić, Zdravko Miović, Žarko Papić, Lada Sadiković. 2006. *Democracy Assessment in Bosnia and Herzegovina*. Sarajevo: Open Society Fund Bosnia & Herzegovina.
 27. Đuliman, Enver. 2000. Teško pomirenje - znakovi pored puta. V *Teško pomirenje*, ur. Enver Đuliman, 329–59. Oslo, Sarajevo: The Norwegian Helsinki Committee, Norwegian Church Aid.
 28. Evropska komisija. 2007. *Splošno poročilo o dejavnostih Evropske unije*. Dostopno prek: <http://europa.eu/generalreport/sl/2007/rg96.htm> (15. september 2008).
 29. Fischer, Martina. 2007. Dealing with the Past in Bosnia - Obstacles and Challenges for 'Reconciliation' in the Region of Former Yugoslavia. V *Dealing with the Past in Post-Conflict Societies. Ten Years after the Peace Accords in Guatemala and Bosnia-Herzegovina*, ur. Jonathan Sisson, 22–33. Swisspeace Conference Paper 1/2007.

30. Fletcher, Laurel in Harvey Weinstein. 2002. Violence and Social Repair: Rethinking the Contribution of Justice to Reconciliation. *Human Rights Quarterly* 24 (3): 573–639.
31. --- 2004. A world unto itself? The application of international justice in the former Yugoslavia. V *My Neighbor, My Enemy: Justice and Community after Mass Atrocity*, ur Eric Stover in Harvey Weinstein, 29–49. Cambridge: Cambridge University Press.
32. Franović, Ivana. 2008. *Dealing with the Past in the Context of Ethnonationalism. The Case of Bosnia-Herzegovina, Croatia and Serbia*. Berghof Occasional Paper No. 29. Dostopno prek: <http://www.berghof-center.org/uploads/download/boc29e.pdf> (5. julij 2009).
33. Freeman, Mark. 2004. *Bosnia and Herzegovina: Selected Developments in Transitional Justice*. ICTJ. Dostopno prek: <http://www.ictj.org/images/content/1/1/113.pdf> (5. julij 2009).
34. Galtung, Johan. 1998. After Violence: 3 R - Reconstruction, Reconciliation, Resolution; Coping of Visible and Invisible Effects of War and Violence. Dostopno prek: <http://classweb.gmu.edu/hwjeong/Conf702/Galtung,%20After%20violence.pdf> (5. julij 2009).
35. *General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina*. 1995. Dostopno prek: http://www.ohr.int/dpa/default.asp?content_id=379 (10. avgust 2009).
36. Generalna skupščina. Varnostni svet. 1994. *Report of the International Tribunal for the Prosecution of Persons Responsible for Serious Violations of International Humanitarian Law Committed in the Territory of the Former Yugoslavia since 1991, A/49/342 – S/1994/1007*. Dostopno prek: http://www.icty.org/x/file/About/Reports%20and%20Publications/AnnualReports/annual_report_1994_en.pdf (3. julij 2009).
37. --- 1995. *Report of the International Tribunal for the Prosecution of Persons Responsible for Serious Violations of International Humanitarian Law Committed in the Territory of the Former Yugoslavia since 1991, A/50/365–S/1995/728*. Dostopno prek: http://www.icty.org/x/file/About/Reports%20and%20Publications/AnnualReports/annual_report_1995_en.pdf (3. julij 2009).
38. --- 1996. *Report of the International Tribunal for the Prosecution of Persons Responsible for Serious Violations of International Humanitarian Law Committed in the Territory of the Former Yugoslavia since 1991, A/52/292–S/1996/665*. Dostopno prek: http://www.icty.org/x/file/About/Reports%20and%20Publications/AnnualReports/annual_report_1996_en.pdf (3. julij 2009).
39. --- 1997. *Report of the International Tribunal for the Prosecution of Persons Responsible for Serious Violations of International Humanitarian Law Committed in the Territory of the Former Yugoslavia since 1991, A/52/375–S/1997/729*. Dostopno prek: http://www.icty.org/x/file/About/Reports%20and%20Publications/AnnualReports/annual_report_1997_en.pdf (3. julij 2009).
40. --- 1998. *Report of the International Tribunal for the Prosecution of Persons Responsible for Serious Violations of International Humanitarian Law Committed in the Territory of the Former Yugoslavia since 1991, A/53/219–S/1998/737*. Dostopno prek: http://www.icty.org/x/file/About/Reports%20and%20Publications/AnnualReports/annual_report_1998_en.pdf (3. julij 2009).
41. --- 1999. *Report of the International Tribunal for the Prosecution of Persons Responsible for Serious Violations of International Humanitarian Law Committed in the Territory of the Former Yugoslavia since 1991, A/54/187–S/1999/846*. Dostopno prek: http://www.icty.org/x/file/About/Reports%20and%20Publications/AnnualReports/annual_report_1999_en.pdf (3. julij 2009).
42. --- 2000. *Report of the International Tribunal for the Prosecution of Persons Responsible for Serious Violations of International Humanitarian Law Committed in the*

- Territory of the Former Yugoslavia since 1991*, A/55/273–S/2000/777. Dostopno prek: http://www.icty.org/x/file/About/Reports%20and%20Publications/AnnualReports/annual_report_2000_en.pdf (3. julij 2009).
43. --- 2001. *Report of the International Tribunal for the Prosecution of Persons Responsible for Serious Violations of International Humanitarian Law Committed in the Territory of the Former Yugoslavia since 1991*, A/56/352–S/2001/865. Dostopno prek: http://www.icty.org/x/file/About/Reports%20and%20Publications/AnnualReports/annual_report_2001_en.pdf (3. julij 2009).
44. --- 2002. *Report of the International Tribunal for the Prosecution of Persons Responsible for Serious Violations of International Humanitarian Law Committed in the Territory of the Former Yugoslavia since 1991*, A/57/379–S/2002/985. Dostopno prek: http://www.icty.org/x/file/About/Reports%20and%20Publications/AnnualReports/annual_report_2002_en.pdf (3. julij 2009).
45. --- 2003. *Report of the International Tribunal for the Prosecution of Persons Responsible for Serious Violations of International Humanitarian Law Committed in the Territory of the Former Yugoslavia since 1991*, A/58/297–S/2003/829. Dostopno prek: http://www.icty.org/x/file/About/Reports%20and%20Publications/AnnualReports/annual_report_2003_en.pdf (3. julij 2009).
46. --- 2004. *Report of the International Tribunal for the Prosecution of Persons Responsible for Serious Violations of International Humanitarian Law Committed in the Territory of the Former Yugoslavia since 1991*, A/59/215–S/2004/627. Dostopno prek: http://www.icty.org/x/file/About/Reports%20and%20Publications/AnnualReports/annual_report_2004_en.pdf (3. julij 2009).
47. --- 2005. *Report of the International Tribunal for the Prosecution of Persons Responsible for Serious Violations of International Humanitarian Law Committed in the Territory of the Former Yugoslavia since 1991*, A/60/267–S/2005/532. Dostopno prek: http://www.icty.org/x/file/About/Reports%20and%20Publications/AnnualReports/annual_report_2005_en.pdf (3. julij 2009).
48. --- 2006. *Report of the International Tribunal for the Prosecution of Persons Responsible for Serious Violations of International Humanitarian Law Committed in the Territory of the Former Yugoslavia since 1991*, A/61/271–S/2006/666. Dostopno prek: http://www.icty.org/x/file/About/Reports%20and%20Publications/AnnualReports/annual_report_2006_en.pdf (3. julij 2009).
49. --- 2007. *Report of the International Tribunal for the Prosecution of Persons Responsible for Serious Violations of International Humanitarian Law Committed in the Territory of the Former Yugoslavia since 1991*, A/62/172–S/2007/469. Dostopno prek: http://www.icty.org/x/file/About/Reports%20and%20Publications/AnnualReports/annual_report_2007_en.pdf (3. julij 2009).
50. --- 2008. *Report of the International Tribunal for the Prosecution of Persons Responsible for Serious Violations of International Humanitarian Law Committed in the Territory of the Former Yugoslavia since 1991*, A/63/210–S/2008/515. Dostopno prek: http://www.icty.org/x/file/About/Reports%20and%20Publications/AnnualReports/annual_report_2008_en.pdf (3. julij 2009).
51. Gloppen, Siri. 2006. Roads to Reconciliation: A Conceptual Framework. V *Roads to Reconciliation*, ur. Elin Skar, Siri Gloppen in Astrid Suhrke, 17–50. Oxford: Lexington Books.
52. Hart, Barry. 2001. Refugee Return in Bosnia and Herzegovina. Coexistence before Reconciliation. V *Reconciliation, Justice, and Coexistence: Theory and Practice*, ur. Mohammed Abu-Nimer, 291–310. New York: Lexington Books.

53. Hazan, Pierre. 2006. Measuring the impact of punishment and forgiveness: a framework for evaluating transitional justice. *International Review of the Red Cross* 88 (861): 19–47.
54. Humphrey, Michael. 2003. International intervention, justice and national reconciliation: the role of the ICTY and ICTR in Bosnia and Rwanda. *Journal of Human Rights* 2 (4): 495–505.
55. Hunjoon, Kim. 2007. *Expansion of Transitional Justice: Its Causes and Impact - A Cross-National Statistical Analysis*. Paper presented at the annual meeting of the International Studies Association 48th Annual Convention, Hilton Chicago. Dostopno prek: http://www.allacademic.com/meta/p_mla_apa_research_citation/1/8/1/0/5/pages181057/p181057-5.php (28. junij 2009).
56. Huyse, Luc. 2000. Pravda posle tranzicije. Kakav odnos elite koje nasleđuju diktatorske režime imaju prema svojim prethodnicama? *Časopis za književnost i kulturu, i društvena pitanja*. 57 (3): 131–42.
57. IDEA – International Institute for Democracy and Electoral Assistance. 2002. *South Eastern Europe Public Agenda Survey*. Dostopno prek: http://archive.idea.int/balkans/survey_detailed.cfm (12. avgust 2009).
58. Irwin, Colin. 2006. *A People's Peace Process for Bosnia and Herzegovina? Baseline Survey for Our Town, Our Future: A Project about Democratisation, Good Governance and the Rule of Law in Bosnia and Herzegovina*. Dostopno prek: <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/UNTC/UNPAN018711.pdf> (28. junij 2009).
59. Kaminski, Marek M., Monika Nalepa in Barry O'Neill. 2006. Normative and Strategic Aspects of Transitional Justice. *The Journal of Conflict Resolution* 50 (3): 295–302.
60. Karlsen, Gunnar M. 2000. Sud za ratne zločine za bivšu Jugoslaviju u Hagu i rad na osnivanju Međunarodnog suda za ratne zločine. V *Teško pomirenje*, ur. Enver Đuliman, 129–64. Oslo, Sarajevo: The Norwegian Helsinki Committee, Norwegian Church Aid.
61. Kaszubinski, Megan. 2002. The International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia. V *Post-conflict justice*, ur. M. Cherif Bassiouni, 459–85. Ardsley, N.Y.: Transnational Publishers.
62. Kerr, Rachel. 2004. *The international criminal tribunal for the former Yugoslavia: an exercise in law, politics, and diplomacy*. New York: Oxford University Press.
63. --- 2007. Peace through Justice? The International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia. *Journal of Southeast European & Black Sea Studies* 7 (3): 373–85.
64. Klarin, Mirko. 2009. The Impact of the ICTY Trials on Public Opinion in the Former Yugoslavia. *Journal of International Criminal Justice* 7 (1): 89–96.
65. Koprivnik, Samo in Kogovšek Tina. 2004. *Analize podatkov z SPSS-om: Predavanja in vaje*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
66. Kostić, Slobodan, ur. 2005. *Strategije za tranzicionu pravdu u državama bivše Jugoslavije suočavanje s prošlošću, postkonfliktne strategije za istinu, pravdu i pomirenje u regionu bivše Jugoslavije*. Beograd: Beograd Fond za humanitarno pravo.
67. Kriesberg, Louis. 2001. Changing forms of Coexistence. V *Reconciliation, Justice, and Coexistence: Theory and Practice*, ur. Mohammed Abu-Nimer, 47–64. New York: Lexington Books.
68. Kritz, Neil. 2002. Progress and Humility: The Ongoing Search for Postconflict Justice. V *Post-Conflict Justice*, ur. Cherif M. Bassiouni, 55–87. Ardsley: N.Y. Transnational Publishers.
69. --- 2004. Dealing with the Legacy of Past Abuses. V *Dealing with the Past. Critical Issues, Lessons Learned, and Challenges for Future Swiss Policy*, ur. Mô Bleeker in Jonathan Sisson, 15–31. Swisspeace. Dostopno prek: <http://www.swisspeace>.

- ch/typo3/fileadmin/user_upload/pdf/KOFF/KOFF_DealingWithThePast.pdf (28. junij 2009).
70. --- 2009. Policy Implications of Empirical Research on Transitional Justice. V *Assessing the Impact of Transitional Justice: Challenges for Empirical Research*, ur. Hugo van der Merwe, Victoria Baxter in Audrey R. Chapman, 13–21. United States Institute of Peace Press.
 71. Kutnjak Ivković, Sanja. 2001. Justice by the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia. *Stanford Journal of International Law* 37: 255–346.
 72. Lederach, John Paul. 1998. *Building peace: sustainable reconciliation in divided societies*. Washington: United States Institute of Peace.
 73. Leebaw, Bronwyn. 2005. *Transitional Justice, Conflict, and Democratic Change: International Interventions and Domestic Reconciliation*. Prepared for the APSA Task Force on Difference and Inequality in the Developing World. Dostopno prek: <http://www.apsanet.org/imgtest/taskforcediffineqleebaw.pdf> (28. junij 2009).
 74. --- 2008. The Irreconcilable Goals of Transitional Justice. *Human Rights Quarterly* 30 (1): 95–118.
 75. Luban, David, Allison Marston Danner, William A. Schabas, Patricia M. Wald. 2004. *Accountability for War Crimes: What Roles for National, International and Hybrid Tribunals?* American Society of International Law. Proceedings of the Annual Meeting 98: 192–5.
 76. Mannergren Selimovic, Johanna. 2009. *Narrations of 'Truth' and 'Justice': Local Responses to the ICTY in Bosnia-Herzegovina*. Paper presented at the annual meeting of the ISA's 50th Annual Convention 'Exploring the Past, Anticipating the Future', New York. Dostopno prek: http://www.allacademic.com/meta/p_mla_apa_research_citation/3/1/3/0/7/pages313073/p313073-1.php (28. junij 2009).
 77. Meernik, James in Kimi King. 2002. The Effectiveness of International Law and the ICTY - Preliminary Results of an Empirical Study. *International Criminal Law Review* 1: 343–73.
 78. Meernik, James. 2005. Justice and Peace? How the International Criminal Tribunal Affects Societal Peace in Bosnia. *Journal of Peace Research* 42 (3): 271–89.
 79. Méndez, Juan E. 1997. In Defense of Transitional Justice. V *Transitional Justice and the Rule of Law in New Democracies*, ur. A. James McAdams, 1–26. Notre Dame, London: University of Notre Dame Press.
 80. MKSJ – *International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia*. Dostopno prek: www.icty.org (10. avgust 2009).
 81. Nalepa, Monika. 2007. *Why do they Return? Evaluating the Impact of ICTY Justice on Reconciliation*. Dostopno prek: http://www.yale.edu/macmillan/ocvprogram/OCV_Nalepa.pdf (28. junij 2009).
 82. Ndulo, Muna. 2007. *Security, reconstruction, and reconciliation: when the wars end*. London, New York: University College London Press.
 83. Novalić, Dario, ur. 2007. *Zločin i kazna: Procesuiranje ratnih zločina počinjenih u Bosni i Hercegovini pred Međunarodnim krivičnim sudom za bivšu Jugoslaviju*. Sarajevo: Fond Otvoreno društvo Bosne i Hercegovine, Outreach program Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju.
 84. O'Donoghue, Lynne in Alma Dedić, ur. 2005. *Justice and Truth in BiH: Public Perceptions*. Early Warning System Special Edition. Dostopno prek: <http://www.undp.ba/index.aspx?PID=21&RID=63> (3. avgust 2009).
 85. ORI – Oxford Research International. 2007. *Silent Majority Speaks*. United Nations Development Programme. Dostopno prek: <http://www.undp.ba/index.aspx?PID=3&RID=43> (3. avgust 2009).

86. Pankhurst, Donna. 1999. Issues of justice and reconciliation in complex political emergencies: conceptualising reconciliation, justice and peace. *Third World Quarterly* 20 (1): 239–56.
87. Popović, Dragan M, ur. 2009. *Vodič kroz tranzicijsku pravdu u Bosni i Hercegovini*. Razvojni program Ujedinjenih nacija u BiH. Dostopno prek: <http://www.undp.ba/index.aspx?PID=36&RID=88> (5. avgust 2009).
88. Rangelov, Iavor in Marika Theros. 2007. *Maintaining the Process in Bosnia and Herzegovina. Coherence and Complementarity of EU Institutions and Civil Society in the Field of Transitional Justice*. Bonn: FriEnt. Dostopno prek: http://www.frient.de/downloads/Rangelov%20Theros_Maintaining%20the%20Process%20in%20BiH_2007.pdf (28. junij 2009).
89. Sadović, Merdijana, Michael Farquhar, Caroline Tosh in Janet Anderson. 2006. The Hague Tribunal and Balkan Reconciliation. *Institute for War and Peace Reporting* No. 462, London. Dostopno prek: <http://www.globalpolicy.org/component/content/article/163/29368.html> (28. junij 2009).
90. Scharf, Michael P. in Paul R. Williams. 2003. The Functions of Justice and Anti-justice in the Peace-building Process. *The Case Western Reserve Journal of International Law* 35: 161–86.
91. Skaar, Elin in Bård Anders Andreassen. 2000. Obračun sa teškim krđenjima ljudskih prava na prelazu u demokratiju. V *Teško pomirenje*, ur. Enver Đuliman, 15–51. Oslo, Sarajevo: The Norwegian Helsinki Committee, Norwegian Church Aid.
92. Sommerfeldt, Atle. 2000. Nema prečice do pomirenja. V *Teško pomirenje*, ur. Enver Đuliman, 233–49. Oslo, Sarajevo: The Norwegian Helsinki Committee, Norwegian Church Aid.
93. Spalinska, Magdalena. 2009. Intervju z avtorico. Ljubljana, 21. avgust.
94. Sriram, Chandra Lekha in Youssef Mahmoud. 2007. *Bringing Security Back In: International Law, International Relations Theory, and Post-Atrocity Justice*. Paper presented at the annual meeting of the International Studies Association 48th Annual Convention, Hilton Chicago. Dostopno prek: http://www.allacademic.com/meta/p181223_index.html (28. junij 2009).
95. Stover, Eric. 2004. Witnesses and the promise of justice in The Hague. V *My Neighbor, My Enemy: Justice and Community after Mass Atrocity*, ur. Eric Stover in Harvey M. Weinstein, 104–21. Cambridge: Cambridge University Press.
96. *Sud Bosne i Hercegovine*. Dostopno prek: <http://www.sudbih.gov.ba/> (10. avgust 2009).
97. Teitel, Ruti G. 2000. *Transitional justice*. Oxford, New York: Oxford University Press.
98. Theissen, Gunnar. 2004. *Supporting Justice, Co-existence and Reconciliation after Armed Conflict: Strategies for Dealing with the Past*. Berghof Research Center for Constructive Conflict Management. Dostopno prek: http://www.berghof-handbook.net/uploads/download/theissen_handbook.pdf (28. junij 2009).
99. *Ustanovna listina Organizacije združenih narodov – The Charter of the United Nations*. 1945. Dostopno prek: <http://www.un.org/en/documents/charter/> (8. september 2009).
100. van der Merwe, Hugo. 1999. *The Truth and Reconciliation Commission and Community Reconciliation: An Analysis of Competing Strategies and Conceptualizations*. Fairfax: George Mason University. Dostopno prek: <http://www.csvr.org.za/papers/paphd0.htm> (28. junij 2009).
101. --- 2009. Delivering Justice during Transition: Research Challenges. V *Assessing the Impact of Transitional Justice: Challenges for Empirical Research*, ur. Hugo van der Merwe, Victoria Baxter in Audrey R. Chapman, 115–42. United States Institute of Peace Press.

102. Varnostni svet. 1992. *Resolution 780*, S/RES/780 (1992). Dostopno prek: <http://www.idc.org.ba/documents/securitycouncilresolutions/S-RES-780.pdf> (3. julij 2009).
103. --- 1993. *Resolution 808*, S/RES/808 (1993). Dostopno prek: http://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statute_808_1993_en.pdf (3. julij 2009).
104. --- 1993. *Report of the Secretary-General Pursuant to Paragraph 2 of Security Council Resolution 808 (1993)*, S/25704. Dostopno prek: <http://www.un.org/icty/legaldoc-e/basic/statut/s25704.htm> (3. julij 2009).
105. --- 1993. *Resolution 827*, S/RES/827 (1993). Dostopno prek: http://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statute_827_1993_en.pdf (3. julij 2009).
106. --- 2004. *Resolution 1534 (2004)*, S/RES/1534 (2004). Dostopno prek: http://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statute_1534_2004_en.pdf (10. september 2009).
107. Villa-Vicencio, Charles. 2006. The Politics of Reconciliation. V *Telling the Truths: Truth Telling and Peace Building in Post-Conflict Societies*, ur. Tristan Anne Borer, 59–81. Notre Dame: University Of Notre Dame Press.
108. Vinjamuri, Leslie in Jack Snyder. 2004. Advocacy and scholarship in the study of international war crimes tribunals and transitional justice. *Annual Review of Political Science* 7: 345–62.
109. Weinstein, Harvey, Laurel Fletcher in Ermin Sarajlija. 2000. Justice, Accountability, and Social Reconstruction: An Interview Study of Bosnian Judges and Prosecutors. *Berkeley Journal of International Law* 18: 1–53.
110. Zaimović, Tarik in Desmond Maure, ur. 2008. *Early Warning System. Annual Report - 2008. Bosnia and Herzegovina*. United Nations Development Programme. Dostopno prek: <http://www.undp.ba/index.aspx?PID=36&RID=87> (28. junij 2009).
111. Združeni narodi. 2008. *Updated Statute of International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia*. Dostopno prek: <http://www.un.org/icty/legaldoc-e/basic/statut/statute-feb08-e.pdf> (3. julij 2009).
112. Združeni narodi. Varnostni svet. 2004. *The Rule of Law and Transitional Justice in Conflict and Post-conflict Societies*. Resolucija S/2004/616. Dostopno prek: <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N04/395/29/PDF/N0439529.pdf?OpenElement> (6. september 2008).
113. Zupan, Natascha. 2006. Facing the Past and Transitional Justice in Countries of Former Yugoslavia. V *Peacebuilding and Civil Society in Bosnia-Herzegovina. Ten Years after Dayton*, ur. Martina Fischer, 327–42. Münster: Lit Verlag.

10. Prilogi

Priloga A: Seznam raziskav o vplivu MKSJ na spravo v BiH, vključenih v diplomsko delo po kronološkem vrstnem redu

Avtor raziskave	Metodologija	Ciljna skupina	Kazalci	Rezultat
Johanna Mannergren Selimovic (2009)	Študija na terenu v BiH leta 2008	53 intervjujev s prebivalci Foče, kraju s približno 50 % Bošnjakov in 50 % bosanskih Srbov	– Pojmovanje MKSJ s strani državljanov – Pojmovanje resnice o vojni v BiH	Na lokalnem nivoju državljani na splošno zavračajo MKSJ, njegove obsodbe in zbrana dejstva. Na pojmovanje MKSJ vpliva etnopolitična identifikacija, ki spodbuja kolektivne kategorije žrtev in storilcev. Bolj pozitivno mnenje o MKSJ imajo »manj-uvrščeni«, ki iščejo alternativo dominantnemu diskurzu izključevanja.
Janine Natalya Clark (2009)	Kvalitativna študija poglobljenih, pol strukturiranih intervjujev opravljenih leta 2008 v Haagu, Nizozemska, in BiH	– 12 intervjujev s predstavniki MKSJ, proporcionalno izbranih s tožilstva, sodniških zbornic in urada – 65 intervjujev z žrtvami (80 % bošnjaške žrtve, 12 % bosansko srbske žrtve, 8 % bosansko hrvaške) ⁷⁵	– Pojmovanje MKSJ – Pojmovanje sodnih odločitev MKSJ	MKSJ ne zagotavlja pravičnosti v oči žrtev, saj njegove odločitve niso razumljene kot pravične. Dejavnosti MKSJ ne prispevajo k spravi v BiH.

⁷⁵ Žrtev je opredeljena kot posameznik, ki je izgubil tesne družinske člane, je preživel del vojne v koncentracijskih taboriščih, je žrtev eksplozij min, je bil posiljen ali je notranje razseljen na podlagi njegove etnične identitete (Clark 2009, 125).

Isabelle Delpla (2007)	Študija na terenu v BiH leta 2002	–Predstavniki združenj žrtev, razseljenih oseb in povratnikov, v večini bošnjaškimi združenji – Posamezne žrtve, razseljene osebe in povratniki, v večini meri Bošnjaki	– Pojmovanje MKSJ – Pojmovanje sodnih postopkov MKSJ – Vloga MKSJ pri ugotavljanju resnice o kršitvah človekovih pravic v predhodnem režimu – Vloga MKSJ pri priznavanju žrtvam za njihovo trpljenje	Predstavniki združenj žrtev in žrtve ne obravnavajo MKSJ kot institucijo, ki bi zagotavljala pravičnost.
James Meernik (2005)	Merjenje ravni družbenega miru ob aretacijah in razglasitvah obtožb najbolj poznanih sodnih primerov MKSJ temelječ na zbirki podatkov o dogodkih Kansas Event Data System (KEDS) ⁷⁶	Etnične skupine Bošnjakov, bosanskih Srbov in Hrvatov	Raven družbenega miru oziroma stopnja sodelovanja ali spopadov med etničnimi skupinami	MKSJ nima pomembnega vpliva na raven družbenega miru, v večjem obsegu je vpliv negativen kot pozitiven.
Dinka Črokalo, Dean Ajduković, Harvey M. Weinstein, Eric Stover, Dino Djipa in Mikloš Biro (2004)	Študija na terenu, vključujoč fokusne skupine in intervjuvanje, v Mostarju in Vukovarju med 2000 in 2001	– 16 ciljnih skupin s predstavniki žrtev, NVO, mladih in podjetnikov – Vzorec 90 ključnih osebnosti v skupnosti	– Pojmovanje MKSJ – Pojmovanje sprave – Pojmovanje odnosov med etničnimi skupinami	Vprašani so na splošno negativno naravnani proti MKSJ.
Mikloš Biro, Dean Ajduković,	Raziskava javnega mnenja prebivalcev	Vzorci naključno izbranih 404 prebivalcev	– Pojmovanje obnove družbe – Pojmovanje	Vloga MKSJ pri spodbujanju sprave je

⁷⁶ Podatki v bazi KEDS izhajajo iz medijskih objav in se osredotočajo na izjave političnih, vojaških in ekonomskih predstavnikov. Zaradi usmerjenosti medijev na poročanje o negativnih dogodkih so lahko odsotnost kršitev človekovih pravic, rutinsko sodelovanje med političnimi predstavniki in sodelovanje na civilni ravni prezrte in tako neupoštevane (Meernik 2005, 287).

Dinka Ćorkalo, Dino Djipa in Petar Milin (2004)	Vukovarja, Mostarja in Prijedora med letoma 2000 in 2001	Vukovarja, 808 prebivalcev Mostarja in 412 prebivalcev Prijedora	sprave – Pojmovanje vojnih zločinov, sodišč za vojne zločine in MKSJ – Pojmovanje pripadnikov druge narodne skupine	problematična. Nacionalizem in etnocentrizem ključno vplivata na pojmovanje MKSJ in ovirata proces sprave.
Eric Stover (2004)	Kvalitativna študija poglobljenih intervjujev leta 2001 v BiH in v Haagu	– 87 prič MKSJ, od tega 72 % bošnjaških, 23 % hrvaških in 5 % srbskih žrtev – 6 žrtev, ki so podale izjave preiskovalcem MKSJ pred obravnavo, a niso pričale – 36 uslužbencev MKSJ	– Pojmovanje MKSJ – Vpliv MKSJ na skupnosti – Pomen pričanja pred MKSJ	Priče ocenjujejo pričanje pred MKSJ kot njim koristno dejanje. A ne vpliva na njihov odnos do druge narodne skupine, torej ne vodi k transformaciji odnosov in k spravi.
Sanja Kutnjak Ivković (2001)	Kvalitativna študija analize rezultatov pridobljenih z vprašalnikom v Sarajevu leta 2000	Vzorec 299 žrtev, v večini bošnjaške etnične pripadnosti	– Pojmovanje MKSJ – Pojmovanje sodb MKSJ – Pojmovanje postopkovne in vsebinske pravičnosti MKSJ	Žrtve v vzorcu na splošno pozitivno ocenjujejo MKSJ, pravičnost njegovih odločitev in obsodb. V nekaterih primerih je ocena postopkovne in vsebinske pravičnosti negativna.
Harvey Weinstein, Laurel Fletcher in Ermin Sarajlija (2000)	Kvalitativna študija poglobljenih, pol strukturiranih intervjujev opravljenih leta	Reprezentativen vzorec 32 sodnikov in tožilcev (34,5 % Bošnjakov, 28 % bosanskih Hrvatov, 37,5 %	– Pojmovanje MKSJ – Pojmovanje koncepta odgovornosti, specifično odgovornost za	Pravni strokovnjaki sicer podpirajo koncept MKSJ, a imajo do njega negativen in skeptičen odnos.

	1999 v Sarajevu, Mostarju in Banji Luki ter Brčkem	bosanskih Srbov) ⁷⁷	genocid – Pojmovanje postopkovne in vsebinske pravičnosti MKSJ – Vpliv MKSJ na družbeno obnovo	
Kristen Cibelli in Tamy Guberek (1999)	Kvalitativna študija poglobljenih intervjujev opravljenih leta 1999 v BiH	Proporcionalno stratificiran naključni vzorec predstavnikov 54 NVO v FBiH in RS	– Pojmovanje MKSJ – Ocena prejetih informacije o MKSJ	MKSJ je negativno razumljen, kar je posledica pomanjkanja informacij o njegovih dejavnostih.

Priloga B: Rezultati statistične analize

Crosstab : Podpora delu MKSJ * Časovno obdobje

			V kolikšni meri podpirate ali ne podpirate dosedanje delo MKSJ?				Skupaj
			Na splošno ne podpiram	Pretežno ne podpiram	Pretežno podpiram	Popolnoma podpiram	
Leto	2001	Count	2189	1173	1589	2354	7305
		% znotraj leto	30,0%	16,1%	21,8%	32,2%	100,0%
	2002	Count	2733	1357	2249	3015	9354
		% znotraj leto	29,2%	14,5%	24,0%	32,2%	100,0%
	2003	Count	1809	1268	2081	2975	8133
		% znotraj leto	22,2%	15,6%	25,6%	36,6%	100,0%
	2004	Count	400	295	457	723	1875
		% znotraj leto	21,3%	15,7%	24,4%	38,6%	100,0%
Skupaj		Count	7131	4093	6376	9067	26667
		% znotraj leto	26,7%	15,3%	23,9%	34,0%	100,0%

Crosstab : Podpora delu MKSJ * Entiteta

			V kolikšni meri podpirate ali ne podpirate dosedanje delo MKSJ?				Skupaj
			Na splošno ne podpiram	Pretežno ne podpiram	Pretežno podpiram	Popolnoma podpiram	
Leta 2004							
Entiteti FBiH	Count		117	134	325	614	1190
	% znotraj ENTITET		9,8%	11,3%	27,3%	51,6%	100,0%
RS	Count		274	156	115	67	612

⁷⁷ Vzorec je izbran na podlagi številnih kriterijev. Ker je vzorec majhen in ni naključen je potrebna previdnost pri ocenjevanju veljavnosti ali pristranskosti podatkov (Weinstein in dr. 2000, 11).

	% znotraj ENTITET	44,8%	25,5%	18,8%	10,9%	100,0%
Brčko	Count	9	5	17	42	73
	% znotraj ENTITET	12,3%	6,8%	23,3%	57,5%	100,0%
Skupaj	Count	400	295	457	723	1875
	% znotraj ENTITET	21,3%	15,7%	24,4%	38,6%	100,0%

$\chi^2 = 4,823$
 Sig = 0,000
 V = 0,359⁷⁸

Crosstab : Podpora delu MKSJ * Narodna pripadnost

Leta 2004		V kolikšni meri podpirate ali ne podpirate dosedanje delo MKSJ?				Skupaj	
		Na splošno ne podpiram	Pretežno ne podpiram	Pretežno podpiram	Popolnoma podpiram		
Narodna pripadnost	Bošnjaki	Count	28	35	232	482	777
		% znotraj Nar	3,6%	4,5%	29,9%	62,0%	100,0%
Srbi	Count	293	156	87	68	604	
	% znotraj Nar	48,5%	25,8%	14,4%	11,3%	100,0%	
Hrvatje	Count	78	100	137	159	474	
	% znotraj Nar	16,5%	21,1%	28,9%	33,5%	100,0%	
Skupaj	Count	399	291	456	709	1855	
	% znotraj Nar	21,5%	15,7%	24,6%	38,2%	100,0%	

$\chi^2 = 7,073$
 Sig = 0,000
 V = 0,437

Crosstab : Podpora delu MKSJ * Politična pripadnost

Leto 2004		V kolikšni meri podpirate ali ne podpirate dosedanje delo MKSJ?				Skupaj	
		Na splošno ne podpiram	Pretežno ne podpiram	Pretežno podpiram	Popolnoma podpiram		
Stranke	Bošnjaške stranke	Count	15	17	134	255	421
		% znotraj stranke	3,6%	4,0%	31,8%	60,6%	100,0%
Hrvaške stranke	Count	35	33	33	27	128	
	% znotraj stranke	27,3%	25,8%	25,8%	21,1%	100,0%	
Srbske stranke	Count	149	76	44	14	283	
	% znotraj stranke	52,7%	26,9%	15,5%	4,9%	100,0%	

⁷⁸ Hi-kvadrat nam pove, če obstaja povezanost ($\chi^2 > 0$). Pogoj za izračun χ^2 je, da je minimalna pričakovana frekvenca vsaj 5. Statistična značilnost je tveganje, s katerim trdimo, da sta spremenljivki na populaciji povezani. Če je statistična značilnost oziroma signifikanca (Sig) dovolj majhna, tj. manjša od 0,05, lahko zavrnemo ničelno hipotezo in sprejmemo osnovno, ki pravi, da sta spremenljivki povezani. Cramerjev koeficient (V) nam pove jakost povezave. Če je Cramerjev koeficient na intervalu 0,05 – 0,1 se povezanost le nakazuje. Kadar je na intervalu 0,1 – 0,2 gre za šibko povezanost, na intervalu 0,2 – 0,3 gre za srednje močan vpliv in na intervalu 0,3 – 1 gre za močno povezanost (Koprivnik in Kogovšek 2004, 38–45).

Skupaj	Count	199	126	211	296	832
	% znotraj stranke	23,9%	15,1%	25,4%	35,6%	100,0%

$\chi^2 = 4,145$
 Sig = 0,000
 V = 0,499

Correlations: Podpora delu MKSJ * Stopnja izobrazbe, Družbeni status

		Družbeni status	Stopnja izobrazbe	V kolikšni meri podpirate ali ne podpirate dosedanje delo MKSJ?
Družbeni status	Pearson Correlation	1	,332**	-,037**
	Sig. (2-tailed)		,000	,000
	N	53188	46179	23562
Stopnja izobrazbe	Pearson Correlation	,332**	1	-,016*
	Sig. (2-tailed)	,000		,019
	N	46179	55655	21431
V kolikšni meri podpirate ali ne podpirate dosedanje delo MKSJ?	Pearson Correlation	-,037**	-,016*	1
	Sig. (2-tailed)	,000	,019	
	N	23562	21431	26667

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

* . Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Podpora delu MKSJ * Stopnja izobrazbe

Sig = 0,019
 $r_{xy} = -0,016^{79}$

Podpora delu MKSJ * Družbeni status

Sig = 0,000
 $r_{xy} = -0,037$

Crosstab: Teoretična predpostavka o spravi v BiH * Časovno obdobje

			Eden najpomembnejših predpogojev za spravo v BiH je, da se vse tri narode odreši kolektivne krivde, tako da se proti vsem tistim, ki so osumljeni vojnih zločinov, izpeljejo sodni postopki ne glede na to, kje se sodišče nahaja.		Skupaj
			Strinjam se	Ne, ne strinjam se	
Leto	2004	Count	3731	1007	4738
		% znotraj leto	78,7%	21,3%	100,0%
	2005	Count	4734	882	5616
		% znotraj leto	84,3%	15,7%	100,0%
Skupaj		Count	8465	1889	10354

⁷⁹ Pearsonov koeficient korelacije (r_{xy}) je mera linearne povezanosti med dvema vsaj intervalnima normalno porazdeljenima spremenljivkama. Definiran je na intervalu od minus ena do ena. Minus ena pomeni največjo možno linearno obratno sorazmerno povezanost (z večanjem vrednosti prve spremenljivke, se manjša vrednost druge). Nič pomeni, da povezanosti ni. Ena pomeni največjo možno linearno povezanost (z večanjem vrednosti ene spremenljivke se večja tudi vrednost druge). Večja kot je različnost od nič, močnejša je linearna povezanost (Koprivnik in Kogovšek 2004, 346).

			Eden najpomembnejših predpogojev za spravo v BiH je, da se vse tri narode odreši kolektivne krivde, tako da se proti vsem tistim, ki so osumljeni vojnih zločinov, izpeljejo sodni postopki ne glede na to, kje se sodišče nahaja.		
			Strinjam se	Ne, ne strinjam se	Skupaj
Leto	2004	Count	3731	1007	4738
		% znotraj leto	78,7%	21,3%	100,0%
	2005	Count	4734	882	5616
		% znotraj leto	84,3%	15,7%	100,0%
Skupaj		Count	8465	1889	10354
		% znotraj leto	81,8%	18,2%	100,0%

Crosstab: Teoretična predpostavka o spravi v BiH* Narodna pripadnost

			Eden najpomembnejših predpogojev za spravo v BiH je, da se vse tri narode odreši kolektivne krivde, tako da se proti vsem tistim, ki so osumljeni vojnih zločinov, izpeljejo sodni postopki ne glede na to, kje se sodišče nahaja.		
			Strinjam se	Ne, ne strinjam se	Skupaj
Narodna pripadnost	Bošnjaki	Count	3820	558	4378
		% znotraj Nar	87,3%	12,7%	100,0%
	Srbi	Count	2466	689	3155
		% znotraj Nar	78,2%	21,8%	100,0%
	Hrvatje	Count	1895	609	2504
		% znotraj Nar	75,7%	24,3%	100,0%
Skupaj		Count	8181	1856	10037
		% znotraj Nar	81,5%	18,5%	100,0%

$\chi^2 = 175,808$
 Sig = 0,000
 V = 0,132

Crosstab: Teoretična predpostavka o spravi v BiH* Entiteti

			Eden najpomembnejših predpogojev za spravo v BiH je, da se vse tri narode odreši kolektivne krivde, tako da se proti vsem tistim, ki so osumljeni vojnih zločinov, izpeljejo sodni postopki ne glede na to, kje se sodišče nahaja.		
			Strinjam se	Ne, ne strinjam se	Skupaj
Entiteti	FBiH	Count	5569	1150	6719
		% znotraj Entiteti	82,9%	17,1%	100,0%
	RS	Count	2605	672	3277
		% znotraj Entiteti	79,5%	20,5%	100,0%
	Območje Brčko	Count	291	67	358
		% znotraj Entiteti	81,3%	18,7%	100,0%
Skupaj		Count	8465	1889	10354
		% znotraj Entiteti	81,8%	18,2%	100,0%

 $\chi^2 = 17,035$

Sig = 0,000

V = 0,041

Crosstab: Teoretična predpostavka o spravi v BiH* Politična pripadnost

			Eden najpomembnejših predpogojev za spravo v BiH je, da se vse tri narode odreši kolektivne krivde, tako da se proti vsem tistim, ki so osumljeni vojnih zločinov, izpeljejo sodni postopki ne glede na to, kje se sodišče nahaja.		
			Strinjam se	Ne, ne strinjam se	Skupaj
Stranke	Bošnjaške stranke	Count	2151	290	2441
		znotraj stranke	88,1%	11,9%	100,0%
	Hrvaške stranke	Count	791	275	1066
		% znotraj stranke	74,2%	25,8%	100,0%
	Srbske stranke	Count	1260	385	1645
		% znotraj stranke	76,6%	23,4%	100,0%
Skupaj		Count	4202	950	5152
		% znotraj stranke	81,6%	18,4%	100,0%

 $\chi^2 = 135,163$

Sig = 0,000

V = 0,162

Correlations: Teoretična predpostavka o spravi v BiH * Stopnja izobrazbe, Družbeni status

		Družbeni status	Stopnja izobrazbe	Eden najpomembnejših predpogojev za spravo v BiH je, da se vse tri narode odreši kolektivne krivde, tako da se proti vsem tistim, ki so osumljeni vojnih zločinov, izpeljejo sodni postopki ne glede na to, kje se sodišče nahaja.
Družbeni status	Pearson Correlation	1	,332**	,026*
	Sig. (2-tailed)		,000	,016
	N	53188	46179	8721
Stopnja izobrazbe	Pearson Correlation	,332**	1	,035**
	Sig. (2-tailed)	,000		,000
	N	46179	55655	10334
Eden najpomembnejših predpogojev za spravo v BiH je, da se vse tri narode odreši kolektivne krivde, tako da se proti vsem tistim, ki so osumljeni vojnih zločinov, izpeljejo sodni postopki ne glede na to, kje se sodišče nahaja.	Pearson Correlation	,026*	,035**	1
	Sig. (2-tailed)	,016	,000	
	N	8721	10334	10354

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

* . Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Teoretična predpostavka o spravi v BiH * Stopnja izobrazbe

Sig = 0,000

$r_{xy} = 0,035$

Teoretična predpostavka o spravi v BiH * Družbeni status

Sig = 0,016

$r_{xy} = 0,026$

Crosstab: Podpora delu MKSJ * Etnična sprava Bošnjakov, Srbov in Hrvatov

			Kaj menite o etnični spravi Bošnjakov, Srbov in Hrvatov v BiH?				Skupaj
			Občuten napredek v izboljšanju medsebojnih odnosov	Medetnično spravo se lahko pričakuje čez 10 let	Medetnično spravo se lahko pričakuje čez nekaj deset let	Nikoli ne bo prišlo do medetnične sprave	
A05B. V kolikšni meri podpirate ali ne podpirate	Na splošno ne podpiram	Count	224	703	627	514	2068
		% znotraj A05B	10,8%	34,0%	30,3%	24,9%	100,0%
	Pretežno ne	Count	215	495	262	102	1074

dosedanje delo MKSJ?	podpiram	% znotraj A05B	20,0%	46,1%	24,4%	9,5%	100,0%
	Pretežno podpiram	Count	475	666	287	90	1518
		% znotraj A05B	31,3%	43,9%	18,9%	5,9%	100,0%
Popolnoma podpiram	Count	812	945	336	143	2236	
	% znotraj A05B	36,3%	42,3%	15,0%	6,4%	100,0%	
Skupaj	Count	1726	2809	1512	849	6896	
	% znotraj A05B	25,0%	40,7%	21,9%	12,3%	100,0%	

$\chi^2 = 859,738$

Sig = 0,000

V = 0,204

Crosstab: Podpora delu MKSJ * Etnična sprava Bošnjakov, Srbov in Hrvatov

		D.11. Kaj menite o etnični spravi Bošnjakov, Srbov in Hrvatov v BiH?				Skupaj	
		Občuten napredek v izboljšanju medsebojnih odnosov	Medetnično spravo se lahko pričakuje čez 10 let	Medetnično spravo se lahko pričakuje čez nekaj deset let	Nikoli ne bo prišlo do medetnične sprave		
Narodna pripadnost							
Bošnjaki	MKSJ Ne podpiram	Count	44	76	31	12	163
		% znotraj MKSJ	27,0%	46,6%	19,0%	7,4%	100,0%
		% znotraj D11	5,3%	6,8%	7,2%	7,5%	6,4%
	Podpiram	Count	781	1047	400	149	2377
		% znotraj MKSJ	32,9%	44,0%	16,8%	6,3%	100,0%
		% znotraj D11	94,7%	93,2%	92,8%	92,5%	93,6%
Skupaj	Count	825	1123	431	161	2540	
	% znotraj MKSJ	32,5%	44,2%	17,0%	6,3%	100,0%	
	% znotraj D11	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
Srbi	MKSJ Ne podpiram	Count	200	557	520	418	1695
		% znotraj MKSJ	11,8%	32,9%	30,7%	24,7%	100,0%
		% znotraj D11	55,7%	77,1%	87,1%	93,7%	79,8%
	Podpiram	Count	159	165	77	28	429
		% znotraj MKSJ	37,1%	38,5%	17,9%	6,5%	100,0%
		% znotraj D11	44,3%	22,9%	12,9%	6,3%	20,2%
Skupaj	Count	359	722	597	446	2124	
	% znotraj MKSJ	16,9%	34,0%	28,1%	21,0%	100,0%	
	% znotraj D11	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
Hrvatje	MKSJ Ne podpiram	Count	188	552	333	180	1253
		% znotraj MKSJ	15,0%	44,1%	26,6%	14,4%	100,0%
		% znotraj D11	37,6%	59,9%	71,8%	77,9%	59,2%
	Podpiram	Count	312	369	131	51	863
		% znotraj MKSJ	36,2%	42,8%	15,2%	5,9%	100,0%

	% znotraj D11	62,4%	40,1%	28,2%	22,1%	40,8%
Skupaj	Count	500	921	464	231	2116
	% znotraj MKSJ	23,6%	43,5%	21,9%	10,9%	100,0%
	% znotraj D11	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Bošnjaki

$\chi^2 = 2,563$

Sig = 0,464

V = 0,032

Hrvatje

$\chi^2 = 160,669$

Sig = 0,000

V = 0,276

Srbi

$\chi^2 = 205,787$

Sig = 0,000

V = 0,311

Crosstab: Politiki upočasnijo spravo * Časovno obdobje

			Nekateri pravijo, da politiki upočasnijo krepitev medetničnih odnosov. V kolikšni meri se strinjate s tem?				Skupaj
			Na splošno se ne strinjam	Pretežno se ne strinjam	Pretežno se strinjam	Popolnoma se strinjam	
Leto	2004	Count	347	1020	1992	1309	4668
		% znotraj leto	7,4%	21,9%	42,7%	28,0%	100,0%
	2005	Count	249	781	2477	1950	5457
		% znotraj leto	4,6%	14,3%	45,4%	35,7%	100,0%
Skupaj		Count	596	1801	4469	3259	10125
		% znotraj leto	5,9%	17,8%	44,1%	32,2%	100,0%

Crosstab: Politiki upočasnijo spravo * Narodna pripadnost

			Nekateri pravijo, da politiki upočasnijo krepitev medetničnih odnosov. V kolikšni meri se strinjate s tem?				Skupaj
			Na splošno se ne strinjam	Pretežno se ne strinjam	Pretežno se strinjam	Popolnoma se strinjam	
Narodna pripadnost	Bošnjaki	Count	204	530	1730	1745	4209
		% znotraj Nar	4,8%	12,6%	41,1%	41,5%	100,0%
	Srbi	Count	186	588	1497	881	3152
		% znotraj Nar	5,9%	18,7%	47,5%	28,0%	100,0%
	Hrvatje	Count	184	638	1132	504	2458
		% znotraj Nar	7,5%	26,0%	46,1%	20,5%	100,0%
Skupaj		Count	574	1756	4359	3130	9819
		% znotraj Nar	5,8%	17,9%	44,4%	31,9%	100,0%

$\chi^2 = 429,842$

Sig = 0,000

V = 0,148

Crosstab: Ponosni na narodno pripadnost * Časovno obdobje

			V kolikšni meri ste ponosni, da ste pripadnik vaše narodne skupnosti?					Skupaj
			Zelo	Nekoliko	Malo	Nič	Ni pomembno	
leto	2003	Count	1437	267	61	54	0	1819
		% znotraj leto	79,0%	14,7%	3,4%	3,0%	,0%	100,0%
	2004	Count	4067	611	165	64	160	5067
		% znotraj leto	80,3%	12,1%	3,3%	1,3%	3,2%	100,0%
	2005	Count	4405	867	224	104	359	5959
		% znotraj leto	73,9%	14,5%	3,8%	1,7%	6,0%	100,0%
	2006	Count	4962	796	150	100	309	6317
		% znotraj leto	78,5%	12,6%	2,4%	1,6%	4,9%	100,0%
	2007	Count	3913	545	137	41	116	4752
		% znotraj leto	82,3%	11,5%	2,9%	,9%	2,4%	100,0%
	2008	Count	7504	1032	261	87	227	9111
		% znotraj leto	82,4%	11,3%	2,9%	1,0%	2,5%	100,0%
Skupaj		Count	26288	4118	998	450	1171	33025
		% znotraj leto	79,6%	12,5%	3,0%	1,4%	3,5%	100,0%

Crosstab: Ponosni na narodno pripadnost * Narodna pripadnost

			V kolikšni meri ste ponosni, da ste pripadnik vaše narodne skupnosti?					Skupaj
			Zelo	Nekoliko	Malo	Nič	Ni pomembno	
2008	Narodna pripadnost	Bošnjaki Count	3396	284	81	19	77	3857
		% znotraj Nar	88,0%	7,4%	2,1%	,5%	2,0%	100,0%
	Srbi	Count	2103	475	99	29	70	2776
		% znotraj Nar	75,8%	17,1%	3,6%	1,0%	2,5%	100,0%
	Hrvatje	Count	1844	227	58	29	60	2218
		% znotraj Nar	83,1%	10,2%	2,6%	1,3%	2,7%	100,0%
Skupaj		Count	7343	986	238	77	207	8851
		% znotraj Nar	83,0%	11,1%	2,7%	,9%	2,3%	100,0%

$\chi^2 = 1,980$
 Sig = 0,000
 V = 0,106

Crosstab: Ponosni na državljanstvo BiH * Časovno obdobje

			V kolikšni meri ste ponosni, da ste državljan BiH?					
			Zelo	Nekoliko	Malo	Nič	Ni pomembno	
leto	2003	Count	1163	323	127	188	0	1801
		% znotraj leto	64,6%	17,9%	7,1%	10,4%	,0%	100,0%
	2004	Count	2452	790	498	690	556	4986
		% znotraj leto	49,2%	15,8%	10,0%	13,8%	11,2%	100,0%
	2005	Count	3058	1126	517	579	616	5896

	% znotraj leto	51,9%	19,1%	8,8%	9,8%	10,4%	100,0%
2006	Count	3472	1089	513	563	644	6281
	% znotraj leto	55,3%	17,3%	8,2%	9,0%	10,3%	100,0%
2007	Count	2555	837	430	433	438	4693
	% znotraj leto	54,4%	17,8%	9,2%	9,2%	9,3%	100,0%
2008	Count	4916	1660	966	717	760	9019
	% znotraj leto	54,5%	18,4%	10,7%	7,9%	8,4%	100,0%
Skupaj	Count	17616	5825	3051	3170	3014	32676
	% znotraj leto	53,9%	17,8%	9,3%	9,7%	9,2%	100,0%

Crosstab: Ponosni na državljanstvo BiH * Narodna pripadnost

		V kolikšni meri ste ponosni, da ste državljan BiH?					Skupaj
		Zelo	Nekoliko	Malo	Nič	Ni pomembno	
2008 Narodna pripadnost	Bošnjaki Count	3223	346	131	55	90	3845
	% znotraj Nar	83,8%	9,0%	3,4%	1,4%	2,3%	100,0%
Srbi	Count	691	650	526	430	440	2737
	% znotraj Nar	25,2%	23,7%	19,2%	15,7%	16,1%	100,0%
Hrvatje	Count	872	603	281	207	214	2177
	% znotraj Nar	40,1%	27,7%	12,9%	9,5%	9,8%	100,0%
Skupaj	Count	4786	1599	938	692	744	8759
	% znotraj Nar	54,6%	18,3%	10,7%	7,9%	8,5%	100,0%

$\chi^2 = 2,61$

Sig = 0,000

V = 0,387

Crosstab : Podpora delu mednarodnih organizacij * Časovno obdobje

Leto	OVSE		OHR		UNDP		SFOR		EU	
	Odobrava	Ne odobrava	Odobrava	Ne odobrava	Odobrava	Ne odobrava	Odobrava	Ne odobrava	Odobrava	Ne odobrava
2002	58,2%	33,9%	56,0%	36,1%	57,2%	35,0%	55,8%	36,3%	64,7%	27,6%
2003	59,6%	32,9%	55,3%	37,1%	58,5%	33,4%	54,3%	38,1%	59,5%	32,1%
2004	53,3%	37,4%	49,0%	42,1%	53,2%	37,2%	47,3%	44,5%	59,5%	32,1%
2005	50,0%	35,5%	45,0%	40,7%	50,0%	35,5%	46,2%	39,3%	52,1%	33,9%
2006	54,7%	31,4%	51,4%	34,4%	54,8%	30,6%	51,9%	34,6%	58,5%	28,4%
2007	53,2%	31,7%	49,8%	34,6%	52,8%	31,2%	50,2%	33,9%	50,7%	32,6%
2008	54,0%	31,5%	52,2%	33,1%	55,8%	29,2%	53,1%	31,9%	55,0%	29,5%
Skupaj	55,2%	33,5%	51,9%	36,8%	55,1%	33,2%	51,8%	36,9%	57,2%	30,5%

Podatki so zbrani s frekvenčnih tabel o podpori dela mednarodnih organizacij v vprašalniku EWS UNDP v letih 2002 in 2008.

Crosstab : Ocena dela pravosodnega sistema * Časovno obdobje

		Kako ocenjujete delo pravosodnega sistema v BiH?				Skupaj
		Zelo dobro	Na splošno dobro	Na splošno slabo	Zelo slabo	
2007	Count	235	1394	1581	686	3896
	% znotraj leto	6,0%	35,8%	40,6%	17,6%	100,0%

	% znotraj PRAVOSODNI	31,7%	34,4%	36,2%	31,8%	34,4%
2008	Count	507	2658	2787	1468	7420
	% znotraj leto	6,8%	35,8%	37,6%	19,8%	100,0%
	% znotraj PRAVOSODNI	68,3%	65,6%	63,8%	68,2%	65,6%
Skupaj	Count	742	4052	4368	2154	11316
	% znotraj leto	6,6%	35,8%	38,6%	19,0%	100,0%
	% znotraj PRAVOSODNI	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Crosstab : Ocena dela pravosodnega sistema * Narodna pripadnost

		Kako ocenjujete delo pravosodnega sistema v BiH?				Skupaj	
		Zelo dobro	Na splošno dobro	Na splošno slabo	Zelo slabo		
Narodna pripadnost	Bošnjaki	Count	424	1750	1695	969	4838
		% znotraj Nar	8,8%	36,2%	35,0%	20,0%	100,0%
	Srbi	Count	164	1310	1420	590	3484
		% znotraj Nar	4,7%	37,6%	40,8%	16,9%	100,0%
	Hrvatje	Count	116	876	1147	554	2693
		% znotraj Nar	4,3%	32,5%	42,6%	20,6%	100,0%
Skupaj		Count	704	3936	4262	2113	11015
		% znotraj Nar	6,4%	35,7%	38,7%	19,2%	100,0%

$\chi^2 = 1,326$
 Sig = 0,000
 V = 0,078

Crosstab : Podpora pristopnemu procesu * Časovno obdobje

Leto		V kolikšni meri podpirate pristopni proces BiH EU?					Skupaj
		Popolnoma podpiram	Pretežno podpiram	Niti podpiram, niti ne podpiram	Pretežno ne podpiram	Na splošno ne podpiram	
2006	Count	3255	1347	1011	119	170	5902
	% znotraj leto	55,2%	22,8%	17,1%	2,0%	2,9%	100,0%
2007	Count	2329	1141	850	172	155	4647
	% znotraj leto	50,1%	24,6%	18,3%	3,7%	3,3%	100,0%
2008	Count	4771	2311	1268	200	254	8804
	% znotraj leto	54,2%	26,2%	14,4%	2,3%	2,9%	100,0%
Skupaj	Count	10355	4799	3129	491	579	19353
	% znotraj leto	53,5%	24,8%	16,2%	2,5%	3,0%	100,0%

Crosstab : Podpora pristopnemu procesu * Narodna pripadnost

Leto 2008		V kolikšni meri podpirate pristopni proces BiH EU?					Skupaj	
		Popolnoma podpiram	Pretežno podpiram	Niti podpiram, niti ne podpiram	Pretežno ne podpiram	Na splošno ne podpiram		
Narodna pripadnost	Bošnjaki	Count	2796	608	278	22	29	3733
		% znotraj Nar	74,9%	16,3%	7,4%	,6%	,8%	100,0%
	Srbi	Count	873	985	527	125	188	2698
		% znotraj Nar	32,4%	36,5%	19,5%	4,6%	7,0%	100,0%
	Hrvatje	Count	952	648	432	50	33	2115
		% znotraj Nar	45,0%	30,6%	20,4%	2,4%	1,6%	100,0%
Skupaj	Count	4621	2241	1237	197	250	8546	
	% znotraj Nar	54,1%	26,2%	14,5%	2,3%	2,9%	100,0%	

$\chi^2 = 1,393$
 Sig = 0,000
 V = 0,285